

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 6 / 2025

СӨЕМБЕКӘ

ISSN 0869-1398

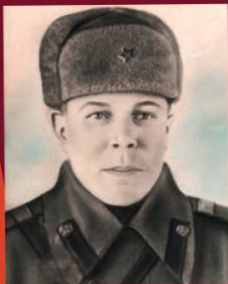
КӨНЛӘШҮ
ничек
жиңәргә

татар киносы
ИЛТӨЗӘР-ШӘЯХМӘТ
әңгәмә

кызыл балыклы
ШПИНАТ РУЛЕТЫ
аш-су

Рәсимә
БУЛАТОВА:
«Онытырга хакыбыз юк...»

Хәтер – Хәтер – мәңгелек... мәңгелек...

Минем бабам – Камил Зарип улы Садыков 1907 елның 1 сентябрендә Лениногорск районы Иске Иштирәк авылында ишле гаиләдә төпчек бала булып дөньяга килә. Аның тормышы, яшәтәшләренә күбесенек кебек үк, илебез тарихында тирән эз калдырган вакыйгаларга бай була. Ишле гаиләдә, апа-абыйлар тәрбиясен тоеп үскәнгә күрә, бабам әйләнә-тирә дөньяга сизгеррәк булгандыр, гаилә кыйммәтләренә аерым мөнәсәбәт тәрбияләнәндер аңарда.

1914 елда, бабама нибары 7 яшь булганда, Беренче бөтендөнья сугышы башланган, аның балачагы шул чорга туры килгән. Аның шул авыр вакытлар турында сөйләгәннән еш искә төшерәм. Бу истәлекләр – безнең гаиләдә буыннан-буынга тапшырып барыла торган тарихның мөһим бер өлеше.

Сугыш тәмамланып, ил акрынлап торгызыла башлаган бер чорда, бабам иҗтимагый тормышта актив катнашып китә. Ул колхоз һәм авыл җирлегә рәисе булып эшли, бу аның лидерлык сыйфатлары, оештыру сәләте турында сөйли.

Бөек Ватан сугышының иң авыр чорында – сугышның беренче көннәрендә ул фронтка китә. Тәҗрибәле командирлар житәкчелегендә 39 нчы гвардия миномет полкының бер частенда хәрби бурычын үти.

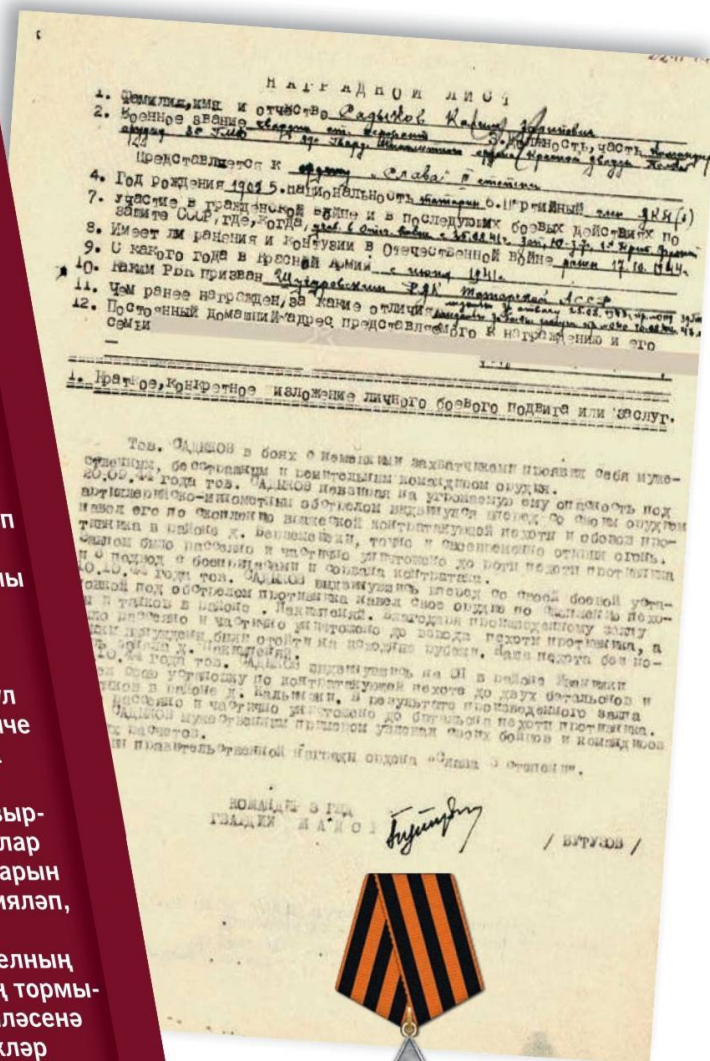
Европаны фашист илбасарларыннан азат итүдә катнаша. Сугышчан юлы аны Германиягә кадәр алып бара.

Аннары Совет-япон сугышында үзен чын каһарман итеп күрсәтә. Бу аның үз иленә тугрылыгы турында сөйли. Бабамның медальләре, документлары, солдат костюмы миндә саклана, алар аның батырлыгы турында искә төшереп тора. Гаилә фотосурәтләре дә безнең өчен бик кадерле.

Бабам белән тыл ветераны әбием жиде бала: алты ул һәм бер кыз үстергән. Бабамның өч улы аның беренче никахыннан булса, хатыны үлгәч, ул минем булачак әбиемә өйләнгән. Бабам фронтка киткәндә уллары бик кечкенә булган, аларны әбием тәрбиялгән. Авырлыкларны җиңеп чыгып, ул сугыштан соң да балалар табып, һәркайсына яхшы тәрбия биргән. Үз балаларына гына түгел, мине – оныгын да үз кызы итеп тәрбияләп, укытып, тормышка да бирүче ул.

Бабам, үзеннән соң бай мирас калдырып, 1987 елның 31 маенда вафат булды, миңа 18 яшь иде. Аның тормышы, яшәү рәвеше безгә үрнәк. Ул һәрвакыт гаиләсенә һәм иленә тугры калды. Аның турында истәлекләр оныклар йөрәгендә мәңгә яши.

Бөек Җиңүгә миллионлаган гап-гади кешеләрнең каһарманлыгы бәрабәрәнә ирешә алдык. Алар арасында безнең татар егетләре, татар кызлары да байтак. Минем бабам, синеке, аныкы... Сугыш афәте кагылмаган, сугыш ишек шакымаган капка, гаилә калды микән? Җиңү таңы безгә шуңа да кадерле... Инде бу хакта бүгенге яшьләрбезгә дә аңлатасы, төшендерәсе, күнелләрендә горурлык хисләре уятасы килә. Бу проект – шул хакта. Мондый ядкарлар, бәлки, сезнең гаиләләрдә дә сакланадыр. Юк икән, аларны шушы сайтлардан табып алырга мөмкин: <https://ramyatnaroda.ru>, podvignaroda.ru. Бабаларыгызга орден-медальләр ни өчен бирелде икән? Балалар, оныклар белән бергә утырып эзләп карагыз әле. Әлеге тарихи документларны үз күзләре белән күргәч, Җиңү сүзенә алар инде берничек тә битараф калалмас... Табышларыгызны безнең белән дә уртаклашыгыз. Хатларыгызны көтәбез.

Зөлфия АХУНЖАНОВА.
Нурлат районы, Кәкрә Атау авылы.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2025

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сөембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтөнтатар айлык
иҗтимагый-сәяси һәм
әдәби-нәфис журналы
1913–1918 елларда
чыккан «Сөембика»
журналының
дәвамчысы.

Элемтә, мәгълүмати
технологияләр һәм
массакуләм
коммуникацияләр
өлкәсендәге
күзәтчелек буенча
Федераль хезмәтендә
(Роскомнадзор)
2024 елның
27 апрелендә
«Сөембика»
дип теркәлгән.
Теркәү таныклыгы
Эл № ФС 77-87124

2007, 2008, 2009
елларда журнал
Россия матбугатының
Алтын фондына
кертелде.

Язмалар авторның
тулы адресы
күрсәтелеп, паспорт
мәгълүматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчермәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Гамәлгә куючы:
«ТАТМЕДИА»
акционерлык
жәмгыяте

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасары
Гөлнур Хасәншина 8 (843) 222-09-78

Җаваплы сәркатип

Динара Әхмәт
Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова

Лилия Гәрәева

Фәгыйл Шәкирова

Сайт мөхәррире

Камилә Димәхмәтова

Дизайнер-верстальщик

Анна Арахамия

Корректор

Фирдәвес Исмагыйлева

Фотокорреспондент

Анна Арахамия

Гамәли хезмәткәрләр

Ильмира Сөләйманова

Марат Биктимиров

Кулъязмаларга бәя бирелми,
алар кире кайтарылмый.

Редакциянең язмача рөхсәтәннән башка
материалларны «Сөембика»дән күчереп
басу тыела.

Тышлыкта:
Рәсимә Булатова
Фото: Анна Арахамия

Кагазь форматы 60х90¹/₈
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 02.06.2025 ел.
Чыгу көне: 10.06.2025 ел.
Заказ **M-1008**
Тираж **5522**

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакуләм
коммуникацияләр республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән
абунәчеләр – жирле элемтә бүлегенә;
элемент бүлекләре – нәшриятның газета-
журнал экспедициясенә (420066,
Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы,
Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗҗәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сююмбикэ»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексында басылды.
420066 Россия Федерациясе, Татарстан
Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар
урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчелеге булган
очракта нәшриятның техник контроль
бүлегенә мөрәҗҗәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

Лена ШАГЫЙРЬЖАН

Яшә, Сабан туге!

*Саумы, олуг Бәйрәм,
Саумы, Сабан туге!
Көтеп алдык сине,
Сагынып ел буе.*

*Котлый сине кояш,
Тәбрик итә жәең.
Мәйданыңа куйган
Яшел келәм жәеп.*

*Бәйрәм төсә кәргән
Болын-тугайларга.
Сине котлап сайрый
Былбыл, тургайлар да.*

*Бәйрәм бүген, диеп
Жилләр пышылдаша.
Сәламлиләр сине
Чиккән сөлге аша.*

*Ашкынадыр йөрәк,
Күңел әллә нишли.
Сине котлап әнә,
Чаптар атлар кешни.*

*Тәмле таба исе
Чыккан һәрбер өйгә.
Жырлый самавырлар
Син яраткан көйгә.*

*Синең хакка пешә
Бәләш, коймаклары.
Сиңа башын ия
Хурҗа, кунаклары.*

Мондый зур бәйрәмне
Онытмый бер күргән.
Гыйбрәт алып китсен,
Урын бирик түрдән.

Бер-беребез өчен
Чып-чын бәйрәм ясыйк.
Чишмә суы белән
Сусауларны басыйк.

Көрәш мәйданына
Чыга батыр ирләр.
Сабан туен хаклап
Тама хәләр тирләр.

Кыза Сабан туе,
Сүнмә, кояш, балкы!
Бәйрәм кадерен белә
Тыныч хезмәт халкы.

Күңелләргә рәхәт
Бирдең, Сабан туе!
Рәхмәт сиңа, рәхмәт,
Гүзәл Сабан туе!

Бергә-бергә яшәү
Язсын гомер буге.
Яшә, Туган илем!
Яшә, Сабан туе!

Бәйрәм итә бүген
Татарстан иле.
Исә дөнья буйлап
Сабан туе җиле...

Безнең тышлыкта

«Соңгы вахтада Смоленскидагы отрядлар гына 400 гә якын сугышчыны тапты. Новгород өлкәсендә – меңнән артык... Безнең эшнәң әле кимегәнә юк. Һалак булган солдатларның һәрберсенә ниндидер чокырда түгел, кабердә ятарга насыйп итсен иде.»

10

80 елдан соң кайту
Гөлнур Сафиуллина

6

Коткару яки урам балалары приюты
Чулпан Галиәхмәтова

22

Син көткән сүз
Алсу Шакирова

26

Елыйсы килгәндә еларга кирәк
Гөлнур Сафиуллина

Заман һәм без

Комбат

Чулпан Галиәхмәтова

Һаман камиллеккә омтылам

Эльмира Закирова

Балалар белән
сәяхәт

Татар дөньясы

Остаз биргән яктылык

Рамилә

Яруллина-Йылдырым

Йөрәгемнең
пароле татарча

Лилия Гәрәева

Мәдәни тормыш

Эзлә мине

сирень исеннән

Дания Нәгыйм

14

Татар
аһәңле
кино

Чулпан Галиәхмәтова

18

29

Яшәеш

Әкияттән –
чынбарлыкка

Динара Әхмәт

46

52

30

Хужабика

Аллергия –
«дошманга»
һөҗүм

34

Сорау-
жавап

Балалар
этикеты

Көнләшүне
жиңү

56

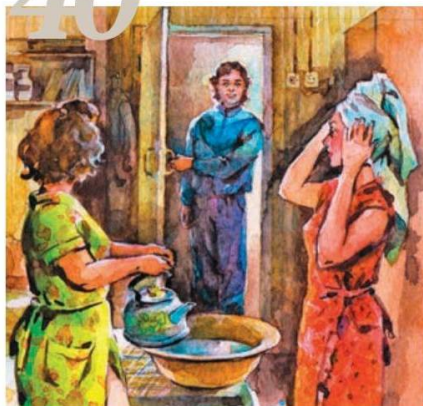
57

58

59

38

40

Куласа

Гөлинә Гыймадова

55

«Документларыңны
тапшыр!»

Динара Әхмәт

60

Кызыл балыклы
шпинат рулеты

Илүзә Гәрәева

КОТКАРУ ЯКИ УРАМ БАЛАЛАРЫ ПРИЮТЫ

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Чип-чиста итеп жыештырылган территория. Эш кораллары тезелеп тора. Өчәр катлы ике бина. Ерак түгел үсмерләр үлән чаба. Беренче карашка, узган гасыр балалар лагерен хәтерлэтә. Тик монда кәргәндә бер нәрсәгә игътибар итәсең: коймада тимерчыбыклар һәм авыр тимер ишек. Балалар да бирегә үз теләкләре йә юллама белән түгел, ә суд карары нигезендә китерелә. Без – ябык типтагы Н. Галләмов исемендәге республика махсус гомумбелем биру мәктәбендә.

Кичә – сукбай, бүген – укучы

Россия кануннары буенча, гомум жинаять жаваплылыгына – 16 яшьтән, авыр жинаятьләр өчен 14 яшьтән тартылалар. Ул үсмерләрне жәзаларын үтәү өчен колонияләргә озаталар. Ә бу яшкә кадәр жинаять кылганнарны ябык типтагы махсус мәктәпләргә өч елга кадәр тәрбияләнергә жиберәләр. Жәза үтәү срогы дип түгел, төзеклөндерү вакыты дип әйтәләр. Алар жинаятьчеләр дип тә саналмый, документларына нинди дә булса тамга да сугылмый. Шуңа да бу мәктәп көч структураларына түгел, ә мәгариф министрлыгына карый. Төзәтелү вакыты узгач, бала кабат үзе укыган мәктәбенә йә балалар йортына кайтарыла. Шунысы кызык: күпчелегенә кире кайтасы килми дә икән. Алар мәктәпне биредә тәмамлауны сорап, судка гариза яза. Учреждениенң 25 еллык тарихында шундый 200 очрак булган. Хәзерге заман белән чагыштырганда, укуны индивидуаль дип атарга мөмкин. Канун буенча, бу учреждениеләрдәге классларда бала саны уннан артмаска тиеш. Мәктәптә тәрбияләнүчеләр саны аз булганлыктан, сыйныфта бары бер яки ике укучы гына да укый. Димәк, игътибар да күбрәк. Ә бит монда хәтта хәрәф танымаган, санный белмәгән балалар да килә. Укытучылар хәрәфләп укырга өйрәтә аларны. Аерым коррекцион класс та бар. Канун буенча, бу мәгариф учреждениесен тәмамлаучылар дөүләт йомгаклау аттестациясен һәм бердәм дөүләт имтиханнарын түгел, әлеккечә имтихан тапшыра. «Бездә тәрбияләнәп чыкканнар һөнәри көллиятләргә укырга керә. Хәтта хәрби училищеда да укучылар бар», – ди директор Дмитрий Кладов.

Бу мәктәпкә, нигездә, социаль яктан имин булмаган гаилә балалары элгә. Эчкече йә нарасыенда кайгысы булмаган эти-әниләр аркасында балалар сукбайлыкка чыга: мәктәпкә бармый, теләсә кайда йөри, урлаша, хулиганлык кыла... Хәзер наркотиклар сатуда арадашчы ролен үтәүчеләр дә бар. Бер тапкыр урлашкан өчен генә монда китереп куймыйлар инде, билгеле. Бу жинаятьне даими кабатлаганнар, балигъ булмаганнар белән эшләү комиссиясендә исәптә торганнар жиберелә. 11 яшьтә сексуаль бәйләнү очраклары өчен гаепләнгәннәр, хәтта кеше үтерүчеләр дә тәрбияләнгән биредә. Кызлар өчен шушындый ук учреждение Башкортстанда бар.

Данил сөйләгәннәрдән:

Иртәгә туған көнем. 12 яшь тула... Дустым белән мәктәпкә бармыйча, гел шәһәр үзәгендә йөрдек. Әни берәз әрли иде инде. Мин аның кайда эшләгәннен дә белмим. Ул хакта сөйләшкәннебез дә булмады. Нигә урладым? Белмим... Уйлап бетермәгәнмендер... Мин монда әле өч ай гына. Әни атна саен килә. 9 яшьлек сөңлем бар өйдә. Әнине бик яратам. Дәрәс эшләмәдем, шуңа монда эләктем. Өч ел шушында буласың, диделәр. Әнине сагынам... Үзеңне яхшы тотсаң, безне берничә көнгә жиберәләр. Өйгә бик кайтасым килә, әлбәттә...

Мәктәптә укытып кына калмыйлар, балаларны психологик, медицина, социаль яктан да тернәкләндерәләр. Тәрбияләнүчеләр арасында бернинди документы булмаганнар да очрый. Медицина тикшеренүләре узалар. Сукбайлыкта наркотиклар белән бәйләнгән, токсикоман

үсмерләр наркологик диспансерда дәвалану курслары уза.

Энә тоткан татуировкалы куллар

Кыскасы, сукбайга әйләнәп, жинаять юлына баскан балалар биредә тәрбия күрә башлый. Кысаларга кертүгә теше-тырнагы белән каршы торалар башта, хәтта качу очраклары да була. Әмма катгый режим, коллектив аларны үзгәртми калмый. Тәрбияләүдә спортның өлеше зур. Спорт-масса эшләре буенча Россиянең иң яхшы мәктәпләре исемлегенә дә кергән алар. Мәктәп коридорында кубоклардан торган зур стеллаж раслый монны. Малайлар хоккей, футбол, бокс, картинг белән шөгыльләнә. Дзюдо буенча спорт мастеры булган Дмитрий Юрьевич үзе дә дәрестәр алып бара. Тәрбияләнүчеләре белән бергә парашюттан да сикерә. «Аларга бит вожак кирәк», – дип, берничә кат әйтте ул. Яхшы үрнәк күрсәткән кеше абруй казана икән, тәрбияләүдә өмет бар дигән сүз. Шуңа да монда еш кына спортчылар кунак була. Тырышлык, үзгәрткән белән нәрсәгә ирешеп булганын сөйләләр.

Без килгәндә балалар дәрестән соң остаханәләргә таралган иде. Алар көн саен өч сәгать һөнәри тәрбия ала. Яшьләренә карап дүрт юнәлешкә бүленәләр. Кечкенәләр чигәләр, тегәләр, бисер белән эшләр. Без класска килеп керүгә, бердәм басып исәнләштеләр. Барысы да хәрби камуфляж костюмнарда. Тәртип чәчкә дә кагыла: кыска итеп алынган. Кичәге сукбай балалар бүген кулларына энә тотып, матурлык тудырырга өйрәнә. Стеналардагы киштәләрдә нинди генә йомшак уенчыклар юк, тегелгән шопер-

лар, төрле киёмнәр эленеп тора. «Шопер булчак. Өч атна буге чиктем. Үзем ясадым. Моңа кадәр теккәнем юк иде», – ди Максим. Тавышында горурлык чаткылары. Бәлки, ул гомерендә беренче тапкыр үз куллары белән нидер эшләгәндер. Энә тоткан бармакларында төрле татуировкасыз балалар бик аз монда...

– Мин яңа килгән балалар белән эшлим, – дип сөйләй производство укыту мастеры Надежда Максимова. Малайларга гомерләрендә беренче тапкыр энә белән жеп тоттыручы да ул. – Йомшак уенчык тегүдән башлайбыз. Аны әниләренә, сеңелләренә бүлөк итә алалар. Энә белән жеп түгел, кайберләре кайчы тотып туры итеп кисә дә белми. Кәгазьдә туры сызык сызып бирәм дә кисәргә кушам. Кайсыдыр бала тиз элдерең ала, кайсына озак аңлатырга кирәк. Кул белән тегәргә өйрәнгәч, аннан машинада өйрәнәбез. Эшләребез белән төрле бәйгеләрдә катнашып жинү яулыйбыз. Хыялым – балалар белән «Абилимпикс» бәйгесендә катнашу. Киләсе елга тырышып карыйбыз. Араларында бик сәләтле балалар да бар.

Техникум тәмамлап килеп, 20 ел биредә эшләгән Надежда Сергеевна балалар турында сөйләгәндә аларны гел «малышы» дип атады. «Минем өчен барысы да кечкенә балалар. Һәрберсе төрлечә ачыла. Моңы күзәтүе кызык. Нинди дә булса яхшы якларын табарга һәм күрергә тырышам. Һәр бала яхшы гамәлләр дә кыла ала, моңы уятырга гына кирәк», – ди ул. Бер укучысы аның белән дүрт ел ярым шөгыльләнгән. Александрның спорт костюмнары модельеры буласы килгән. Техникумга тегү әйберләре технологиясенә

укырга кергән. Быел тәмамлый икән инде.

14 яшьтән малайлар агачка уеп эшләрә остаханәсендә шөгыльләнә. Класс киштәләрендә төрле гравюра-лар, уеп бизәк төшергән такталар. Алар камил булмаса да, әмма башкарып чыгу өчен күп көч куелган. Укытучыларының тырышлыгы, үзләренә, сукбай тормышындагы йөрәмсәкләргән оныгып, сәгателәр буге агач уюлары... Өлкәнрәк егетләр производство станокларында эшләргә өйрәнә. Монда бар да житди: хезмәт куркынычсызлыгы кагыйдәләрен саклау кирәк. Станок тирәләрендә кош оялары, урындыктабуреткалар. Әлегә остаханәгә йөрүчеләр инде тиздән зур тормышка атлаячак.

Вадим сөйләгәннәрдән:

Алабугада кадетлар мәктәбендә укыдым. Әни безне ташлап китте. Мин әти белән яшәдем. Аның хәзер икенче гаиләсә. Мәктәпкә йөрмәдем, барсам да, качып китә идем. Урамда йөрү рәхәтрәк тоелды. Баләкәй идем... Укытучылар белән уртак тел таба алмадым. Монда өч ел укыдым. Аннан соң калырга сорап гариза яздым. Калдырдылар. Элекке мәктәбемә кайтсам, авыр булыр иде, коллектив та башка, ә минем имтиханнар бирәсем бар. Быел тугызынчы тәмамлайм. Төзелеш көллиятенә укырга керергә теләм. Әти прораб минем. Аннан соң аның белән эшләчәкмен. Ә болай үз бизнесымны ачарга теләм киләчәктә. Әти һәр атна саен килеп йөрү. Яңарак кына сәңлем туды. Үзем дә каникул ялына кайтып йөрүм. Әни Казанда яши. Аның килгәнә юк. Аралашмыйбыз. Биредә бик күпкә өйрәндем. Өйдә моңың кадәр өйрәнә алмаган булыр

идем. Информатиканы яхшы үзләштердем. Элек гел «ике»легә укысам, хәзер «өч»ле, «дүрт»легә укыйм. Спорт бугенча да нәтижәләрем бар. Футбол, дзюдо белән шөгыльләнәм. Монда эләккәнемә берәз үкәнәм дә: балачагымны югалттым...

Мәктәп гимны

«Болар барысы да хезмәт белән тәрбияләү. Хәзер сезгә рухи тәрбияне күрсәтәбез. Бездә малайлар мастерскойларда гына утырмый, бииләр дә, жырлылар да, хәтта спектакльләр дә куялар. Күптән түгел ябык һәм коррекцион мәктәпләр арасында республика театр фестивален уздырдык», – ди Дмитрий Юрьевич. Актлар залындагы сәхнәдә малайлар би. Брейк-данс элементлары белән хәрби-патриотик бию. Гап-гади үсмерләр. Әле кичә генә аларның кеше талап, тукмашып йөрүләренә ышанасы да килми. Бу мәктәпкә килеп эләкмәсәләр, бүген алар нинди булыр иде икән?! Жырлаганда бер баланың күзләренән яшь мөлдәрәп төште. Күзгә чүп кергән иде дип сер бирмәскә тырышса да, музыка тәэсире икәнән аңлап була. Бу минутта нәрсә турында уйлаганын үзе генә беләдер. Ә күз яшьләре чыга икән, димәк, күңелә каралып-кутырланып бетмәгән. Димәк, өмет бар...

Концертларын мәктәп гимнын жырлап тәмамладылар. Берсе дә авыз гына ачып тормады, чынчынлап жырлады. Дмитрий Юрьевич, утырган урыннан торып, егетләр анына барып басты.

Аяныч, бу мәктәптә тәрбияләнәп чыкканнарның барысы да туры юлдан китми. Директор әйтүенчә, уртача 15 проценты колониягә элөгә.

Ни дисәң дә, тәрбияне дә жиңә алган кан, генетика дигән төшенчә бар бит әле. Калган 85 процентын жинаять юлыннан дәүләт йолып ала дигән сүз. Упкынга очам дигәндә тотып алган мәктәп язмышларны 180 градуска борып та куярга мөмкин. Әнә бер тәрбиячеләре сукбайлыкта йөрөп, шушы мәктәпкә элгә. Этисе булмый, әнисе үлеп китә. Малай тома ятим кала. Мәктәпне тәмамлагач, педучилищедә белем алып, шушында эшләргә кайта. Хәзер институтта укый. Мондагылар өчен менә дигән үрнәк. Балаларның бер генә минуты да бушка үтми. Катгый режим, оештырылган ял сәгәтләре тәрбиядә зур роль уйный. Канун буенча, мәктәптә телефон куллану, интернетка чыгу тыелган. Хәер, моңа вакытлары да булмас иде.

– Көн саен каядыр булса да барабыз: волейбол матчы, Боз сарае, картинг-клуб, театр, цирк. Дөнъяны танып белү өчен телефон кирәкми. Киресенчә, һаман гаджет тотып утырганнар идарә ителә алмаслык хәлгә житә. Балалар монда китап укый, кино карый. Бу мохиткә килеп кергән бала ничек кенә каршы торса да, берникадәр вакыттан соң үзгәрми калмый. Шул ук Вадимныгына алыык. Бөтенләй башка иде ул. Ярсу холыклы, бернәрсә дә ошамый, урындыкларны әйләндереп каплаганы булды хәтта... Ә хәзер зурларча фикир йөртә. Бөтенләй башка кеше.

Сукбайлыкта йөргән, жинаять юлына баскан, девиант холыклы балалар өчен бу учреждение караңгы тоннельдәге яктылык та булып тора. Алар монда башлангыч гомерләрен дә алмаганны ала. «Циркны беренче тапкыр күргән балалар да аз булмады, – ди Дмитрий Юрьевич. Ул әле

Ябык типтагы Н. Галләмов
исемендәге республика махсус
гомумбелем бирү мәктәбе директоры
Дмитрий КЛАДОВ

Девиант тәртипле балалар өчен ябык типтагы махсус гомумбелем бирү мәктәбе илдә 2000 нче елларда ачыла башлый. Бандитизм белән дерселкеткән 90 нчы еллар. Группировкалар, балалар жинаять чәчәк ата. Урам балаларын жинаять юлыннан йолып алыр өчен төбәкләрдә менә шушындай белем бирү учреждениеләре ачу бурычы куела. Татарстанда ул Казандагы Левченко бистәсендә ачыла. Заманында акылы зәгыйфь балалар интернаты булып, инде ябылып, ташландык хәлгә килгән территорияне бирәләр. Мәктәпне беренче директорларыбыз Юрий Даутов, Нәфис Галләмов кулларына көрәк тотып үзләре тәртипкә китерә. Монда җибәрелгән беренче алты бала да булачак «йортларын» төзекләндерергә ярдәм итә. Мәктәп 100 балага исәпләнгән. Элегрәк тулы комплектта да эшләде. Хәзер бары 31 бала тәрбияләнә. Балалар саны елдан-ел кими. Монда тәрбияләнәп киткән балаларның күбесе кабат жинаять юлына басмый. Димәк, нәтиҗә бар.

15–20 баланың урсәтие дә (крестный отец) икән. Балалар моны үзләре теләгән. Дин – үзе бер тәрбия. Яшәгән биналарында мөселман һәм православ булганнар өчен махсус гыйбадәт бүлмәләре булдырылган. Дин әһелләре дә килеп йөри икән. Мәктәптә тәрбияләнгән 50 гә якын егет махсус хәрби операциягә киткән. Фотолары мәктәп коридорында эленеп тора. «Шалтыратып торалар. Ялга кайткач киләләр», – ди Дмитрий Юрьевич.

Иң кадерле кеше

Константин сөйләгәннәрдән:

Абый да шушында укыды. «Минем эзләр буенча китпәмени?» – диде. Ул да мәктәпкә йөрмәгән, урлашкан. Хәзер ул СВОбда. Офицер. Мин хәзер үк китәр идем. Куркыныч бит анда. Быел автотранспорт көллиятенә укырга керергә теләм. Аннан армиягә китәм. Минем дә абый кебек хәрби буласым килә... Эттием юк. Әниңең нервларын нык бетердем инде. Дуслар белән йөрер өчен гел өйдән чыгып кача идем. Без яхшы гамәлләребез өчен балл җыябыз. Аннан соң безне берничә көнгә өйгә җибәрәләр. Өйдә генә утырам. Әниңә ярдәм итәм. Элеккеге дуслар белән аралашмыйм инде. Минем хәзерге

яңа дусларым шушы мәктәптән. Монда хәрби-патриотик лагерларга, төрле ярышларга йөрү ошый иде. Футбол уйнадык, ярышларда беренче урын алдык. Әниңең янәшәдә булмавыгына авыр...

Балаларның иң көткән кешесе – әниләре. Әтиле кешеләр аз монда. Хәер, әниләрнең дә төрлесе бар. «Бер баланы китерделәр. Башында иллеләп янган урын бар иде. Әнисе тәмәке төпчеге белән баскан. Ул бала өчен дә дөнъядагы иң кадерле кеше әнисе иде. Ул килгәч нишләргә белмәде. Ә әни кеше шешә яратты... Баласын алгач, акылына килгәннәре дә, үзенә шәхси тормышы турындагына уйлап яшәүчеләр дә, өч ел буена бер тапкыр күрәнмәгәннәре дә бар», – дип сөйли Дмитрий Юрьевич.

Ә бит балалар жинаятьче булып тумый. Аларны моңа өлкәннәр этәрә. Бала тәрбияләүдә иң куркынычы – битарафлык. Әнә шул битарафлыкка каршы көрәш ачып, кыек юлдан китмиләрме икән алар?! Баланың холыгына күз йомып, үтәр әле дип яшәү дә – хата. «Никадәр иртәрәк тәрбияли башласаң, шулкадәр яхшырак. Үскән саен, тәрбиягә начар бирелә алар», – ди егерме елдан артык сукбай балалар тәрбияләү белән шөгыльләнгән Дмитрий Кладов.

– Күрәсезме, менә бу фляжкага тырнап «1941 ел, Гуртавенко» дип язылган. Сугышчының туганнары табылмады, шуңа күрә фляжка безнең музейда саклана... Ә бу алюмин кашыкны солдат өеннән үк алган булган, ахрысы, чөнки фронтта мондый бизәклә кашыклар очрамый... Бу итекне Карелиядән алып кайттык: сугышчы яраланган булгандыр – итекнең балтыры киселгән... Бу савыттагы чаңгы мае да – Карелиядән. Тапканда исе дә килә иде әле... Игътибар иттегезме: менә бу котелокны пуля үтәли тишеп узган... Бу көрәккә «1916 ел» дип язылган – сазлыкта яхшы саклана алар. Төймәләрне карагыз: совет сугышчысында ике яки дүрт тишәк, ә немецларда – өч тишәк булган... Монысы – сабын савыты... Хәтта сабыны да бар! Күзлек, бияләй, мундштук, компас... Ә бу карандаш яза да әле! 1942 елның гыйнварында чыккан «Салициловая» мазь... Шешәдәге сыеклык исә йодка охшаган: ачмадык... Без «Нефтехимик» эзтабарлар отрядының Хәрби дан музейда. Рәсимә Әмил кызы БУЛАТОВАга биредәге экспонатларның һәммәсе дә таныш. Арада үзе тапканнары да байтак. Ул һәр елны ике тапкыр – язын һәм көзен каты сугышлар булган урыннарда экспедициягә чыгып китә. Бөек рус полководец Александр Суворов: «Соңгы солдат жирләнмичә сугыш әле тәмамланмый», дигән. Әгәр ул хаклы икән, Бөек Ватан сугышы тәмамланарга әле шактый вакыт бар...

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

80 ЕЛДАН СОҢ КАЙТУ

Бу – күңел чакыруы

Рәсимә – Чирмешән районы Яңа Кади авылы кызы. Түбән Камада педучилище тәмамлай, бер ел балалар бакчасында эшли. Ә аннан эшкә «Түбән Кама Нефтехим» берләшмәсенә урнаша, чигтән торып институтта белем ала. Яшь белгечләрне һәрвакыт төрле ижтимагый эшләрگә җәлеп итәләр – Рәсимә дә шулар эчендә кайнап яши. Шундый чараларның берсендә «Нефтехим» эзтабарлар отряды командиры Борис Татарченко белән таныша. Ул яшь кызны үзләренә чакыра Рәсимә шундук ризалаша.

– Миңа кызыклы иде бу! Моңың сәбәбе дә бар... Мәктәптә генә укый идем әле, әтигә Белоруссиядән хат килде. «Без – Белоруссия эзтабарлары, абыегызның җәсәден таптык», дип язылган иде анда. Әтиемнең бертуган абыйсы Габдулла Хәниф улы Булатов хәбәрсез югалган санала иде, кайда һәлак булганын да белми идек. Әби белән бабамның 12 баласы булган. Габдулла абый – 1917 елгы уллары. 1939 елда ул авылдан Мәскәүгә эшкә китә, метрополитен төзүдә катнаша, шуннан армиягә алына, разведчик була. Шушы хаттан соң абыйның исеме Хәтер китабына кертелде. Бу вакыйга күңелемдә бик нык уелып калды ул чакта... 2005 елның августында беренче тапкыр эзтабарлар отряды белән юлга чыктым: казу эшләре Ленинград өлкәсе Синявино калкулыгында барды. Барысы да истә: миңа солдат ботинкасын бирделәр. Эчәндә аяк сөякләре – шуларны чистартырга куштылар... Отрядта егетләр күбрәк, экспедициядә ир-ат көче кирәк: төп эш – жир казу бит. Әмма хатын-кыз кулы кирәк урыннар да байтак.

Бөтен эштәге кебек, монда да тәртип бар: сугышчының җәсәде археология ысулы белән – бик зур саклык белән күтәрелә; махсус банерга салына, эксгумация протоколы тутырыла һәм Казанга, «Ватан» берләшмәсә» оешмасына җибәрелә: бөтен отрядларның мәгълүматлары аларда туплана. Без – сугышчы үлеменә соңгы шаһитлары. Барысы да кәгазьгә теркәлә. Соңгы экспедициядә ике чокыр ачтык менә: берсендә – бер, икенчесендә дүрт сугышчы. Ялгыз ғына ятканы – хатын-кыз (ир-атмы, хатын-кызмы, яшьме, катракмы икәннән баш һәм оча сөякләренә төзелешенә карап ачыклайбыз), сул ягына яткан, сул як кулы юк, янында шәхси әйберләре – тимер кружка, тар ремень, бигуди, көзгә... Хатын-кыз фронтта да хатын-кыз булып калган... Протоколда нинди сөякләр табылганы һәм табылмаганы билгеләнә. Төрле хәлләр очрый: кайчак башы табыла, гәүдәсе юк...

Отрядка килү Рәсимәнең язмышына әйләнә. Гомерлек ярын – Николай Соловьевны да ул шушында таба. Ике арада мәхәббәт уты кабынуын сизми дә калалар. Биш ел дуслашып йөргәннән соң кавышалар. Экспедицияләрдә Рәсимәнең иң зур терәге – ире.

Иң мөһиме – медальон

Капсула рәвешендәге солдат медальоннары 1941 елның мартында әйләнәшкә керә. Бөек Ватан сугышы

башлангач, фронтка чакырылган һәркемгә тапшыралар аны. Үзе турындагы мәгълүматны тутырып, сугышчы аны чалбар яки күкрәк кесәсендә йөртәргә тиеш була. Әмма күпләр вкладышны тутырмый. Хорафатларга ышанган солдатлар моны «үлемен белән ризалашу» дип саный. Кызганыч, ул яңгыры тынганнан соң, гаиләләренә пенсия түләмәс өчен, үзбезнекеләр үк сугыш кырыннан медальоннары җыеп, юк итү күренешләре дә очраган... 1942 елда медальонны Кызыл Армия кенәгәсенә алыштыралар. 80 ел буе жир астында яткан кәгазь кенәгә, әлбәттә, череп юкка чыга инде.

– Безнең отряд оешканга 20 ел: шушы вакыт эчендә меңнән артык сугышчының җәсәде табылды, әмма бары утыз тугызының ғына исеме ачылды. Медальон табу – зур вакыйга! Ул безнең өчен бик зур шатлык. Сүз уңаеннан бер очракны сөйлим әле. Безнең күрше отряд егете – Түбән Камадан Алексей Сабакаев Любянь янында үзенә бабасының медальонын тапты. Мондый хәлнең, гомумән, булганы бар микән тагын?! Солдатта хезмәт иткән вакыты иде аның. Ялга кайткач, эзтабарларга кушылып, Хәтер вахтасына килә һәм аның белән менә шундый мөҗиза була!

Әгәр сугышчының медальонын табабыз икән, кырда ачарга тиеш түгелбез. Югыйсә һава кереп бозылуы бар. Без аны штабка илтәп тапшырабыз: медальонны анда йә штаб начальнигы, йә махсус белгеч ача. Безнең һәм солдатның бәхетенә медальон эчәндә кәгазе булып, ул укыла икән, инде бөтенләй башка эш – туганнарын эзләү башлана. Солдатның шәхесен ачыкларга аның янында булган әйберләре дә ярдәм итәргә мөмкин. Шуның өчен сөякләр янында ук нидер тапсак, тагын ура кычкырабыз. Ике очракта сугышчыларны кашыкка тырнап язган исемнәре буенча ачыкладык. Берсе сугышка киткәндә хатыны авырлы ғына булып калган – кызы туган. Без әтисен тапканда шул кызы исән иде. «Мин тугач әни әтигә фотосурәтемне җибәргән, тик ул инде үлгән булган», – дип сөйләде ул... Ә икенче сугышчыны Кызыл Йолдыз ордены, аның номеры буенча таптык. Тик бөтен очрак та шулай шатлыклы тәмамланмый шул. Кайчак медальонда кәгазе сакланса да, ул укылмый – язуы инде юкка чыккан була. Яки, исеме билгеле булса да, берничек тә туганнары табылмый – димәк, нәселе өзәлгән... Бу очракта аңа исем-фамилиясе язылган аерым такта куела – солдатның үзенә кечкенә генә кабере була.

Жаннар тетрәнгән мизгелләр байтак бездә. Ике ел элек Волгоград өлкәсендә эшләгәндә бер чокырда ике сугышчыны таптык. Берсенең медальоны да бар иде. Губарев Иван Михайлович, Ростов өлкәсе, Батайск шәһәре дип язылган. Ике көннән аның туганнары табылды! Оныклары! Без әле вахтада булганда, алар безнең янга кырга үзләре килде! Сугышчыны җәмәгәте янына алып кайтып жирләделәр – алар хәзер янәшә ята. Туганнары белән аралашып торабыз, узган ел барып та кайттык, инде бабаларының каберенә таш куйганнар. Солдатның туганнарын тапсак, аларга

Бу солдатлар бәхетле – алар мәңгелеккә туган якка кайта.

истәлеккә саклар өчен, гадәттә, шкатулка әзерлибез. Аңа сугышчының табылган шәхси әйберләрен салабыз: медальонын, эчендәге вкладышын, тарагын, төненә тигән пуляны, кесәсендәге тимер акчаларны...

Ислам Әхмәдуллин дигән сугышчының сөякләрен Арча районына алып кайтып туганнарына тапшырдык. Оныгы исән иде әле... Татар кеше булса, үз туганыңны тапкан кебек буласың. 2014 елда Чуашстаннан киткән Николай Юханов дигән сугышчының медальонын таптык. Безнең егетләр аны авылына илттеләр – танта-налы рәвештә жирләүдә катнаштылар.

Яңа гына Волгоград өлкәсеннән, чираттагы экспедициядән кайттык менә. Бу юлы 7 солдатны күтәрдек, шуларның икесе медальон белән иде. Стандарт түгел: гильзаны гильзага тыгып ясалган, шуңа да бик яхшы сакланган. Сугышчыларның берсе – Саратов өлкәсеннән, икенчесе – Пермь краеннан. Мондый вакытта, шунда ук туганнарын үзәбез дә эзли башлыйбыз, Казанга, «Ватан» берләшмәсе» төбәк яшьләр ижтимагый оешмасына да хәбәр итәбез – алар да эзләүгә кушыла. Кичә менә шатлыклы хәбәр килде – бер солдатның инде туганнары табылган! Аларның бу көннәрдә нинди хисләр кичерүен аңлау авыр түгел... Үзләренә, Пермьгә алып кайтып жиргә индерергә телеләр икән: мондый очракта без хәзер ДНК да ясатыбыз. Анализ өчен беренче, икенче һәм өченче умыртка сөякләре, яхшырак сакланган тешләр алына. Ул чокырда алар бишәү ята иде. Илларион Кравцун аркасында ята, сул аягы ике жирдән сынган, сул кулы белән ул эчен тоткан... Барыбер бәхетле булган менә – мәңгелеккә туган ягына кайта.

Авырлыктар куркытмый

Беренче баруларда Рәсимәләр дә егетләр кебек озын капшавычларны – щупларны жиргә кертеп, кыр буйлап солдатларның жәсәдләрен эзләп йөргәннәр. Алар белән

беррәттән, казу эшләренә дә тотынганнар. Хәзер инде металл эзләгечләр бар: жир астында солдатның каскасы, кружкасы, көрәге яки сугыш коралы булса, ул сигнал бирә. Шул урында әкрен генә казый башлыйлар. Сөякләр табылса, чокыр киңәйтелә. Әмма сугышчыларның жәсәденә юлыгу ул барыбер бәхет эше: эзтабарныкы да, мәрхүм солдатныкы да. Смоленск өлкәсендә бер үк жиргә ике ел саен әйләнеп кайталар әнә – һаман яңа чокырлар ачалар. Капшавыч ул урынга бер елны эләкми, ә икенче елны элгә.

– Вахтага алдан әзерләнәбез. Архив документлары буенча каты бәрелешләр урыны ачыклана: кайда безнекеләр булган, кайда дошманнар... Бер экспедиция дә икенчесенә охшамый. Һәр урынның үз үзенчәлеге. Ростов өлкәсендә, Таганрогта эшләдек: анда жир каты, казу да авыр. Металл эзләгечләрнең дә сигналлары ялгыш була кайчак.

Карелиядә еш кына сугышчыларның жәсәде зур-зур ташлар астында ята. Мәетләрен бер чокырга тутырганнар да, өсләрен таш белән каплаганнар. Шуңа да табуы бик авыр. Беренчедән, ташлар, икенчедән алар өстенә инде биек-биек агачлар үскән. Ике ел элек берничә чокыр таптык, зур гына блиндаждан 12 солдатның жәсәден жыеп алдык. Жиңел булмады: агач тамырлары сөякләрен төрлесен төрле якка тараткан... Карелиядә бер чокырдан 47 сугышчыны тапканыбыз да булды. Ә Смоленск өлкәсендә бер чокырдан 60 ка якын жәсәдне күтәрдек. Анысы, мөгаен, «санитар каберлек» булгандыр – аяк-куллары сынучылар күп иде. Ә бәлки госпитальгә бомба төшкәндер. Кабер казырга вакытлары булмаганда, еш кына снаряд чокырына мәетләрен тутырганнар да, өсләренә туфрак кына сипкәннәр. Без барысын да белеп бетерә алмыйбыз...

Яз көне Смоленскида көрәкне жиргә батыруга су чыга. Элек pompa да юк иде әле – чиләк белән түгә идек. Берсендә снаряд чокырында 9 сугышчы таптык. Чокырдагы сазны чиләкләп өскә күтәрәбез. Өстәгеләр аны, иләктән үткәргән кебек, үз куллары аша үткәрә: сөяк буыннары, медальон калмасын...

Ике атна тоташ яңгыр астында эшлөгән чаклар булды: көннәребез санаулы – аның туктаганын көтеп палаткада утыра алмыйбыз. Кич юешләнеп лагерьга кайтып керәбез. Киемнәренә киптерергә 20–25 кешегә бер учак! Аларны гадәттә капшавычларга элөп куябыз. Бер елны ботинкам утка якынрак булган, күрәсөң – иртәнгә табаны эреп, чалшаеп килгән... Аннан итектән йөрергә туры килде. Эшебез куркыныч та: шартламаган сугыш коралларына туры килүбез мөмкин. Монда инде куркынычсызлык кагыйдәләрен бик нык сакларга кирәк. Бер чокырдан шартламаган егермелөп F-1 гранатасы чыкты... Андый вакытта аларны жыеп, кызыллы-аклы лента белән әйләндереп алабыз да, саперларга хәбәр итәбез. Шартламаган кораллар, солдатлар һәлак булган урында гына түгел, кырларда да табыла. Смоленск өлкәсендә саперлар әнә, ике атна эчендә 950 данә шартламаган корал жыйды, диделәр. Аларда бик күп басу-кырлар

хәзергәчә эшкәртелми – тракторлар керергә курка. Без, беренчедән, солдатларның жәсәден табабыз; икенчедән шул кырларны чистартабыз. Волгоград өлкәсендә дә шулай: кырларда иген үсә, ә аста сөякләр ята. Бу юлы: «Ике атна гына сабыр итегез, аннары эшкәртәрсез», – дип, көчкә үгетләдек фермерларны. Безне бик кертәселәре килми: казып, жирнең астын-өскә китерәбез бит – уңышка тәэсир итә, диләр. Ленинград өлкәсендә безне: «Килегез әле, казыган саен сөяк чыга», – дип, бакчаларына чакыручылар бар. Сугыш узган жирләр бит...

Эшебез куркыныч, дидем. Смоленск өлкәсендә бер көнне эшкә киттек шулай. Унлап кеше бер-бер артлы агачлар арасыннан барабыз. Иң алдан командир урынбасары Рафаэль Лотфуллин атлый. Ул берзаман: «Поши!» – дип кычкырып жибәрде. Шуннан соң 10 секунд та узмады, иң арттан баручы: «Кабан дуңгызлары!» – дип кычкырды... Урман бит ул! Ярый барысы да безне читләтеп үтте. Кояшка кызынырга чыккан еланнарға еш тап булабыз. Ә Волгоград өлкәсендә фаланга, тарантул дигән үрмәкүчләрдән сакланьрга кирәк: алар сине параличлый ала.

Бер вахтадан – икенчесенә

Алар инде күптән шулай яши: бер вахтадан икенчесенә кадәр. Смоленск, Волгоград, Карелия, Ленинград, Тверь, Новгород өлкәләре... Рәсимәләр экспедицияләргә күптән инде гаиләләре белән чыгып китәләр: үзе, ире, улы. Рим 6 яшеннән отрядта. Инде 9 вахтада булырга өлгергән. Гаиләләре, балалары белән йөрүчеләр «Нефтехим»да тагын бар. Малайлар һәм кызларга да эш житезлек: су ташыйлар, учак ягалар, сөякләрне чистарталар, казу эшләрендә катнашалар... Дәвамчылар! «Түбән Кама Нефтехим» берләшмәсенә рәхмәт: эзтабарларның эшләү шартлары күпкә яхшырак хәзер: һәркем диярлек аерым палаткада яши, ашханә, мунча, электрогенератор, бензин пычкысы, помпа, металл эзләгеч... Автобус озата, каршы ала. Бер нәрсә генә үзгәрми: һәр кичне отряд белән учак янына жыелалар. Рәсимәнең ире Николай кулына гитара ала... Иң ахырда бу көнгә нәтижә ясала.

– Кирәкле кәгазьләренә тутыргач, һәр сугышчыны аерым капчыкка салып, штаб янына илтәбез. Соңгы вахтада Смоленскидагы отрядлар гына 400 якын сугышчыны тапты. Новгород өлкәсендә – меңнән артык... Безнең эшнең әле кимегәне юк. Һәлак булган солдатларның һәрберсенә ниндидер чокырда түгел, кабердә ятарга насып итсен иде. Смоленск өлкәсендә сугышчыларны һәр экспедициядән соң жирлиләр. Мулла да килә – бөтен йолалар үтәләр. Ә Волгоградта бу тантана 23 августта уза. Сталинградны беренче тапкыр немецлар бомбага тоткан көндә... Инде ничәмә-ничә тапкыр бу чарада катнашсам да, күз яшемне һаман тыя алмыйм. Шушы исемле һәм исемсез сугышчылар өчен сөенәм: ниһаять, кадерсез булып ятмыйлар. Кайталар! Безнең арага, безнең хәтергә...

Ольга ЛАНЦОВА,
«Нефтехимик» эзләнү
отряды командиры

– Мин үзем эзләнү отряды белән беренче тапкыр 16 яшемдә бардым. Новгород өлкәсенең Мясной Бор авылы янындагы «Үлем үзәне»нә... Дистәләргә чакрым жир сөякләр белән түшәлгән урынны күз алдына китергез: анда немецлар безнең Икенче удар армияне тар-мар итә... Бүгенге кебек берәр метр казып төшәргә кирәкми, барысы да аяк астында гына ята иде... 14 яшемнән «Голубые молнии» хәрби-патриотик клубка йөрүем юкка булмады – бөтен торышымы «Нефтехим» эзтабарлар отряды белән бәйлә. Булачак торыш иптәшем белән дә шушында таныштым. 2007 елдан отрядны үзем житеклим.

«Хәтер вахта»сына һәр экспедициягә барган саен яңа экспонатлар белән кайтабыз. Моңарчы аларның бер өлешен шәһәрбезнең 29 нчы мәктәбенә бирдек. Аннан «Түбән Кама Нефтехим» берләшмәсә житезчеләгенә: «Бәлки безнең өчен берәр бина табылыр?» – дип мөрәҗғәгать иттек. Рәхмәт, таптылар! 2020 елның июнендә Түбән Кама сәнәгать зонасында «Нефтехимик» хәрби-патриотик клубы ачылды, анда Хәрби дан музейе да бар.

Музеебыздагы экспонатларның төгәл санын белмибез. Очына чыгу авыр... Патроннар гына никадәр бездә, вак ачкалар, төймәләр, гранаталар... Тәкъдим ителгән экспонатларның күп өлеше – уникаль табылдыклар. Аларны безнең «Нефтехимик» отряды эзтабарлары каты сугыш барган урыннарда эзләнү экспедицияләренә барган алып кайта. Музейда шартлау куркынычы булмаган экспонатлар гына тора, әлбәттә.

Безгә экскурсиягә – тарих дәрәсене – Түбән Кама шәһәре мәктәпләренең 8–9 нчы класс укучылары йөри: «Түбән Кама Нефтехим» берләшмәсә аларны алып килергә транспорт та бирә. Узган айда 600 гә якын кешегә – мәктәп укучыларына, студентларга, берләшмә эшчеләренә, шәһәр халкына экскурсия үткәрдек. Нәсел тамырлары белән кызыксыну шулай башлана... Башкалардан аерылмалы буларак – музеебызда бөтен нәрсәне тотып карарга мөмкин: легендар Мосин винтовкасын, «Катюша» гильзасын, авиабомбаны...

Минем үземнең дә бабаларым Бөек Ватан сугышында катнашкан. Кайта алмаганнар, сугыш кырында ятып калганнар... Ярты ел саен Россия Оборона министрлыгы архивы сайтына кереп карарга тәкъдим итәм: алар экрәнләп ачыла. Бер бабамның фотосурәтен беренче тапкыр шунда күрдәм.

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА

КОМБАТ

– Мин армиягә китәм!

Мәктәпне тәмамлап югары уку йортына укырга кергән улларыннан мондый сүзне ишетүгә Лилия һәм Альберт САФИУЛЛИНнар аптарып та кала. Тормышы көйләнеп барганда гына... Аннан соң егетләрнең үз теләкләре белән хәрби хезмәткә китә торган заман да түгел... Әмма егет сүзе бер була. Ә Айнурныкы әле чакма ташы кебек каты да. Дйтте – бетте. «Ул ир-егет. Шулай тели икән, аның фикерен хөрмәт итәргә тиешбез», – ди Әфган сугышы ветераны булган этиләре. Бүген батальон командиры, майор Айнур Сафиуллин – Россия Герое. Герой әнисе генә түгел Лилия ханым, үзе дә герой әни. Биш ир бала тәрбияләп үстергән әни ул!

19 яшендә кияүгә чыга Лилия. Гаилә, балалар үстерү турында шундый нык хыяллана, тиң яры – ике ел буе әфган утын кичеп кайткан Альбертны очрат-кач, институтта укуы да киртә була алмый. Бер елдан инде олы улы Әмир туа. Озак та тормый – нәкъ бер ел да ике айдан – Айнур, ике елдан Ранель, өч елдан соң Камил дөньяга килә... Күп балалы гаилә булып шау-гөр килеп яшиләр. Бер-бер артлы туган малайлар бергә тәгәрәп уйнап үсә.

– Алар бер-берсен бик яратты, һәрвакыт бер-берсен яклады. Мин дип түгел, без дип үстеләр», – дип искә ала ул чакларны Лилия ханым. Хәзер елмаеп искә алса да, берсеннән-берсе кечкенә балаларны аякка бастыру җиңел-ләрдән булмагандыр. Ярый әле ярдәмгә янында әнисе, кайнанагы була... Бишенче уллары Аланны соң таба ул: 38 яшендә. Кыз теләгән идгезме, дип сорыйм. «Юк, мин һәрвакыт малай табасымны белдем, – ди Лилия ханым тыйнак кына. – Мин малайлар яратам. Ярый әле уллар табасың. Ир бала ир бала инде ул – ярдәмче, яклаучы», – дип әйтә иде әни». Биш ир бала тәрбияләп үстергәндә иң авыры нәрсә булды, дип сорамый түзә алмадым Лилия ханымнан. «Һәрберсенә яратуны тигез итеп бүлеп бирү», – диде ул.

Хәзер инде улларының үз тормышлары. Төпчәкләре генә үз яннарында: мәктәптә укый. Хәер, аның да очар вакыты җитеп килә... Егетләр үз һөнәрләрен төрле өлкәдә таба. Өлкән уллары – IT-белгеч, өченчесе машиналар ремонтлау белән шөгыльләнә, дүртенчесе – график дизайнеры. WorldSkills чемпионатында Россия буенча беренче урын алган. Хәзер инде үзе остаз. Гаиләдә бер Айнур гына хәрби. «Армиягә барам әле. Хәрбиләр һөнәре миңа барамы-юкмы тикшереп карыйсым килә. Ошаса, шул өлкә буенча китәчәкмен», – дип, әти-әнисен аптырашта калдыра. Моңа нәрсә

Айнур САФИУЛЛИН – гвардия майоры, батальон командир, Россия Герое. Армия сафларында хезмәт иткәннән соң Мәскәү югары гомумхәрби команда училищесына укырга кереп, аны алтын медальгә тәмамлай. Хезмәтен Кытай чигендә, Ерак Көнчыгыштагы хәрби частьларда башлай. Махсус хәрби операциянең беренче көннәреннән үк штурмчылар подразделениеһе белән командалык итә. Ике тапкыр Батырлык ордены, башка күптөрле медальләр белән бүләкләнә. 2023 елда Сафиуллин командалык иткән подразделение башкалар ала алмаган торак пунктны яулай. Бәрелешләр вакытында гвардия капитаны яралана, шуңа карамастан, командалык итүен давам итә. Каршы якның ике взвод составы юк ителә, трофей техника кулга төшерелә. Россия хәрбиләре арасында бер генә югалту да булмый. Хәрби бурычын үтәгәндәге батырлығы өчен Россия Президенты указы нигезендә Россия Герое исеме бирелә.

Бүгенге көндә Айнур Сафиуллин Фрунзе исемендәге хәрби академиядә белем ала.

сәбәпче булганын Лилия ханым тәгаен генә әйтә дә алмый. Хәрби булу теләге улында кайчан туды икән? Әтисенең медальләрен карап соклангандамы, хәрби китаплар укыгандамы?..

Йошкар-Оладагы мотоукчылар хәрби частенда хезмәт итә Айнур. Хәрби разведкага өйрәнәләр. Армиядән ул инде киләчәк кыйбласын билгеләп кайта. Һичшиксез хәрби булачак! Казандагы Хәрби танк команда училищесына бармый. Бүем озын, танкка сыймам, дип уйлай, күрәсең. Мәскәүне сайлай.

– Ялгызы гына китте. Без хәтта аның белән бармадык та. Озатып йөргәнне, кайгыртканны яратмыйм, диде. Кабат аның фикерен хөрмәт белән кабул иттек. Поездга утыртып, кул изәп озатып калдык, – дип сөйли әни кеше.

Әлбәттә, Айнур шундук укырга керә... Уку барышында Лилия ханымга училищедан күп тап-

кырлар Рәхмәт хатлары килә. Андый хатларны улы армиядә чактан ук ала башлай ул. Строевой әзерлектә дә, хәрби укуларда да Айнур үзен бары яхшы яктан күрсәтә. Улы өчен аерым бер горурлык әнә шул чакта туа Лилия ханымда. Улы – Кремль курсанты! Ә иң мөһиме: Айнурның жанына ошаган эше бар! Баланың булачак һөнәренә юлны үзе табып, беринди ярдәмсез генә максатына баруын һәм аның уңышлы булуын күрү – һәр әти-әни өчен әйтеп бетергесез бәхеттер!

Айнур «биш»кә генә укып, кызыл диплом белән тәмамлай училищени. «Бик яхшы офицер чыгачак», – дип шул чакта ук юрый командирлары. Кызыл дипломны Кызыл майданда ил Президенты кулыннан алам, дип хыяллана егет, әмма хыялы чынга ашмый кала. Бөтен дөньяны дер селкеткән ковид эпидемиясе

чоры... Аларны дистанцион рәвештә генә котлыйлар. Училищедан соң Айнур хезмәт итәргә Ерак Көнчыгышка китә. Үзе теләп. Югыйсә кызыл дипломга тәмамлагач, кая тели, шунда бара алган булыр иде Кремль курсанты. Ә ул әнә шулай еракка юл тотта. Баксаң, училище башлыгы хезмәт юлын шундагы хәрби частьлардан башлай икән. Остазлары үткән юлны үтәргә, авыр шартларда хезмәт итеп, үзен сынап карарга тели яшә офицер. Әти-әнисе монда да аның сайлавын кабул итә. Хәрби частьта да алдынгылар исемлегендә була Айнур. Взвод командирын тиз арада рота командир итеп билгелиләр. Полигоннарда узган хәрби укулар ошый офицерга. «Хәрби хәрәкәтләрне алып бару стратегиясен кору аныкы инде», – ди Лилия ханым.

– 2022 елның Яңа ел тирәләре иде, – дип сөйли Лилия ханым. –

Айнурның ялы вакытыннан алда тәмамланды. «Чакыралар, миңа китәргә кирәк», – диде ул. Хәрби кешедән нигә алай, нигә болай дип сорап булмый. Чакыралар, димәк, кирәк. Күрәсең, нәрсә әзерләнгәннен ул инде белгән, әмма безгә бер сүз дә әйтмәде. 23 февраль көнне әтисен котларга видеоәлемтәгә чыкты. Телефон экранынан күрәм: Ерак Көнчыгыш табигате түгел. «Без хәрби укуларда», – диде ул. Ә инде икенче көнне иртән аның нинди хәрби укуларда булганын аңладым... Без бит озак дәвам итәр дип уйламадык та. Берничә көннән тәмамланыр дип өметләндек. Ә операция тәмамланмый да, тәмамланмый, улым элементгә чыкмый... Ул чакта ничек янганымын бер Аллаһым һәм үзем генә беләм. Мин нишли алам инде?! Бары Аллаһтан улыма саулык сорадым. Озак вакыттан соң гына: «Әни, бар да яхшы», – дип шалтыратты. Ике ай буе юньләп элемент булмады безнең. Сирәк кенә чит номерлардан исәнлеген белдереп СМС-хәбәр жиһәрде. Хәбәре булмаганда, Рәнелә елый-елый интернеттан үле солдатларның хәсәдләре төшерелгән видеолар карап, абыйсын эзләде хәтта. Улымның исән булуына бер минутка да өметем өзелмәде. «Үзе сайлаган, үзе теләгән юл, димәк, ул жиңеп чыгачак», – дип уйладым... Айнур беренче көннән үк штурмчылар подразделениесе белән алгы сызыкта булган инде. Киев өлкәсе, Харьков өлкәсе, Изюм, куркыныч Шервуд урманы... Шулар урманна алганда беренче тапкыр яраланды. Шуннан соң миңа үзенең телефонынан шалтыратты. «Әни, бар да яхшы, мин яраландым, Ростовта ятам. Борт белән Санкт-Петербургка жиһәрәләр», – ди. Бер яктан, шатландым: улым шалтыратты! Икенче яктан борчылдым: яраланган... Жыенып, Санкт-Петербургка чыгып киттек. Ниһаять шунда күрештек. Дәваланып, тернәкләндерү курслары узуга,

кабат фронтка китте. Херсон юнәлешендә чолганышка да эләктеләр, аннан чыктылар... Мин боларны, билгеле, Telegram-каналдан гына укып белдем. Айнур бернәрсә дә укымагыз, карамагыз, дисә дә, ул чакларда күп укыдым. Миңа бит улымның кайдалыгын, аларның подразделениеләре нинди хәлдә булуын белеп торырга кирәк иде. Ана бит инде мин...

Айнур Сафиуллин фронтка керүгә үк Батырлык ордены белән бүләкләнә. Колонна белән идәрә итә ул. Төнлә каршы як белән очрашалар. Командир югалып калмый: тиз генә оешып, һөжүм итеп, жиңәләр. Аннан тагын бер Батырлык ордены, күптөрле медальләр... Ерак Көнчыгышта полигоннарда ятарга яраткан, хәрби стратегияне үз иткән, полководецларның сугыш алып бару тактикасын жентекләп өйрәнгән Айнурның белеме әнә шулай тормыш чынбарлыгында кирәк була. Узган ел декабрь аенда – Россия Оборона министрлыгының Фрунзе исемендәге академиягә укырга кергәнче фронтның төрле сызыкларында була ул. Штурмчылар батальонын житәкли. Иң авыр, иң куркыныч һәм иң «кара эш»...

Батальон командиры Айнур Сафиуллинны солдатлары да бик хөрмәт итә. Шулай булмаса, командирларына багышлап шигырь язмаслар иде. Улына багышланган шигырьне укыганда сабыр ана да түзми, елап жиһәрә. «Синең белән көрәшкә бару куркыныч түгел», дигән сүзләр бар анда. Улының чын-чынлап кешелекле булуына тагын бер кат инана Лилия ханым. «Тормышта нәрсә генә булса да, нинди генә хәлдә калсагыз да, кешелеклелек сыйфатларын югалтмагыз», дигән киңәшләре юкка булмаган икән бит...

Россия Герое исемен Айнурга 2023 елда тапшыралар. Безнең хәрбиләр бик озак ала алмаган торак пунктны Айнур Сафиуллин подразделениесе тактика, страте-

гик осталыклар кулланып ала һәм аны тотып тора. Иң мөһиме – штурмлаган чакта комбат үзе белән булган бер хәрбиен дә югалтмый. Моңы белгән ата-ана улларының хезмәте баяләнеп дип көтә, әмма герой исеме үк бирерләр дип уйламыйлар да.

– «Әни, шулар көндә узачак чараны кара әле», – дип язды улым. Мин эштә идем. Хезмәттәшләрем белән компьютердан карап утырабыз. Ялгышмасам, Россия Оборона министрлыгы утырышы иде бугай. Ил Президенты Владимир Путин улымның күкрәгенә Йолдыз кадады. Бик шатландым, горурландым. Әмма һәр әни кебек үк, мин дә баламның сау-сәламәт булуы теләм. Аңлыйм бу бүләк – хезмәтенә иң югары бәя. Моңың Айнур өчен бик мөһим булуын да аңлыйм. Чынлап та үз эшен ярата, яна, борчыла. Үзен бөтен барлыгы белән эшенә багышлады. Ул бик грамоталы офицер, һәрвакыт үзенекеләрен кайгыртучы командир. Улым һәрвакыт белемгә омтыла, үзен камилләштерә. Шуларны баяләүләрен күрү рәхәт инде. Герой исеменә тәкъдим иткәч, үзе башта ышанмаган да. Бу зур һәм мөһим вакыйга аның гоме-рендә исендә калачак, әлбәттә. Гаиләбездә Айнурга карата аерым бер хөрмәт. Абый-энеләре аның белән бик горурлана. Абыйсы кайтканда Алан яныннан да китми. Ул бигрәк тә ярата инде. Гомумән, Айнурдан ир-атларга хас кыюлык, шулар ук вакытта мәрхәмәтлелек бөркелеп тора. Шуңа аңа башкалар да тартыладыр.

Казанда генерал Сафиуллин урамы бар. «Син дә генерал Сафиуллин булырсың әле», – дип әйткән идек шаярып-көлеп армиягә озатканда. Хәзер дә туганнар: «Безнең генерал ничек анда?» – дип сорый. Әлегә майор булса да, безнең өчен генерал инде ул. Мин аны килчәктә хәрби хәрәкәтләргә үткән, тәҗрибәле, яшьләргә өйрәтүче генерал итеп күрәм. Ә бит кечкенә чагында хәрби булып дип башыма да килмәгән иде. Юрист

булыр дип уйладым. «Әни, ул кечкенәдән хәрби эш белән кызыксынды бит. Самооборона, төрле илләрдәге хәрби кораллар турында китаплар укыды. Безнең өйдә хәтта хәрби энциклопедия бар иде», – ди олы улым. Шунысын беләм: ул кечкенәдән мәрхәмәтле булды һәм һәркемне кайгыртты, бигрәк тә туганнарын. Көчле, зур, игелекле йөрәкле иде ул. «Ярата белгән, күңеле яхшы булган кеше саклый белә», – диләр. Менә шуңа бик яхшы командирдыр да ул. Улларыбызны тәрбияләгәндә аларның нәрсәгәдер ирешүләренә караганда, яхшы кешеләр булып калуларын теләдек. Безнең гаилә өчен тынычлык, ярату, мәрхәмәтле булу, сайлау иреге мөһим. Гаилә, дуслар, яқыннар, илне ярату дигән кыйммәтләр дә бар әле. 2023 елда – алга кайткан чакта Айнур өйләнде. Бер-берсен үсмер чагыннан ук белгән, бер компаниядә йөргән Дарья исемле кызны сайлады ул. Башлы-күзле булуына да куанам. Һәрнәрсәнең үз вакыты бит... Академияне тәмамлауга, улым кабат махсус хәрби операциягә китәчәк. Бу – көн кебек ачык. Илен яраткан, илен сакларга теләгән хәрби

башкача булдыра алмый. Кеше үзенең Ватанын яратырга, сакларга һәм аның өчен нидер эшләргә тиеш. Хәрби бәрелешләрдәме ул, гражданкадамы – мөһим түгел. Үзеңнең туган җиреңне, илеңне ничек яратмыйсың инде?! Бу бит күңелнең бер кыйпылчыгы.

Быел Бөек Жигәннең 80 еллыгы уңаеннан Мәскәүнең кызыл майданында үткәрелгән парад татарстанлылар өчен аеруча күңелгә уелырлык булды. Анда Россия Герое Айнур Сафиуллин катнашты. Алып баручылар бу хакта аерым да әйтте. «Үлыгызының Кызыл майданнан үтүенә горуруландыгызмы?» – дип сорыйм Лилия ханымнан.

– Беренче тапкыр гына үтми инде ул, – ди Лилия ханым тыныч кына. Хисләрен учына жыеп тота белгән, биш егет тәрбияләгән ананың барысы да йөрәгендә... Горурулык чаткыларын хәтта тавышына да чыгармый. – Мәскәүдә укыган чакта һәрвакыт училище байрагын алып бару төркемендә марш атлады. Ул гел байракны тотып барды. Бу юлы байрак янәшәсеннән барды. Башта ук шалтыратып әйтә иде. Без бөтен туганнарга, танышлар-

га хәбәр итәбез. Ул көнне барыбыз да телевизордан парад карарга утырабыз. Аннан соң Айнурны күрдәк, дип, бер-беребезгә шалтыратабыз, сөйләшәбез. «Минем улым чын ир-ат», – дип, әтисе бигрәк горурулана инде. Күңелле инде. Шулай да шатлыктан елап утырганым юк, махсус хәрби операциядә чагында гына күз яшьләрсез була алмады...

Лилия ханымның башка уллары Казанда, Айнур гына читтә.

– Фотоларын жибәреп тора. Барысы да шундый кадерле. Еш карыйм аларны: улым махсус хәрби операция башланганчы нинди иде дә, хәзер нинди. Өлкәнәп китте инде... Бик сагынам. Барысын да аңлыйм: аның үз тормышы, гаиләсе, эше... Ул кунакка кайткач, әйтеп бетергесез бәхетле әнигә әйләнәм. Барыбыз бергә жыелабыз. Дөньябызны онытып сөйләшәбез дә сөйләшәбез. Ышанасызмы, безнең бергә төшкән фотобыз да юк икән. Менә шул санаулы гына көннәр минем өчен бәхетнең иң югары ноктасы инде. Кыска, әмма шундый бәхетле мизгелләр ул. Һәр әни өчен иң кадерлесе – балаларыңның яныңа жыелуы...

Фото: Анна Арахамия һәм шәхси архивтан.

ҲАМАН КАМИЛЛЕККӘ ОМТЫЛАМ

Эльмира
ЗАКИРОВА

Алар икесе дә – июнь кызлары. Лена ШАГЫЙРЬЖАННЫҢ тууына – 80 ел. Луара ШАКИРЖАНОВА бу көннәрдә 75 яшьлек юбилеен билгеләп үтә. Бүген Луара ханым белән сөйләшәбез... Иомшак ягымлы тавышы, жаннарны эртерлек тембры белән ул безне рәхәт бер дулкынга күчәрә. Зифа буй-сыны белән күзләренә иркәли. Сылу. Затлы. Зәвык белән киенгән. Үзеннән нәфислек, ихласлык, шул ук вакытта аристократлык бөркелә... Татар театр сәнгате-нә бөтен барлыгын, талантын биргән актриса, жанга ятышлы сценарийлар авторы, кирәксә – үзенчәлекле режиссер... Ул – театр дигән тылсымлы дөнья илчесе. Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның халык артисты... Мин аны Камал театрының йөзек кашы дияр идем. Фәлсәфи шигырьләр язарлык, тәржемә итәрлек әдәби таланты да бар аның. Апасы, күренекле шагыйрә Лена Шагыйрьжан шигырьләрен аерым бер ярату белән укып таң калдыра. Сәгатьләр буе Гаяз Исхакый турында сөйли ала. Финляндия татарлары белән «Галиябану», «Асылъяр»ларны куюын илһамланып искә төшерә. Икенче исеме Зөһрәнең ничек «тууын», аны мөфти шәех Равил Гайнетдин үзе куйганын елмаеп искә ала. Театр артистларының һәркайсы турында яратып сөйли...

ТАМЫРЛАР Туган жирем Әтнә тө-
бәгенәң Күллә-Киме авылы булса да, әти-
әнием Чаллы ягыннан. Әтием Галим

Мусабай авылыннан, әнием Хәтирә – Бордыбаштан.
Шушы авыллар зиратында минем әби-бабаларым ята.

Әти белән әни 16-17 яшьлек чакта очрашалар.

1925 нче елларда мәдрәсә тәмамлаган үсмер кызны һәм
яшь егетне мәктәптә укытырга калдыралар. Берәздән Ка-
занга рабфакка җибәрәләр. Аннары Чаллыдан килгән
бу егет белән кыз педагогия институтына укырга керә.
Гаилә кора. Укытучы дипломы алып, башта Әтнә рай-
онында, аннары Калинин (хәзерге Актаныш, Мөслим,
Минзәлә) районының Пучы, Байсар, Әмәкәй, Иркәнәш
мәктәпләрендә эшлиләр. Олы абыем Амур – Әтнәдә,
Нил абыем – Иркәнәштә, шагыйрә Лена апам исә Пучыда
дөнйәгә килгән – «Сугыш беткән елны туганмын мин»,
дип яза ул бер шигырендә. «Әти немец белән сугышып
кайткан, әни немец теле укыткан» дигән шигырь юллары
да бар. Әнә шулай без Татарстанның төрле төбәкләрендә
туганбыз. Шул чорның үзенә бер модасы белән заманча
яңгырашлы исемнәр кушканнар. Бездә елга исемнәре –
менә шундый географик гаилә. Әти белән әнием Калинин
районыннан Әтнәгә җибәрәләр. Аннан – Күллә-Кимегә.
Әтине мәктәп директоры итеп куйгач, Түбән Көектә дә
биш еллап яшәдек әле. Әти физика-математика укытты,
бик тә шигъри күңелле кеше иде. Тукайны да яттан белә,
үзе дә шигырьләр яза... Әни дә бай әдәби тел белән, гел
мәкальләр кулланып матур сөйләшә иде. Нинди генә
мәкаль ишетсәм дә, искә төшә: беренче тапкыр аны
әнидән ишеткән булганмын.

Әниңең язмышы үзе бер кино төшерерлек... Аның
әнисе – Хөсәен хажы кызы Фатыйма бик матур булган.
Алар мул тормышта яшәгән. Бабаларындагы ике катлы
агач өй, сарыга буялган идәннәр, куе чия төсендәге агач
жиһазлар, зәңгәр фарфор тәлинкәләр – бала чакта шунда
уйнап үскән әниемнең оныгылмас хатирәләре иде.
Фатыйма әбиебез җиткән кыз булып килгәндә әтисе Хөсә-
ен аны олы яшьтәге бер муллага ярәшә. Ә кыз исә аларга
килеп эшли торган Хәлиулла исемле егеткә гашыйк була.
Яшьләр яратышалар. Иртәгә никах буласы көнне әбием
төнлә япмаларны бәйләп икенче каттан Хәлиуллаасы
янына төшә!... Революциягә кадәр бик бәхетле яши алар.
Аннан бар да чуала. Әниңең күп кенә туганнарын юк итә
яңа дөнйә. Әнисенең игезәге Хәтимә апаларны соңрак ку-
лак итеп Себергә сөрәләр. Ә 1921 елда эшлекле, булдыклы
Хәлиулла бабабыз балаларын ачлыктан саклап калырга
дип, берничә гаилә белән пароходта Идел буйлап Каспий
ярындагы Махачкалага юл тотта. Пароходта барганда тиф
белән авырып, ярты халык кырыла. Әниңең әнисе дә, эне-
сеңелләре дә үлә. Мәетләргә суга ташыйлар... 11 яшь-
лек әни, әтисе һәм олы абыйсы Әхмәт Махачкалада кыш
чыгып, кабат Бордыбашка кайталар. Хәлиулла бабай
яшь хатынга өйләнә. Әнием кимсенеп, ятимлектә үги әни
белән үсә. Иң яраткан бердәнбер туганын – Иж-Бубыйда
укыган, Урал ягына китеп эшли башлаган зирәк акыллы
инженер Әхмәт абыйсын 1937 елда алып китәләр. Ул да
эзсез югала. Әни аның өчен гомер буе өзгәләнә...

Ачлык ачысын тагын татый әле әниләр. 90 нчы елларда
табибка керергә торганда бер апа миңа: «Сезнең әниегез
безне укытты бит. Без аны бик ярата идек... – дип сүз куш-
ты. – Галим абый сугышка китте, Хәтирә апа 4 яшьләрдәге
улы белән калды, үзе авырлы иде. Бервакыт дәрестән соң
Хәтирә апа миңа: «Сеңлем, ярты гына чынаяк борчак бул-
мас микән сездә. Күңелем бик борчак ашы тели», – диде.
Икенче көнне алып килеп бирдем». (Бу ханым Минтимер
Шәриповичның бертуган апасы булып чыкты.) Тамакка
төрер тыгылды... Әни исән түгел иде инде... (Еламсырый.)

БАЛАЧАК Без озак кына мәктәп фати-
рында тордык. Күршәдә колхоз рәисе Әһли
абыйлар яши иде. Аларның балалары белән

мәш килеп уйнап үстек. Өй кырыннан ук ямь-яшел хәтфә
болын башланып китә. Күңелдә балачак мәйданы булып
калган бу болын – безнең өчен бер серле сәхнә дә иде: ни
теләсәк шуны кыланабыз. Минем сабый чак хатирәләрем
гап-гади кыз, әмма берзаман зур шагыйрәгә әйләнәчәк
Лена апам белән бәйләнгән. Курчак театрлары да куябыз,
ялттыравык чәй кәгазеннән калфаклар да ясыйбыз, апа
язган шигырьләр, рәсемнәр белән бизәп, стена газета-
сы да чыгарабыз... Бервакыт Лена апа белән ямь-яшел
болын буйлап қояшка таба чапканыбыз истә... Қояш ак
болытлар астыннан күрәңгәли дә, безне күләгәдә калды-
рып, болынның аргы башын гына яктырта. Без шунда
чабабыз. Инде қояшлы урынга җитәбез дигәндә генә,
тагын баш очыбыздан югала. Без – тагын аның артын-
нан... Көчле җилле көннәрдә әтинең зур зонтигын җилкән
итеп, алмаш-тилмәш болын буйлап очарга талпынганы-
быз да оныгылмый, ара-тирә хәттә җирдән күтәрелеп
киткән кебек тә була идек... Болар – хыялый сабый
чакның күңелле сәхифәләре. Төрле үләннәр, чәчәкләр,
бөҗәкләр, күбәләкләр белән гүзәллекне тоярга ярдәм
иткән табигать иҗатка оеткы салган. Лена апага талант,
лидерлык сыйфатлары тумыштан килгән. Ул миннән биш
яшькә олырак, һәр эштә башлап йөрүче, алдан баручы. Ә
мин аңа охшарга тырышып, ул нишләсә шуны эшләдем.
Үзлегәбездән гимнастика белән шөгыльләнәбез, иртән
кар белән юынабыз. Кечкенәдән мәктәп сәхнәләрендә,
авыл клубында, Әтнә районының бөтен концертларында
жырлыйбыз, биибез, сөйлибез, мандолинада уйнайбыз,
акробатик номерлар да күрсәтәбез... Укырга кәргәнче
үк концертларда катнашып йөрдем. Сәхнә артында
әни бервакыт кемгәдер «укымый әле ул» дигәч, и әнигә
үпкәләгәннәрем! Мин мәктәпне бик яраттым. Анда бала-
лар бакчасы юк иде, әнигә ияреп мәктәпкә барам... 6 яшь
тулуга мине инде беренче класска бирделәр.

Радионы бик ярата идем. Чынаякны авызга куеп, та-
вышны яңгыратып, «Тыңлагыз, Казан сөйли!» дип, диктор
булып уйныйм. Артистлар белән кызыксыну, аларны
радиодан тыңлау, аларның рәсемнәрен җыю – бу Лена
апа белән безнең хобби иде. Өйгә бик күп газета-журнал-
лар килә. Авылга концерт килсә, безнең клуб янындагы
зур, матур өйгә артистлар кертәләр иде. Тәмле ризыклар
пешереп, зур кунаклар итеп каршы ала иде аларны әни.
Артистлар да гап-гади кешеләр икән дип, сокланып та,

гажәпләнеп тә карый идек аларга. Лена апаның артист, жырчы буласы килде, матур тавышлы, бик музыкаль иде ул. Артист булыр өчен кая керергә икәнән дә белми идек әле ул чакта. Шуңа ул әдәбият буенча китте. Беренче класстан «биш»кә генә укып, Күлле-Киме мәктәбен тәмамлаганда миңа 16 яшь кенә иде.

УКУ Мин 10 нчы класста укыганда безнең мәктәп Этнәдә смотр концертында беренче урынны алган иде. Мин анда концерт та алып барам, шигыр да сөйлим, тасма белән биим, ман-долинада да уйныйм. Шунда районның мәдәният бүлгеге мөдире Роза апа минем турыда: «Бу кыз сәхнә өчен туган-дыр», – дигән. Бу сүзне мәктәптә әтигә житкергәннәр, әти – миңа! Мин инде күкнең жиденче катында! Житмәсә, шул кышта минем кулга Екатерина Шереметьеваның «Весны гонцы» дигән китабы килеп кәргән иде. Алена исемле бер авыл кызының Ленинградтагы театр институтына укырга керүе, дәрәсләр, аның тормышы, мәхәббәте шундый кызыклы итеп язылган! Минем өчен ул бер дәрәслек кебек булды. Мин дә бу кызга охшаган бит, дия-дия, театр турында хыяллана башладым. (Кәлә.) Нәкъ шул чакта газетада игълан күрдем. Марсель Сәлимжанов беренче тапкыр театр училищесында татар бүлегенә укучылар жыя икән. Барып карарга булдым. Керә алмасам минем әле запас бар: киләсе елга 17 яшь кенә тула, бәлки, чит телләр факультетына керермен, дим. Конкурс зур иде! Театр училищесы ишегалды тулы абитуриентлар. Бер урынга 15–20 шәр кеше! Марсель Сәлимжанов, Фәрит Бикчәнтәевнең әтисе Рәфкәтә абый, Ширияздан Сарымсаков, Шәхсәнәм Әсфәндиярова, Асия Хәйруллиналар имтихан кабул итә... Радио аша бу исемнәр инде таныш булса да, беренче күрүем иде. Кабул иттеләр, һәм мин моны язмышның бер бүлгеге дип саныйм. Укыганда сәхнә теле дигән фәнне бик яраттым. Минне дә яраттылар – иң беренчеләрдән идем. Этнә яклары – ул болай да чиста сөйләмле як. Укып бетергәннән соң шул ук елны Ленинградка татар театр студиясенә укырга керү насыип булды. Нәкъ теге китаптагы кыз кебек! Театр, музыка, кинематография институтының татар студиясендә Илдус Әхмәтжановлар укый иде инде. Анда кызлар кирәк икән дип ишеттем дә, ничек тәвәккәлләгәнмендер – сентябрьдә шунда чыгып киттем. Гәрчә мин тормышта оялчан, бик уңайсызлана торган «комплекслы» кеше, сиздермәскә генә тырышам. Өстәмә имтиханнар тапшырып, Ленинградта укый башладым! Андагы уку еллары гомер буге төшләрәмә керде. Эрмитажда, Рус музееңда алган дәрәсләрне ничек онытасың!

УҢЫШ Аннан кайткач кызларыбызны күчмә театрга – хәзерге Тинчурин театрына билгеләделәр. Мин анда алты сезонда бөтен баш рольләрдә героиня кызларны уйнадым. Смотрларда жиңүче булдым. Әмма шунысы аяныч: бер елга бер генә спектакль! Шунның белән ел буге гастрольдә йөрисең. Ижади яктан миңа кысан тоела башлады. Ә Казанда – Актерлар йорты, театрлар... Яшьләр кайный! Шунда

Мәдәният министрлыгына театрлар бугенча вакытлычагына белгеч кирәк дип чакырып алдылар. Берничә ел рәссамнар, композиторлар, язучылар, шагыйрьләр, театрлар, музейлар дөньясында кайнадым. «Миңа сөйләүче кеше кирәк, тарихны да беләсен, рәткә кертәргә кирәк бу музейны», – дип, Марсель абый Камал театрына чакырды. Риза булдым! Чөнки бу бит театр дөньясы! (Илһамланып.) Театрдагы музей эше ул бөтенләй башка. Күргәзмәләр оештыру, экскурсияләр уздыру, юбилейлар үткәру, радио, телевидениедә чыгышлар... Монда сөйләү дә, тарих жыю, аны туплау, пропагандалау, фәнни эзләнүләр дә... Инде менә 40 ел мин Камал театры музееңда. Миңа гомер буге сәхнәдә булырга туры килде, шунның белән мин бәхетле! Артистларыбыз белән аралашулар, юбилей кичәләре оештырулар, алар турында сөйләп, язып, алар белән интервьюлар эшләп, ижадта яшәү... Шәүкәт абый Биктимеров, Мәрзия Минлөбаева, Гәүһәр Камаловалар... Алар ярата иде мине. Роза Хәйруллина, Вера Минкиналар белән озак итеп телефоннан сөйләшүләр... Элекке директорыбыз Шамил Закиров белән бергә күп проектлар башлап жибәрдек. 30 еллап бер дулкында эшләдек. Сәйдәштанга барулар, Чистайда Гаяз Исхакый укучылар уздырулар күз алдымда. Сценарийны да яздым, кичәне дә алып бардым. Аның беренче юбилеең Камал театры сәхнәсендә оештырдык. Мин тәмам Исхакыйга чумдым. СССРның халык артисты Габдулла абый Шамуковның: «Яраткан эшең белән шөгыйльләңү – зур бәхет. Ә инде шул эшең яхшы бәя дә бирсәләр, ул инде бөтенләй зур бәхет», – дигәне истә. Миңа да туры килә ул сүзләр.

Тимер пәрделәр ачылып, 90 нчы еллардан соң чит илләргә чыгу мөмкинлеге тугач, безгә Финляндиядә яшәүче татарлар килде. Концерттагы чыгышымны карагач: «Син татарча шундый әйбәт сөйлисәң, безгә килеп, яшьләребезгә татар театры турында дәрәсләр биреп китмәссең микән», – диделәр. Чакыру жибәрделәр. Шулай итеп мин анда дүрт ел рәттән спектакльләр куйдым. Безнеңчә язылганнарны латин хәрәфенә әйләндереп (алар кириллицаны белми), һәрберсенә рольләр биреп, яшьләргә фольклор белән дә таныштырдым. Алар бит чабатаны да, көянтәне дә белми. Ул көянтә эзләү үзе бер тарих. Ниһаять, таптылар! Ләкин ул туры бер таяк! (Кәлә.) Менә шунда татарның никадәр зәвыклы, матур күңелле халык булуына тагын бер кат инандым. Ул бит көянтәне дуга шикелле эшли, иңбашларына жайлы булсын дип уя, матур төсләргә буйый, чәчәкләр, сандугачлар белән бизи... Үзе бер сәнгать! «Шамил Зиннурович, чабата белән көянтә алып килегез», дип, үзебезнең театрга яздым. Казаннан премьерлага көянтә, чабаталар күтәреп килде.

1992 елда Татар конгрессының беренче съездына аларны Казанга чакырдык. Безнең артистлар белән бергәләп «Асылъяр»ны дуслык спектакле итеп күрсәттек. Финляндиядәге татарлар шундый бердәм халык, әмма шөгыйльләре күп, аларны бергә жыю кыен иде. Һәрберсенә эше бер ай алдан планлаштырып куелган. Фәлән көнне алар Альпка шуарга бара яки эш белән Япониягә китә... «Син эшлисәң дә эшлисәң, әйдә ял ит, Швециягә барып кайт», – дип, минне дә зур лайнерда Стокгольмга

алып бардылар. Алар заманча да, дини дә. Беренче тапкыр алар янында намазга бастым, Рамазан аенда ураза тоты башладым, тәравих намазларына йөрдем. Син балаларыбызга рухи тәрбия бирдең, диделәр, ә мин алардан дини тәрбия алып кайттым һәм шуны дәвам итәм. Аллаһ кабул итсен. Язмышымдагы матур, уңышлы мизгелләр бу... Ә Батулланың «Туйлар узгач» пьесасы хәзерге заман турында иде. Жырлар күп. Музыкасы Сара Садыйкованыкы. Берәз үзгәртсәң дә туры килде: арагы эчү күренешләре – анда ярамый. Ә ниһә мин аны халкыма күрсәтергә тиеш, диләр. Аннан соң ямьсез сүзләргә дә алып ташладык. Мәсәлән, «Беренче театр»да Хәмзә байның «Аңгыра, тинтәк!» кебек сүзләрен. Алар мәгънәсен сорый. Ачулану сүзләре дип аңлатам. «Әйтмик аны...» – диләр. Хельсинкида бер Америка татары да бар иде. Ул безне «Туйлар узгач» спектакле белән Нью-Йоркка чакырды. Анда күпме татар жыелды! Батулла үзе килде. Чит илдә ничек кабул итәрләр дип борчылдым. Мин бит инде Америкада үз илемнең вәкиле дә булып чыгыш ясыям! Нинди без? Һәр адымыңны күзәтәләр, сынап карыйлар. Минне әти-әни биргән тәрбия аша бәяләделәр. Яраттылар.

МӘХӘББӘТ 5 яшьтә гашыйк идем инде мин! (Көлә.) Абыйларымның дуслыгы, армиядән кайткан бер бик матур

Нурмөхәммәт абый бар иде. Аны яраттым, күргәч кызара идем. Мәктәп елларында хатлар язучылар күп иде, әмма миннән ярату булмады. Авылда детдом бар иде. 5-6 нчы классларда бергәләп стена газетасы чыгарган бер малайны ошата идем. Башка малайлар миңа игътибар итә, ә ул чәчәмнән генә тартып китә. Әмма аларны Бикләң балалар йортына күчерделәр. Күрәм – «Яшь ленинчы»да аның турында зур мәкалә чыкты. Берәздән аңардан хатлар да ала башладым. Ул да 5 нче класстан бирле минне яратып йөрүләрен язды. Шундый матур мәктәп хатлары!.. Мәктәптән соң инде юллар аерылды... Студент елларында егетләр белән йөрүләр булмады. Диплом алып кайтып эшли башлагач кына мәхәббәтемне таптым. Ул минем беренче никахлы ирем. Ләкин гомере кыска булды...

МАВЫГУ Шәһәрдә үссәм, хореография буенча киткән булып идем. Биергә бик яраттым! Институтта укыганда да укытучыбыз Кох минем турыда: «Бик талантлы кыз! Менә дигән танцовщица чыгар иде!» – дигән иде. «Сезнең сөйләгәнне яратабыз!» дип, гел таныш түгел кешеләр әйтә икән, бу инде иң зур мактау та тиң! Вакытым булса, мавыгыр нәрсәләр күп булып иде, әлбәттә. Мин рәсем ясарга да, классиканы укырга да яратам. Ул һәрбер яшьтә үзенчә кабул ителә. Минне фәлсәфи, дини әйберләр, кешенең психологиясе, физиологиясе кызыксындыра. Ә менә сәгәтләр бие концерт карап утыру минем өчен вакыт әрәм итү кебек, миңа информация, яңа белемнәр кирәк. Яшь чакта гитарада уйный идем. Хәзер дә гитара түгәрәгенә йөрер, чит телләр өйрәнәр идем. Машина да йөртсәң өйрәндем. Әти сугыш ветераны булгач, аңа «Ока» биргәннәр иде – мин йөрдем! Ләкин өем эштән ерак түгел, ул тик торды.

ДУСЛАР Яши-яши, төрле сәбәпләр аркасында дуслар кими икән. Һәм менә шулай сайланып кына калган дуслар миндә берничә генә. Көн дә күрешмәсәк тә, хәбәрләшеп торабыз. Мин кешегә ияреп музейларда йөри алам, аңа киңәш биреп, киңәшләр дә әйбер сайлашам. Әмма мин үземчә йөрергә яратам, башка шәһәрләргә дә чыгып китәм. Балки, мөстәкыйльлектер ул.

АКЧА Без акча колы булмадык. Ул, әлбәттә, юк та иде. Без үскәндә әйбергә дә, акчага да кытлык иде. Хәтерлим, әти-әниләр кирәк әйберне киңәштән яздырып ала да, акча алгач инде шул бурычларын түлиләр. Укыганда стипендияләргә дә аз иде. Бай киенеп булмады, әмма миңа: «Синәң киёмнәрең затлы күренә. Гади әйберләргә дә матур итеп киясәң», – диләр иде. Әти белән әнидә авыл кешеләрендә сирәк очрый торган ниндидер зәвык булган. Төсләр биеңчә да, фәсон ягыннан да. Менә шул нәрсә безгә дә күчкәндәр инде. Акчаны юкка әрәм-шәрәм итүләргә белмәдек. Ул гел житмәде, булганына канәгать булып яшәдек. Башта эш, ижат, белем кайгысы иде.

БАЛАЛАР Мин кечкендән балаларны бик ярата идем. Ул күрше балалары дисеңме, гастрольләргә вакытында урнашкан фатирдагы балаларны әйтсәңме... Балалар гел минем яңда булып иде. Хәзер дә экскурсияләрдә балаларны күзәтергә яратам, арада бик акыллылары бар. Сораулар бирәләр, кызыксынып тыңлыйлар. Бөтенләй тәрбия күрмәгәннәр дә бар, әмма кызыксындырсан – шундук үзгәрәләр. (Елмая.) Әти-әнидән тора инде. Күңелләренә ачык таба белергә кирәк. Без үскәндә, кеше килсә, тиз генә чаршау артына поса идея, олыларга комачауламаска өйрәтелгән идея.

КУРКУ Курыккан нәрсәнең иң беренчесе – әни үлсә, нишләргән, дигән курку иде. Әнисе үлгән кеше ничек көлә ала икән ул дип, олыгайганчы, әнине озатканчы шуны аңламадым. Хәзер менә Лена апамның әле каралмаган архивларын эшләп бетерми китеп барудан куркам. Күз тиюләргә ышанам һәм куркам. Үлемнән курыкмыйм – кеше кулларына калып, озак авырып интегүдән куркам. Ул барын да күрүгә тора, дип, Аллаһтан куркам.

ҮЗЕМ ТУРЫНДА Мин гомер бие камиллеккә омтылам. Әти-әни ягыннан без интеллигент сыйфатларына ия. Аны зыялы дип кенә тәржемә итү аз. Кешегә миннән комачаулык булмасын дип яшәү ул. Мин сабыр, әмма туры сүзле дә. Ләкин ул яман итеп әйтү түгел. Ул минем җаваплылык, таләпчәнлек. Гаяз Исхакый үрнәгәндә. (Елмая.) Кимчеләкләргә әйтмәү – синәң яхшы булуыңны теләмәү булып чыга... Мин – заманча карашлы кеше. Ул киенүдә дә, үз-үземне тотуда да чагыла. Шуңа ук вакытта миндә мөселманлык, Аллаһка ышану, итагатылек, тәүфыйк та бар...

СИН КӨТКӘН СҮЗ

Алсу
ШАКИРОВА

Кызыбызны Пенза шәһәрәнә ярышка озатабыз. Кайсы ярышы соңгысы булуы билгесез. «Житте! Мин спорттан китәм!» Берәр көнне бу хәлиткеч сүзләр яңгырарга тиеш инде, вакыттыр. Хәзер ярышлар алдыннан элеккеге кебек курку, борчылулар да юк. Аларны тәҗрибә һәм бик зур җаваплылык алыштырды.

Иртәнге биштә поездга озатасы. Бүген әзерләнү, юлга җыену көне. Чемодан тутырасы, автозагар ясатасы, чәчен җыярга лак, поездда ашарга бер пешерерлек коры ботка, җиләк-җимеш, чикләвекләр аласы. Иөз тапкыр эшләгән эшләр. Мин үземчә җыенам. Спортчы кызыма нинди сүз әйтергә бу юлы? Ул көткән сүзне таба алырмынмы? Хәтер киштәләреннән берсен алам, икенчесен куям...

Берәр вакыт: «Синиң кызың халыкара класслы спорт мастеры исемен алачак», – дисәләр, бу сүзләр кемгә атап әйтелде соң дигән кебек, як-ягыма каранып иясен эзләр идем. Миңа әйтелгән сүз түгел бит инде! Моңа ничек ирешәсен күз алдына да китермим. Кая инде миңа, авылда туып-үсеп, физкультура дәресеңнән тыш спортның ни икәннән дә белмәгән әнигә! Моңың өчен ниндидер икенче бер сорттагы кеше булырга, дәресе сүзләр табып, баланы үсәндереп, мактап, максатлар куеп үстерергә кирәктер... Ә мин белмим! Минә өйрәтмәделәр!

13 ел буе, параллель дөньяда яшәгән кебек, нәфис гимнастика дөньясында тренер булып эшләрлек тәҗрибә тупласам да, балага иң кирәкле сүзләрнең кайсы булуын белмим. Кайсысы җиңүгә алып килә? Нинди сүзләр егылгач торырга ярдәм итә? Кайсылары инде спортны ташлыйм дигәннән соң да яңадан рюкзагын аркасына элөп тренировкага китәрлек көч бирә?

Хәер, кирәкле сүзләрне үзе дә белә. Тик энесе ярышка, Россия беренчелегенә киткәч:

– «Без синнән берни көтмибез, син әле тәҗрибә туплайсың, мондый зур ярышта беренче тапкыр

гына катнашасың. Шуның рәхәтен тоеп кал, дип әйттегезме Азаматка?» – дип сорады.

– Юк, – дим.

– Әйттегез! Хәзер үк языгыз, ярышы башлана бит инде! – дип борчылды. Җаваплылык хисенәң никадәр авыр, кайвакыт бала күтәрә алмаслык булуын үзе белә. Шуңа да энесен кайгырта...

Ә хәзер мин аның үзенә әйтерлек сүзләр эзли. Хәтер киштәсендәге иң еш кулланыла торган сүзләргә үреләм. **«Кызым, син булдырасың! Борчылма. Бар да яхшы булыр!»** Шунда ук колакта кызымның җавабы яңгыраган кебек була:

– Нәнә, бу – буш сүзләр. Син булдырасың, без булдырабыз... Ике көннең берендә әйтелә торган сүзләр. Борчылма, дисең. Ә үзең борчылмыйсыңмы? Минем 20 хөкемдар каршына чыгып басасым бар. Борчылмаска жүләр түгел бит мин!

Ярый, алайса боларын кулланып карыйк. **«Сиңа язганы – сиңа була. Насып булмаганы сине урап узачак».**

– Булса – була, булмаса – юк, диюемме? Әллә сезгә барыберме? Спортта мондый сүзләр белән «нечего делать». Ә көрәш, максат, нәрсәгәдер ирешү теләге? Кешенең

үзеннән бик күп тора! Тырышлык куймасаң бернигә дә ирешәм димә. Үзеңнән торганын эшләсәң генә калганын Аллаһка тапшырып була, – дип, бу сүзләремне дә кабул итмәде.

Бәлки, күп сүз әйтү кирәкмидер? **«Уңышлар!»** – диярмен дә, вокзалда кочаклап үбәрмен.

– Иң яратмаган теләк! Минем өчен очраклы җиңүгә ишарәләүче, бәхет елмайса гына максатка ирешеп була дигән кебек яңгырый ул, – ди тагын уемдагы Азалия.

Беләм сәнә... Кечкенәдән бу сүзне әйтергә кушмый. Кайвакыт ярышка киткәндә әби-бабасы, туганнары шулай дип озатып кала. Аларга сиздермәсә дә, канәгатьсез карашын мин сизми каламмы соң инде?! Кайвакыт җиңелүгә дә сәбәпче була әле ул бер гаебе булмаган сүз. Шул сүзне әйткәнгә җиңелдем, ди...

«Менә күрөп тор, медаль белән кайтачаксың! Әйтте диярсең!» Кәефен күтәрөп, «позитив»ка күмәм үземчә, дәресе программа салам.

– «Без синнән җиңү көтәбез!» – диюегез инде... Бу сүзләр белән сез мине хата ясаудан тыясыз. Сезнең өметләрне җилкәләремә салып чыгып китәм инде өйдән. Келәмдә бер хата ясасам да, алга таба көрәшкәгә көчем калмый кебек. Бер хата

Фото: ru.freepik.com

да мине жиңүдән ерағайта бит. Ә өйдә миннән жиңү көтәләр. «Булмас инде... Әти-әниң өметен ақлы алмам». Бирешмичә һәр элемент өчен көрәшәсе урынга мине әнә шундый кирәкмәгән уйлар битәрли. Бу сүзләр минем өчен түгел.

Кечкенә булганда жайлырак иде әле. «Иң мөһиме – хисләренңе күрсәт, артистизмга басым яса», «Әйдә бу ярышта «захват в кольцо» элементын яхшы итеп эшләр-гә тырыш!» дип, бәләкәй генә мак-сат куя идек тә, шуны эшли алса, «менә бит», дип сөенә идек, кибет-тән батон алып ашата идек (көндә-лектә тыелган ризыкны ярыштан соң сорый иде). Мәктәп тәмамлап килүче үсмерне бу сүзләр белән аптыратып булмый, сөзеп кенә карап куячак.

Үземчә иң отышлы ысулга тоты-нам. Баланы сөйләштерергә, тел төбөн белергә кирәк. Үл көткән сүзне шул сөйләшүдән эзли.

– Борчыласыңмы?
– Әлегә юк. Ярыш алдыннан башлана ул «мандраж».
– Нәрсә куркыта сине?
– Мин үз программаны тие-шенчә башкарып чыга алмаудан куркам. Предметны кулдан төшереп жибәрүдән дә... «Без потерь» чыгыш ясарга кирәк.

– Курыккан өлешләрән берәз жиңеләйтергәдер, бәлки?

– Бәлки... Программа берәз жиңе-ләйсә, ышанычым артыр иде. Кур-кырлык сәбәп тә калмый... Тренерга языйм әле!

Йомгак сүтелгән саен, бала күбрәк сөйләшә, борчуның сәбәбе ачыклана, бала аның чишелешен үзе дә күрә башлый. Ярышка борчылмыйча ба-ру – ярты уңыш дигән сүз. Куркуның һәрвакыт жирлегә була. Үл – бала-ның йомшак урыны: аның йә тәж-рибәсе житми, йә ничек эшләнәсен аңламый. Курку хисен менә шулай жепкә тезеп, чын борчуын эзләп таба алсагыз, бала күзгә күренеп үзгәрәчәк. Менә алар тренеры белән программаның кискен урыннарын берәз жиңеләйтергә хәл итеп тә куйдылар.

Хәтерлисәндер, кызым, кайвакыт син көткән сүзләрне язып жибәрә идем. Озатып калганда кирәкле-ләрән таба алмый азаплансам да, көтмәгәндә синең чыгышың алдын-нан килә алар. Шундук телефонны алып тиз-тиз генә сүзләрне жыям. Соңга калмаска иде! «Бирешмә! Көрәш! Мизгелендә генә авыр була ул, аннары никадәр хисләр алып киләчәк сиңа бу тыры-шуың!» «Син үзең генә түгел!

Синең артыңда без, тренерларың, бөтен Татарстан командасы тора! Барыбыз да синең белән бергә чыгыш ясайбыз!»

Икәү поезд киләсе платформа буйлап атлайбыз. Мин кызыма иң кирәкле сүзләрне сөйлим. Еллар буга әйтеп, хаталанып, төзәлеп жыйган, туплаган сүзләрем ул:

– Кызым, без синең белән шулкадәр горурланабыз! Уңышларың белән шушы яшендә безне дә узып киттең инде. Син безгә никадәр хисләр бүләк итсәң! Спортның гомере кыска, бигрәк тә нәфис гимнастиканың. Шушы вакытның кадерен белеп кал, үзең әйтмешли, һәр мизгелен тоеп яшә. Соңыннан сагынып искә ала торган елларың бу! Алар кабатланмаячак. Нинди матур, жиңүләргә бай юл үттек. Күпме кыз-лар өчен үрнәк син. Рәхәтләнеп йөрөп кайт әле! Менә күрерсен, иң истә кала торган ярыш бу-лыр бу!

Ә менә бу сүзләрне балаларым гел көтә. Әйтергә онытсам, үзләре искә төшерә хәтта.

– Без дога кылып, теләк теләп торырбыз. Әбиләрең дә әйтербез, бабаң мәчеттә сәдака биреп дога кылдырыр. Төнлә торып төхәжкүд

намазы укырмын, догалар кабул була торган вакыт ул.

...Ярыш тәмам. Пензадан кайту-чы Татарстан жыелма командасын вокзалда каршы алабыз. Иң соңгысы булып вагоннан Азалия чыга.

Аксаклап... Ике көнлек ярыштан соң, өченче көнне иң көчле спортчылар арасында финалга чыгып, чыгышына ике минут кала, уң аягының тез капкачы чыкты... (Моңы, әлбәттә, кайткач, МРТ ясатып, табибка күренгәч кенә белдек. Тез капкачы чыгып, шундук кире кереп тә утырган. Ул мизгелдә нәрсә булганын аңламый да калган.) Өзгәленеп – елап миңа шалтыратта. «Нәнә, мин Россиягә үтә ала идем бит! Ник болай булды соң бу? Шундый яхшыгына бара идем бит! Күптән болай уңышлы ярышым булмаган иде! Шулкадәр обидно!»

Тынычландыра торган бер сүз дә ярдәм итми. Дежур сүзләр ходка китә. «Иң мөһиме: сәламәтлек, спорт белән дөнья бетми», һәм башкалар, һәм башкалар... Үзәң дә стресс хәлендә булып кирәкле сүзләргә табып буламы соң?! Үзем, әлбәттә, иң начарын уйлыйм: мениск өзәлгәнме, чалыш бәйләвеч (крестообразные связки) жәрәхәтеме? Нәрсәләр күрәсе булыр тагын, и Аллам, тагын операция кирәк булыр микәнни инде...

Бала сине ишетми дә әле, үз хәле – хәл. Тынычландырудан файда булмагач: **«Кызым, авыртуың басылган булса, бар, чык коверга! Бирешмә!»** – дидем, тешләргә кысып. Шушы сүзләргә әйткәнәмне берәрсә белсә, мине жүләр ди инде, әйе. Тик хәзер кызыма ни кирәген бер мин генә беләм!

Шым булды! Элемтәгә чыкмый. Шалтыратканга җавап бирми. Бераздан СМС хәбәр килде: «Тырышып карадым, нәнә, булмый, мин аксамыйча йөри дә алмыйм». Чыгышын бераз кичектереп торсалар да, дежур торучы медиклар өшетеп, авыртуны басучы дарулар биреп карасалар да, ярыштан баш тартырга туры килде. **Хәерлесе...** Нинди очрак булса да, шушы сүз минем үземә бик нык ярдәм итә.

...Перронда Азалияне кочаклап алабыз. Хәзер иң мөһиме – бу кү-

нәлсез хәлдән дә бер уңай якны табып баланың күнелен күтәрү. Авыр узган, жиңелү белән тәмамланган ярыштан соң очрашкан әйтелә торган иң беренче сүзгә табу тагын да катлаулырак.

– Кызым, иң истә кала торган ярыш булыр бу, дигән идем. Моңы онытып булмас инде, – дип шаяртудан ук башлайым. «Цы», – диде башта, нәрсә сөйләсәң инде дигән кебек. Бетте, жиңелдең, Алсу, дип уйлап куярга өлгермәдем, шаяртуны күтәрәп тә алды:

– Онытырсың, бар, балтырым кайда чыгып китте дип торам. Ярый шундук кире кереп утырды. Кем генә ярдәм итмәде миңа ул вакытта, белсәгез. Тейп та бирделәр, тезлек тә кидерттеләр, сүз белән дә ярдәм иттеләр. Андый чакта көндәшләр юк, барыбыз да травманың нәрсә икәннән белгән гап-гади кызлар икән без...

Кызым, чишелеп китеп, хатирәләре белән бүлешә. Еламый инде, басылган. Бу хәлнең нигә килеп чыгуын, хәерлесе нидә булуын бергәләп аңларга тырышабыз, дәрәҗә җавап эзлибез. Һәрвакыт табыла ул! Таба алмаган очракта да, **димәк, без әле нигә шулай булганын аңламыйбыз, ә менә Аллаһ инде белә, дип бу сернең ачылуын көтә башлайбыз.** Ярышлар ничек тәмамланса да иремнең бер бик үтемле, һәрвакыт кәефне күтәрә торган сүзләре бар: **«Әйдәге, берәр кафега кереп, тәмле десерт белән чай эчеп алабыз!»**

Жиңелүне аеруча авыр кичергән чакта юлдан кайткан чемоданны бушатып та тормыйбыз, ераграк яшереп куям. Ярышны искә төшереп тормасын әле, иртәгә бушатырбыз. Хәзер балага аның тормышында берни үзгәрмәгәннән, бу вакыйгалар артта калганын, барысын да яңадан башлап булганын сүзсез генә аңлатырга кирәк. Бушлыкны эш белән каплайбыз. Кер машинасынан юылган керләргә алып элсен, киберкә чыгып ипи алып керсен, кечерәеп калган киёмнәрен барлап куйсын...

Олы бала – өйрәнчек, юл салучы. Иң беренче тәҗрибәң дә, хаталарың да, ялгышларың да беренче бала

белән уза. Ничек дәрәҗә, ничек дәрәҗә булмаганын аңламыйсың да, эчкә тоемлау белән «дәрәҗә» эни булырга тырышасың. Килеп чыгамы, юкмы – билгесез. Балага салган орлыкларың киләчәктә нинди уңыш бирер? Тигәнәк кебек чәнчи торган чүп үләнә үсәрме, чәчәк атып сөендерерлек, мул уңыш бирерлек жимеш агачы булып өлгерерме...

Май ае чыгарылыш сыйныф укучылары өчен яңа сынаулар белән килә. Бердәм дәүләт имтиханын биргәндә кайсыларыбыз ныграк борчыла икән: имтиханга барып утырган баламы, зарыгып хәбәр көтүгә анамы?! Баланы иртән мәктәпкә озатканда әйтергә кирәкле сүзләргә төнә буга барлап, дога урынына кабатлап үткәрәсе көннәргә ваклайбыз. Бөтен дөнья мәшәкатен читкә куеп, бу көннәргә бала янында уздырам. «Кызым, нәрсә пешерим?», «Нәрсә ашыйсың килә?», «Ял итеп алмыйсыңмы?», «Әйдә, һава сулап кайтабыз!» дип, күнелен күрергә тырышу, өстәлдә ул яраткан шоколадны куеп калдыру, яңа ручкалар алып кайтып кую кебек вак-төяк эшләрем аңа ярдәм итәдерме, белмим. Әмма кызымның йөзгәндә сизелер-сизелмәс елмаю күрәп бер рәхәтлек кичерәм. Тәгаен белмим, тоемлап, чамалап кына... Үзем дә бу юлны беренче тапкыр узам. Беренче балам белән бала табу йортында чакта бер шәфкать туташы әйткән сүзләргә әле дә хәтерлим. «Беркемне дә тыңлама, үзгәң тойганча эшлә. Үз балаңны синнән дә яхшырак белүче юк!»

Һәр бала – үзе бер дөнья. Тик менә бу сүзләргә аларның һәрберсе ишетергә тиеш дип саныйбыз! Без аны халыкара класслы спорт мастеры белән бергә төзедек...

– **Мин сине яратам!**

– **Мин синең белән шундый горулланам!**

– **Мин һәрвакыт янәшә булырмын!**

– **Беркем дә камил түгел!**

– **Нәрсә булса да, эттәң белән без хәл итә алмаган проблема юк!**

– **Без бу юлны бергә узарбыз!**

ҮСМЕР КЫЗЫМ КАРЫША

14 яшьлек кызыбызның холкы бик авыр. Бер сүзне дә тыңламый, каршы әйтә, өйдә бер эшкә дә булышмый. Яшүсмерлек чорында шулай авыр булганын аңлайбыз, ләкин бу кадәр үк кыен булыр дип уйламаган идек. Бер сүз әйтә башласаң, өйдән чыгып китә дә телефонын алмый үзәккә үтә. Мондый яшүсмерләр белән уртақ телне ничек табарга соң? Бер сүз дә әйтмичә, канәгатьсезлек белдермичә генә яшәп булмый бит инде.

Гөлназ САФИНА.
Биектау.

14 яшь – баланың күчеш чоры. Кайчан башлана бу чор? Психологлар һәм табиблар фикеренчә, ул 12–18 яшьләр аралыгында була. Соңгы вакыттагы тикшеренүләр күрсәткәнчә, кайбер балаларда 10 яшьтә дә башлануырга мөмкин. Ә без, психологлар, үз тәҗрибәбездән чыгып, аның соңрак башланган очракларын да беләбез.

Иң беренче чиратта холыктагы әлеге сыйфатлар гормональ үзгәрешләр белән бәйле. Шуңа баланың тышкы кыяфәтендәге, физиологиясендәге, психикасындагы үзгәрешләр дә өстәлә. Гомумән, үсеш чоры иң конфликтлы, иң авыр чор булып санала. Ул буш урында барлыкка килми, ә баланың моңа кадәрге тормышының, моңа кадәр булган тәрбиянең дәвамы булып тора. Аның тәрбиясендә кечкенә генә, әһәмиятсез тоелган проблемалар булса, болар күчеш чорында зур проблема булып килеп чыгарга мөмкин. Шуңа күрә бала белән кечкенә чактан ук дәрәжә мөнәсәбәтләр булдыру кирәк. Алар: бала белән ике арадагы ышаныч, сезнең аны яратуыгызга ышануы.

Инде сорауга әйләнеп кайтсак, бу эти-әнигә нәрсә эшләргә? Бала сүз күтәрми, холкын күрсәтә, өйдән чыгып китә... Әлбәттә, ачулану, куркыту белән бернәрсәгә дә ирешеп булмайчак. Шуңа ук вакытта контрольне дә киметергә ярамый, киресенчә, бу чорда аны тагын да арттырырга кирәк булачак. Икенче яктан, балага артык басым ясаудан да саклануырга кирәк. Үз-үзен тотышында үзгәреш сизелсә, артык басым ясап, нәрсә булды, дип төпченеп, йөрәгенә тиярлек итеп кылану шулай ук ярамый. Баланың ышанычын саклау бу чорда аеруча әһәмиятле. «Мин сине аңлайм, ярдәм кирәксә, мин синең янәшәңдә» кебек сүзләрнең тәсире бик көчле. Без игътибарга алмый торган нәрсәләр – тактиль мөнәсәбәтләр – баланы кочаклау, башыннан сыйпау шулай ук бер-береңне сүзсез дә аңларга ярдәм итә. Ләкин гаиләдә кабул ителгән чикләргә бозарга ярамый. Әгәр бала кечкенәдән мондый мөнәсәбәтләргә ияләnmәгән икән, күчеш чорында кинәт кенә аны кочаклый, башыннан сыйпый башлап, артык кайнар мөхәббәт күрсәтеп, сез кире нәтиҗәгә генә ирешәчәксез. Гаиләдә кабул ителгән мөнәсәбәтләргә кулланып, баланы яратуыгызны ешрак күрсәтергә тырышыгыз.

Сораудан аңлашылган тагын бер проблема: баланың тупас сөйләшүе. Кайчагында киресенчә дә була, кайбер бала үз эченә бикләнә. Эти-әниләр моңа әллә ни игътибар итми, кәефсез чагыдыр, диләр. Әмма баланың тупаслануы да, үз эченә бикләнүе дә шулай ук бик җитди күрсәткеч булырга мөмкин. Тик бу очракта да балага басым ясап, артыгын төпченеп сөйләшү шулай ук ярамый. Әлбәттә, бала белән сөйләшергә, моның сәбәбен ачыкларга кирәк. Бу бер утыруда гына ачыккыч торган проблема түгел. Нәр көн азмы-күпме сөйләшүләр бала белән эти-әни арасына күпер салырга ярдәм итә.

Күчеш чорында бала үзенең тышкы кыяфәте белән ныграк кызыксына, моңа кадәр игътибар итмәгән нәрсәләргә әһәмият бирә башлый, үзенең әллә никадәр кимчеләкләр таба. Баланың тышкы кыяфәтенә артык тәнкыйть белән каравын шулай ук игътибарсыз калдырмаска кирәк. Бигрәк тә көлеп, шаяртып сөйләшү тыела. Аның өчен әһәмиятле булган проблемаларны чишү юлларын табарга тырышыгыз. Бәлки, аңа киёмнәре ошамыйдыр, күңеленә ятышлы киёмнәр алыгыз. Косметологик проблемаларны да чишү юллары бар хәзер. Ләкин шуңа ук вакытта баланың игътибарын бу өлкәдән башка өлкәгә күчерү турында да уйларга кирәк. Мораль сыйфатлар да бар бит әле.

Өйдә булышмаулар, ачулансаң, чыгып китүләр дә шушы чорда кискенләшә. Бала яшүсмерлек чорына кадәр өйдә ниндидер вазыйфалар башкарган булса, ул аны бу чорда да башкарачак. Әгәр 14 яшенә кадәр өйдә бернинди вазыйфасы юк икән, хәзер генә аны булдырып булмый, әлбәттә. Шулай да, соң булса да уң булсын, дип, эти-әнигә бу өлкәдә дә нәрсәдер эшләргә кирәк. Хәзер исә «шуны эшлә, моны эшлә», дип боерганчы, аның ярдәмен сорау мөһимрәк. «Мин эштә бик арым, булыша алмыйсыңмы? Әйдә, син шушы вазыйфаларны үтә әле?» – дип, дусларча ярдәм сорагыз. Ачуланып, баланы оялтырга тырышып, нәтиҗәгә ирешү мөмкин түгел.

Балага кечкенә чагынан ук яратуыгызны белдереп, сезнең аның иң якын дуслы булуыгызга, ул нинди генә хәлләргә тарыса да, аңа сездән дә яхшырак ярдәм итүче булмавына ышаныч тудыра алсагыз, иң кызу, холерик холыклы балалар да пубертат чорында артык чиктән чыкмаячак. Нәм әлеге ышаныч аны куркыныч хәлләрдән саклаячак. Балаларны яратырга һәм кечкенәдән ук аларның чын дуслы булырга кирәк.

Айсылу
НӘГҮЙМОВА,
Казан федераль
университеты
профессоры, психолог

Белгеч киңәше

ЕЛЫЙСЫ КИЛГӘНДӘ ЕЛАРГА КИРӘК

МИҢА БӨТЕН НӘРСӘ ИДЕАЛЬ БУЛЫРГА ТИЕШ.

Сәхнәгә чыкканда һәрвакыт көзгегә карыйм: чәчемнең берничә бөртегә икенче якка ятып торса яки күлмәгемне төзәтергә өлгерми калсам да, җырлаганда гел шуның өчен борчылачакмын. Тамашачы аны сизми дә, күрми дә, белми дә югыйсә. Жәвит мине ачулана: «Артык күп уйлыйсың», – ди. Гел шуның өчен сүзгә киләбез... Нишлим, холкымның бер чагылышы инде бу.

БАЛАЛАРЫМНАН, ЖӘВИТЕМНӘН БАШКА ДӨНЬЯНЫ КҮЗ АЛДЫМА КИТЕРӘ АЛМЫЙМ. Минем өчен беренче чиратта сәхнә түгел, ә гаилә тора.

АЛКАЛАР ЯРАТМЫЙМ, АЛАРНЫ КИРӘК БУЛГАН ӨЧЕН ГЕНӘ ТАГАМ. Ишәктән кайтып керүгә, салып ташлыйм. Алтын, гомумән, минем металл түгел.

МИН СӨТЛЕ ЧӘЙДӘН БАШКА ТОРА АЛМЫЙМ. Чәйгә салырга сөт юк икән, су гына эчәм.

Картлар йортларында чыгыш ясау бик авыр: нинди генә гыйбрәтле хәлләр күрмисең анда... Без Жәвит белән инде 38 ел гомер һәм иҗат юлыннан бергә атлыйбыз. Соңгы сулышыбызга кадәр тигезлектә яшәргә насыип итсен. Жәвит гел: «Синнән алда китсәм ярар иде», – ди. **ЯЛГЫЗ КАЛГАН ИР-АТ ЯТИМ БАЛА БЕЛӘН БЕР.**

ТОРМЫШЫМНЫ ЯҢАДАН БАШЛАСАМ ДА, КАБАТ ЖӘВИТ БЕЛӘН КУШЫЛЫР ИДЕМ.

Ни өчен ир-атлар хатын-кызга караганда иртәрәк үлә? Чөнки алар елый белми, ә без елап бушанабыз. Нинди генә борчуың булса да, үзеңә йомылырга, беркем дә белмәсен әле, дип, эчеңә җыярга ярамый – андый чакта уртаклашыр якин дуслар булсын. **ЕЛЫЙСЫ КИЛГӘНДӘ ЕЛАРГА КИРӘК.** Мин үзем шулай эшлим.

МИНЕМ ӨЧЕН ИҢ АВЫР ӘЙБЕР – КЕШЕДӘН ЯРДӘМ СОРАУ. Ярдәм кирәк икән, кеше үзе белеп булышырга тиеш дип саныйм.

ХӘЗЕР ТУГАН КӨННӘРНЕ ЯРАТМЫЙМ. Чөнки соңгы елларда иртәгә туган көнем дигәндә, егылып йә кабыргамны, йә бармагымны сындырам. Туган көнем җитсә, Жәвит миңа: «Каударланма, ашыкма», – дип кабатлый башлый.

НӘР ХАТЫН-КЫЗ ДА ГАИЛӘДӘ КҮПМЕДЕР АРТИСТ БУЛА БЕЛЕРГӘ ТИЕШ.

Ир кеше ул сабый бала кебек, аны көйләп, уңайга сыпырып торырга кирәк. Жәвитем, матурым, дип... Әйдә, ремонт ясыйбыз дип турыдан-туры әйтсәң, шундук юк диячәк. Эш эшләтәсе булса, сүзне ерактан башларга – башта киберткә «ялгыш» кына обойлар бүлегенә керергә, матур обойлар карап йөрергә кирәк.

МИН НӘРВАКЫТ БИЕК ҮКЧӘЛЕ АЯК КИЕМЕННӘН ЙӨРИМ. Ул хатын-кызны сылуландыра кебек. Хәтта студент елларында да киез итек кигәнем булмады.

АВЫЛ БАЛАСЫ БУЛСАМ ДА, СЫЕР САВЫП КАРАГАНЫМ ЮК. Безнең сыер бик усал иде – әнине генә тыңлады: апаларны да, мине дә якын китермәде. Жәвит әле мине күрсәтергә генә алып баргач, әнисе: «Сыер сава беләсеңме?» – дип, абзарга алып чыкты. Утыртты – сава белмим, җиленен тартып карадым – сөт чыкмады... Тагын минем бер тапкыр да бәрәңгегә базга төшкәнем юк. Бу – абыйлар эше иде. Әйдә бәрәңге булмаса, алар кайтканны көтә идем.

СИНЕ БӨТЕН ЖИРДӘ ТАЛУЛАРЫ БИК РӘХӘТ, әлбәттә. Әмма кайчак бу комачаулый да. Үткән ел кече улыбыз юл фажигасенә очрады. Аны Алабугадан Чаллыга күчәрделәр – сынмаган бер җире юк... Без реанимация ишеге төбәндә басып торабыз, икебез дә елап, шешенеп беткәнбез. Өйдән ничек чыгып киткәнне дә, өскә нәрсә кигәнне дә белмибез... Ә безнең янга киләләр дә: «Сезнең белән фотога төшик әле», – диләр...

Ялга баргач, күп вакытым кибертләрдә уза. Үземә, Жәвиткә эксклюзив аяк киёмнәре эзлим – тамашачы бит матурлыкны ярата. Аннан, башкаларны кабатлыйсым килми. Әмма **КИБЕТЛӘРДӘ ИҢ ЯРАТКАН УРЫНЫМ – САВЫТ-САБА, УРЫН-ЖИР ӘЙБЕРЛӘРЕ САТА ТОРГАН БҮЛЕКЛӘР.**

Дәрәсән әйтәм, **КАРТЛЫК МИНЕ КУРКЫТА.** Картаясым килми! Жәвиткә дә әйтеп куйдым: «Юбилеемда яшемне күрсәтеп, артымдагы стенага язарга кирәкми», – дидем. Яшен яшергән элеккеге артистларны аңламый идем... Ун яшьне булса да кире чигерәсе иде менә. Бер генә теләгем бар: Жәвит белән икебез дә соңгы сулышкача үз акылыбызда, үз аягыбызда булсак иде.

Кулларга калмасак иде дип тә теләм. Мин моның нәрсә икәннән беләм – беренче баладан соң күпме урын

Татарстанның һәм
Башкортстанның
халык артисты
Зөлфия ШАКИРОВАның
тормыш кагыйдэләре

Фото: Анна Арахамия

өстендә булдым... **ИҢ АВИРЫ – КЕШЕ КҮЗЕНӘ КАРАП ЯТУ.** Жәвитемә гомерем буе рәхмәтлемен: ул мине шул чакта сабый баланы караган кебек карады, хәтта авылда әниләрдә дә калдырмады. Шуңа күрә бүген идәнемне дә киленемнән юдыртмыйм – рәхәтләнеп, төмен табып үзем юам, йөгереп кенә өемне дә жыештырам.

КӘФЕСЕЗЛӘНЕП КАЙТАМ ИКӘН, АНЫ КҮТӘРЕР ӨЧЕН МИҢА... БЕРӘР ЭШ ЭШЛӘРГӘ КИРӘК. Төнге сәгать уникаме, берме, өй жыештырырга, идән юарга, йә берәр тәмле әйбер пешерергә тотынам. Жәвит хәзер инде эндәшми. «Төнлә кем идән юа инде?!» дими.

ӘГӘР КЕМДЕР МИНЕ АЛДЫЙ ИКӘН, БУ ХАКТА ҮЗЕНӘ ӘЙТӘМ. Артыннан сөйләп йөргәнем юк – мин бик туры сүзле кеше. Дөрес, борылып китеп тә бара алам.

КИРӘК БУЛГАНГА ТҮГЕЛ, ЯРАТКАНГА ПЕШЕРӘМ.

Шуңа күрә тәмле дә буладыр. Нәрсәдер пешерергә куеп, үзем кухнядан чыгып китеп, аны онытып йөргәнем, яндырганым, көйдергәнем юк – әзер булмыйча яныннан китим. Оныкларым килә кунакка: «Нәнәй!» – дип, өчесе өч төрле ризык сорый. Бер авырыксынмыйча әзерлим! Жәвит картәтәйләре көлә: «Аларны өйләрендә ашатмый-лармы әллә, ял күрмисең», – ди. Ә миңа рәхәт!

КАЙНАНА ДИГӘН СҮЗНЕ ӨНӘМИМ. Нишләп әле син шулкадәр яраткан ирне тәрбияләп үстергән әни кеше ямьсез бер кайнанага әйләнергә тиеш?! Жәвитнекеләргә «әнкәй-әткәй» дип дәштем. Үзем дә киленем өчен кайнанагына түгелмендер: кызым булмагач, мин аны кызым итеп кабул иттем. Килен дип ялгыш та дәшкәнем юк.

Мин тамашачыга энергия бирүче генә, үзем алардан ала алмыйм. Энергия туплау өчен миңа бакчада, жирдә казы-нырга кирәк. **ЧҮП УТАРГА ЯРАТАМ.** Элек Мирный бистәсендә бакчабыз бар иде. Жәвиттән качып китеп, көне буе шунда эшләгән чакларым булды.

КЕШЕ БЕЛӘН БЕР УТЫРЫП СӨЙЛӘШҮ, КҮЗЕНӘ БЕР КАРАУ БЕЛӘН АНЫҢ НИНДИ ИКӘНЛЕГЕН АҢЛЫЙМ. «Читтә нәрсә ашап кайтканыңа кадәр белеп торам бит мин синең, яшерә алмыйсың», – дим Жәвиткә.

Гәүдә авырлыгым гел бертөрле – моның өчен әтигә рәхмәт: аңа охшаганмын. Әмма бездә үлчәү өйдә генә түгел, мунчада да бар. Жәвитне контрольдә тотам шулай. **ЯБЫК БУЛУ – УЛ МАТУРЛЫКТАН БИГРӘК СӘЛАМӘТ ДИГӘН СҮЗ.**

ЖҮРЧЫ БУЛМАСАМ, ТАБИБӘ БУЛЫР ИДЕМ. Андый хыялым да бар иде. Һәм ул шактый зур хыял иде. Өч-дүрт яшьлек чагымны хәтерлим: әти миңа үзенең күзлеген кидерә иде дә, муеныма тонометр кебек ниндидер шланглар элә, аннан: «Минем кызым врач була!» – дип, өскә күтәрәп чөя... Берсендә аның күзлеген идәнгә төшәп китте, линзасы төгәрәп идән ярыгына ук төшәп югалды.

Безнең дусларыбыз күп. Әмма **БУ ЯШЫТӘ ДУСЛАРНЫ ИНДЕ ИЛӘК АША ИЛИ БАШЛЫЙСЫҢ.** Кемнәрдәр төшәп тә кала. Без аларга кирәккә генә якынаючылар бар – монысы инде дуслыкка керми. Айга бер тапкыр да шалтыратып хәлеңне белмәсәләр, нәрсәгә кирәк алар. Иң ышанычлы дусларым – балачакта тапканнары.

Жиргә таяк утыртсам да, ул тамыр жибәрәп, чәчкә атарга мөмкин. **ЧӨНКИ МИН ЭЧКЕРЛЕ КЕШЕ ТҮГЕЛ.**

ЭШЛИ БАШЛАСАМ, МИН БЕРЬЮЛЫ СИГЕЗ ЭШ ЭШЛИ АЛАМ. Жәвит гел шулай ди. Шуңа күрә ул тапшыруга киткән арада бөтен эшләрен эшләп бетерергә тырышам. Ул өйдә булганда аның кырында, аның белән сөйләшәп кенә утырырга кирәк. Бөтен ирләр дә шундыйдыр.

БЕР КАРАУДАН ГАШЫЙК БУЛУ – УЛ АЛДАУЧАН МӘХӘББӘТ. Яшьләр шуны аңлап бетерми. Бик тиз генә өйләнеп куялар, шундый зур итеп туйлар үткәрәләр. Беренче бала тууга мәхәббәт исә юкка чыга.

Яңа ел бәйрәме житсә, гел моңсуланам – әни белән әтине сагынам. Күңелемә алар житми... Жәвиткә кияүгә чыкканчы, студент чакта да Яңа елны бер тапкыр да Уфада каршы алмадым. Авылга – әни белән әти янына кайта идем. Өйләнешкәч тә, бер тапкыр да каядыр барып каршы алганыбыз юк – гел өйдә утырабыз. **ЯҢА ЕЛ – УЛ ГАИЛӘ БӘЙРӘМЕ.**

Кечкенә улыбызны музыка мәктәбенә, баян классына биргән идек. Өч ел йөрттем. Мин гастрольгә киткәч, дәрестәрен карамый – әсәрләрен ятламый. Өч елдан соң барыбер ташлады. Йөртмәсеннәр дип бер баянны ватты... Ә хәзер үкенә әнә. «Ирексезләп булса да укытырга кирәк иде», – ди. «Без сиңа төрлечә аңлатып карадык. Студент булырсың, уйнап жибәрерсең, шундук бер башка югары күтәрелерсең, дидек», – дим. Үкенечем булып калды: ике улымның берсе дә баянда уйнап, мине жырлата алмый. Соңыннан шулай үкенмәс өчен, **ӘНИ КЕШЕГӘ ТАЛӘПЧӘНРӘК БУЛЫРГА КИРӘКТЕР.**

МӨНӘСӘБӘТЛӘРДӘ ЯСАЛМАЛЫКНЫ ЯРАТМЫЙМ.

Эчкерсез, гади кешеләр ошый: бусы – тегендә, монысы монда эшли, миңа бик кирәк булачак дип беркайчан уйлый белмәдем.

Мин гаиләдә – төпчек, бишенче бала. Әмма әниләр исән чакта ук туганнарым өчен зур кеше идем – бөтен авырлыкларын үз өстемә алдым. Тик барыбер үземне әти белән әнинең төпчек кызлары итеп хис иттем. 10 ел менә арабыздан киткәннәренә, минем инде ул чакта оныгым туган иде. Әле яңа тынычланып киләм. *(Елый.)* **ӘТИ-ӘНИҢ БЕР КӨН БАКЫЙ ДӨНЬЯГА КҮЧӘР ДИГӘН УЙ БЕЛӘН КИЛӘШҮ АВЫР ИКӘН...**

БАЛАЛАР БЕЛӘН СӘЯХӘТ

#ӘНИЛӘРМАРАФОНЫ

Татар ырындагы иҗтимагый җәмгыяте

БАЛАЛАР БЕЛӘН СӘЯХӘТ

«Әниләр марафоны» проектында катнашучыларның төрле темаларга фикер алышып, үз тәҗрибәләре белән уртаклашкан язмаларыннан өзекләр тәкъдим итәбез. Бүгенге язмалар балалар белән сәяхәт турындагы истәлекләргә багышлана.

Раушания ИСХАКОВА. Ханты-Манси шәһәре.

Туган ягым Башкортстан Республикасы булгач, балалар белән гел шунда кайта идек. 1800 километр араны машина белән кайту безнең өчен зур сәяхәт иде. Ханты-Манси төбәге, Югра җир-легендә урнашкан шәһәр-авылларны үткәч, Төмән өлкәсә башлана. Тарихка бай төрле җирләр... Тубыл шәһәре генә ни тора. Татарлар күпләп яшәгән шәһәрләр! Кайтканда, Сабантуй бәйрәмнәренә туры китереп, Төмәндә дә тукталабыз. Яраткан бәйрәмбездә милли киёмнәрдә булабыз. Аннаны Чиләбе яклары башлана. Аның табигате искиткеч, таулар аша үткәндә төрле хисләр кичерәсең. Ә аланнарында туктап, җиләк ашап берәз хәл алсаң, руслар әйтмешли, «второе дыхание» ачыла. Башкортстанга кайтып җитәргә дә күп калмый. Балаларга үз туган ягым турында сөйләп тә офыкларын киңәйттем дип уйлыйм. Туган ягыбызның гүзәллеген, күркәмлеген күрү, белеп үстеләр.

Венера ӘХМӘТҖАНОВА. Малмыж шәһәре.

Дүртенче классны бетергән ел. Мәктәптә уку, класстан тыш эшләр буенча безнең сыйныф беренче урынга чыкты. Бүләк – Казанга сәяхәт. Без, авыл балалары, Казанның үзенә барабыз! Казанга! Иртән мәктәпкә җыелдык. Минем аякта – аксыл сандали, зәңгәр гамаж, яшел пәлтә, башта капрон яулык. Чәчне әти тарап үрдә, 3 сум акча, чүпрәк авоська – сетка биреп озатып калды. Мәктәп ишегалдында безне өстәмә бортлар, утыргычлар куйган ГАЗ-53 машинасы көтеп тора иде. Казанда зоопаркта, Елга портында, М. Горький исемендәге ял паркында булдык. Ашханәгә кереп ашадык. Кибеттән күчтәнәчкә Казан ипие, «кукурузные палочки» сатып алдык. Иң кыйммәтле бүләк – зур значок иде. Значокта бер карасаң – бүре, бер карасаң куян сурәте: яраткан мультфильмнарбыз геройлары. Сәяхәтнең һәр минuty истә. Елга портында очраткан кечкенә чегән кызының күлмәк төсләре, паркта көзгеләр бүлмәсендәге рәвешләремә кадәр күз алдында. Зоопарктан чыккач, пычранып бетеп тундырма ашауларны әйтсә дә юк...

Дулкыния ГАЯНОВА. Казан шәһәре.

Улларыбыз белән бергәләп чит илләрдә, Россия шәһәрләрендә булдык. Актив ял белән бергә, илнең тарихы, культурасы белән кызыксына, җирле ризыкларын авыз итә идек. Бервакыт Кытайдан Казанга очканда, зур улым юл буе телефоныннан кинофильм карап кайтты. Колакчын кигән, тавыш үзенә генә ишетелә. Очкыч салоны буйлап йөрәнә торгач, башта бер бала, аннан икенчесе, өченчесе аның янына җыелды. Тавыш улым колагына гына ишетелсә дә, юк, китмиләр, бер малай, улым кочагына ук кереп бетеп кино карый, улым көлсә, ул да көлә. Кит дип әйтмәсә, дип, күтәрелеп карыйлар да, улымның үзләренә дустанә елмаюын күрү, тагын фильм эченә чумалар. Балалары үз урыннарына килмәгәч, әти-әниләре килеп барлап, стюардессалар кызыксынып карап китә... Шулай Казанга кайтып җиткәнәбез сизелмәдә дә. Сәяхәт итәргә яратабыз. Якын киләчәктә алга куйган максатыбыз – олы улым янына Япониягә очу.

Диләрә ИСЛАМОВА, Теләче районы.

Ерак җирләргә сәяхәт кылганыбыз булмаса да, үкенерлек түгел. Безнең үзбездә дә истәлекле, изге урыннар байтак бит. Вакыт табып гаилә белән барып кайтырга гына кирәк. Жәйләрен Кама буенда ял итеп кайтуны да Кара диңгез буенда ял итүдән ким күрмисең. Беренчедән, мәшәкатьле ял түгел; икенчедән, чыгымы аз; өченчедән, халык ыгы-зыгы килми, комачаулап йөрүчеләр юк; дүртенчедән, тыныч һәм чиста яklar. Урман-болыннарда бару да җиңеллек, рәхәтлек бирә. Матурлыкка сокланып туймаслык! Себерке дә җыеп аласың, аллы-гөлле чәчәкләргә дә күз төшә, кошлар да сайрый, куш исле җил дә назлап исә. Әйтеп бетергесез матур тормышта яшибез, Аллаһыма чиксез шөкер.

#әниләрмарафоны

Бәхет төшенчәсен һәркем үзенчә аңлый. Якыннарыңның һәм үзеңнең сәламәт булуың, яраткан эшеңне башкару, мул тормышта яшәү, туган җирдә көн итү, халкыңа файда китерү, бүгенге халәтеңә шөкер итә белү... Бу һәм тагын башка бик күптөрле уңай мәгънәләрен үз эченә ала бәхет дигән мөкатдәс сүз. Аңа илтүче сукмакны да һәр кеше үзенең хыял-максатларыннан чыгып сала. Әлбәттә, бәхетнең серләрен ачуда һәм яшәүнең төп мәгънәсен аңлауда эти-әниләребез генә түгел, укытучыларыбыз да хәлиткеч роль уйный.

Рамила
ЯРУЛЛИНА-
ИЙЛДЫРЫМ

ОСТАЗ БИРГӘН ЯКТЫЛЫК

Без, 1990–1995 елларда Казан дәүләт университетының Татар филологиясе, тарихы һәм көнчыгыш телләре факультетында белем алучылар, бәхетле буын идек. Студент елларыбыз Советлар Союзы таралып, илдә икътисадый кризис хөкем сөргән елларга туры килсә дә, бу авырлыктарга баш имәдек, чөнки якты киләчәккә ышаныч хисе тәрбияләде. Тирән белемле, киң күңелле һәм фидакар укытучылардан белем алдык. Декан Тәлгать Галиуллин житәкчелегендәге факультетта Диларә Тумашева, Жәмил Зәйнуллин, Вахит Хаков, Миркасыйм Госманов, Азат Әхмәдуллин, Хатип Миңнегулов, Гомәр Саттаров, Фәрит

Йосыпов, Резеда Ганиева, Флера Сафиуллина, Фәһимә Хисамова, Флера Ганиева, Сәгадәт Ибраһимов, Камил Биктаһиров, Альберт Яхин, Шәйхелислам Садретдинов кебек мөхтәрәм затлар татар теле һәм әдәбиятының байлыгын һәм нечкәлеген өйрәттә. Иң мөһиме: бездә үз халкыбызга, аның тарихына мәхәббәт тәрбияләде, алган белем-нәребез белән татар мәгарифен һәм мәдәниятен үстерүгә хезмәт итәргә кирәклегенә ышандырды.

Чыннан да, күбесен студент елларынан ук Казан шәһәренең төрле мәктәпләрендә татар теле укытучылары булып эшли башлады, язучылык таланты булганнар үзләренең

ижади каләмнәрен газета-журнал битләрендә чарлады (мондый талантлардан иң танылганы – язучы Айгөл Әхмәтгалиева). Университетны тәмамлаганнан соң, бер өлешемез укуын аспирантурада давам итте, үзләрен университетта укыту яки Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтында фән өлкәсенә багышлады. Күп кенә курсташларыбыз Татарстандагы һәм чит төбәкләрдәге мәктәпләргә тарих, татар теле һәм әдәбияты укытучысы булып китте. Төркемдәшләр белән очрашкан вакытта, укытучыларыбызны һәрчак сагынып, тирән хөрмәт белән искә алабыз. Тавышлары, йөз-хәрәкәтләре,

үзләренә генә хас дәрес аңлату өслүпләре, пөхтәлекләре, хәтта өсләренә кигән киёмнәре дә, фото-сурәттәге кебек, һәрберебезнең күңелендә саклана. Еллар узган саен, аларның никадәр олы йөрәкле һәм мәрхәмәтле булуларын аңлыйбыз. Чын остаз буларак, алар һәр студентны аерым шәхес итеп кабул итте, белем белән бергә аларның йөрәгенә ярату, өмет һәм ышаныч орлыкларын чәчте.

Факультетны тәмамлап, олы тормыш юлына чыгу көннәре якынлашканда, кайберләребез өчен башка бәхет ишәкләре ачылды. Кулга диплом алуга, язмыш берничә яшь белгечне яңа гына оешкан Татар дәүләт көллиятенә китерде. Ә киләчәгебезгә юнәлеш бирүчеләр, юл күрсәтүчеләр, әлбәттә, факультет укытучылары булды.

Белгәнәбезчә, туксанынчы еллар татар дөньясында милли рухның һәм азатлык хәрәкәтенә яңадан көчәя, татар теленең һәр өлкәгә үтеп керә башлавы белән характерлана. Милли мәгъриф системасында укытучыларга ихтыяж арту сәбәпле, 1992 елда беренче милли уку йорты – Татар дәүләт көллияте ачыла. Казан университетының татар филологиясе факультеты базасында оешкан бу көллияткә житәкче итеп методика кафедрасы доценты Флера Әкрам кызы Ганиева билгеләнә.

Оста оештыру сәләтенә ия булган һәм һәр эшне төгәл башкарырга яраткан Флера Әкрамовна өчен дә яңа чор башлана. Яңа уку йорты оештыру эше кебек үтә жаваплы вазыйфаны тормышка ашыруда ул төрле рәсми киртәләргә һәм матди кыенлыкларны жиңеп чыгу юлларын таба. Аның тәкъдиме белән көллияткә мөдир итеп яшь белгеч – тарихчы Илдус Котдус улы Заһидуллин билгеләнгәч, аның белән берлектә көнне төнгә ялгап, мөстәкыйль бина алу, сыйныфларны жиһазлау, тулай торак табу кебек житди мәсьәләләргә хәл итүгә зур көч куя. Сүз уңаеннан, шуны да өстик: көллиятнең тәүге студентлары беренче елларда Казан дәүләт университетының Татар филологиясе факультеты укытучыларында белем

Ул киләчәкне күрәп эш итүче, уку-укыту таләпләрен яхшы белүче, гадел һәм төгәл житәкче булды.

ала. Яңа ачылган уку йортына аерым бина бирелгәч, көллиятнең төрле структуралары оеша башлый. Университетның зур ярдәме белән кыска вакыт эчендә популярлык казанган көллият, 1995 елның декабрендә Татар дәүләт гуманитар институты итеп үзгәртелә, Илдус Заһидуллин ректор итеп билгеләнә. Бераздан ректорлык вазыйфасы Татарстан Мәгъриф министры булып эшләгән профессор Васил Габдулла улы Гайфуллинга күчә.

Яңа көллиятнең оештыру эшләрен чын күңелдән яратып башкаруы Флера Әкрамовнаның һәр хәрәкәтеннән, һәр сүзеннән аңлашыла иде. Көллият эшләре белән бергә университеттагы вазыйфасына да житешә: сыйныфка килеп керүгә ул әдәбият дөньясына бик оста күчә, татар сүз сәнгатенең нечкәлекләрен тәфсилле итеп аңлата иде. Без, соңгы курс студентлары, аның һәр хәрәкәтен сокланып күзәтә, һәр жөмләсен йотлыгып тыңлый идек. Аның ялкынлы лекцияләре, аеруча һәр сүзнең матурлыгына басым ясаган бай әдәби сөйләмә аша туган телебезнең матурлыгын күрергә һәм бәяләргә өйрәндек.

Фикер сөрешемнән бу жылы эчтәлекле хатирә-язманың төп герое кем икәнлеген аңлагансыздыр инде. Флера Әкрам кызы Ганиева укучыларына белем генә бирмәде, аларның эш дөньясына кереп китүләрендә дә хәлиткеч роль уйнады. Университетны тәмамлауга, Татар дәүләт көллиятенә укытучы итеп билгеләнгән бәхетле яшь белгечләр арасында мин дә бар идем. 1995 елдан башлап тормыш юлым Флера Әкрамовна белән янәшә, дөресрәге, аның канаты астында дәвам итте. Институтта эшләү чорында әдәбият кафедрасы профессоры, институтның уку-укыту эшләре проректоры Флера Әкрамовнаны житәкче, укытучы һәм шәхес буларак үзем өчен

тагын да тирәнрәк ачтым. Ул киләчәкне күрәп эш итүче, уку-укыту таләпләрен яхшы белүче гадел һәм төгәл житәкче иде. Үзенә дә, кул астында эшләүчеләргә дә таләпчән булды. Оста житәкче буларак, яшьләргә дә үз көчләрен сынап карау һәм тәҗрибә туплау өчен төрле жаваплылыклар тапшырды, аларның үсешенә һәрчак юл ачты.

Заман ихтыяжларын күздә тотып, институтның киңәюе һәм үсеше өчен туктаусыз эзләнүдә иде ул. Мәсәлән, татар мәктәпләренә тарих, татар теле һәм әдәбияты, аеруча авыл жирлекләрендә чит тел укытучыларына ихтыяжны күздә тотып, институтта яңа бүлек һәм факультетлар ачылды. Татар теле һәм әдәбияты, тарих, көнчыгыш телләр факультеты (деканы – Э. А. Исламова), чит телләр факультеты (деканы – В. Н. Хисамова), урта белемле һөнәри белгечләр әзерләү факультеты (деканы – Т. М. Тальманова), ориентация һәм лингвистика факультеты (деканы – А. С. Михеев) кебек юнәлешләр актив эшчәнлек башлады. Факультетларда төрле кафедралар оешты һәм тиз арада көчле белгечләр белән тулыландырылды.

Укытуның сыйфатын күтәрү максатыннан, Казан дәүләт университеты, Казан дәүләт педагогика университеты һәм Татарстан Фәннәр академиясе кебек белем үзәкләреннән белгечләргә жәлеп итүдә дә Флера Әкрамовнаның роле аеруча зур. Чөнки ул кешеләргә таный һәм сөйләшә белә, иң мөһиме: үзе ышанган дәрәжәгә башкаларны да күндерә белү сәләтенә ия. Беренче елларда Казан дәүләт университеты укытучыларының ярдәме белән ачылган кафедралар тора-бара яңа белгечләр белән баеды. Әдәбият белеме кафедрасына Фәрит Яхин, тел белеменә Фәрит Хәкимжанов, тарих һәм ижтимагый фикер кафедрасына

Затлылык, эчкерсезлек, үзенә һәм кешеләргә кадер-хөрмәт – яшәешенең нигезен тәшкит итүче төп кыйммәтләр.

■ Флера Әкрам кызы әнисе Мәймүнә ханым белән.

расына Гамиржан Дәүләтшин жиктәкче булып килде. Ал Амари Мөхәммәд Салех, Александр Михеев һәм Фәридә Акулова кебек гарәп һәм фарсы тел белгечләренең институтта эшли башлавы көнчыгыш телләре бүлекләренең оешуына һәм үсешенә зур этәргеч булды. Шул ук вакытта университетны уңышлы тәмамлаган бик күп яшь белгеч Флера Әкрам кызының тәкъдире белән тулы штатка алынды. Аларның күбесе бүген Казан (Идел буе) федераль университетында, Татарстан Фәннәр академиясендә, Болгар ислам академиясендә (фән докторы Айнура Тимерханов, фән кандидатлары Эльмира Исламова, Рамилә Сәгъдиева, Алмаз Галимов, Светлана Айдарова, Марсель Ибраһимов, Гөлнәз Мөхәрләмова, Рузилә Сәлахова һәм башкалар), Төркия университетларында уку-укыту һәм фән юлында үз эшчәнлекләрен уңышлы гына дәвам итә.

Таләпчән булу белән бергә, Флера Әкрамовна кайгыртучан жиктәкче дә иде. Аеруча тормыш тәҗрибәсе әле саерак булган яшьләрнең хис-тойгыларын һәм курку-икеләнүләрен бик тиз сизеп-аңлап ала. Каршысына

утыртып, сабыр гына тыңлый һәм акыллы киңәшләре белән тынычландыра, кешенең үзенә булган ышанычын арттыра, күңеле тутыкканнарының жанын жылы сүз белән йомшарта белә. Яшьлек максимализмы белән эшләнгән хаталарыбызны да аңлап кабул итте, ялгышларыбызны танырга һәм аңларга булышты.

Дәрестән тыш уздырылган төрле чараларда, бәйрәм мәҗлесләрендә дә Флера Әкрамовна һәрчак үзәктә һәм башлап йөрүче иде. Бүген дә сагынып искә ала торган төрле очрашу, котлау яки мәҗлесләр югары дәрәҗәдә зәвык белән оештырыла, тирән мәгънәле уза иде. Без бу юнәлештә дә остазыбыздан күп нәрсәгә өйрәндек.

Флера Әкрамовна, әлбәттә, институт студентларының яраткан укытучысы да иде. Ул һәр укучыга әлегә эшкәртелмәгән кыйммәтле таш итеп карады. Ювелир осталары сыман, укучының эчендәгә жәүһәрне – ачылмаган сәләтне – яктылыкка чыгарырга, һәр укучыны энҗе бөртекләре кебек кыйммәтле ташка әйләндерергә омтылды. Әдәбият – сәнгатьнең бер төре икәнлегенә басым ясап, әсәрләр аша тирә-

юнәдәгә матурлыкны күрергә өйрәтте. Аның идеясе белән укучыларда сәнгатькә мәхәббәт тәрбияләү һәм аларның талантыларын ачу максатыннан, укыту программасына каллиграфия дәресе кертелде, театр-дан артистлар чакырылып, хор һәм драмтүгәрәк эшли башлады. Студентларның талантын ачуда Нәҗип Нәккаш, Ирнис Рәхимуллин кебек танылган осталар яратып эшләде. Шуны да әйтеп үтәсе килә: 1968 елда Казан дәүләт университетында Ирнис Рәхимуллин жиктәкчелегендә Татар халык хорының тиз арада оешып китүендә дә Флера Әкрамовнаның өлеше бик зур. Үзе дә искиткеч матур тавышлы һәм татар халык көйләрен оста башкаручы Флера Әкрамовна җырга талантлы укытучыларны һәм укучыларны хорга катнашырга әйдәп йөри. Белгәнәбезчә, шактый озак еллар актив эшләгән легендар татар хоры университет тарихында һәм чит төбәктә яшәүче татарларның күңелендә онытылмас якты тирән эзләр калдыра.

Татар дәүләт гуманитар институтында Татарстаннан гына түгел, чит төбәкләрдән дә бик күп укучы белем алды. Фән юлыннан китәргә теләүчеләр укуларын аспирантурада дәвам итте. Бүген алар Казандагы төрле университетларда, Татарстан Фәннәр академиясенең төрле институтларында (Алсу Саттарова, Лилия Байбулатова, Гөлнәз Зәйниева, Эльмира Сәйфетдинова, Айдар Гайнетдинов, Роберт Шәнгәрәев һәм башкалар) эшли. Күбесе республика һәм чит төбәкләрдәгә мәктәпләрдә белем бирү белән бергә газета-журнал редакцияләрендә, радио-телевидениедә хезмәт итә. Бүгенге талантлы яшь шагыйрәләрдән Гөлсә Батталова, Гөләндәм Галиева, эстрада җырчысы Илгәрәй гуманитар институтта жикеште. «Кая гына барсам да, бездә укыган студентлар каршыма чыга, елмаеп, «Исәнмесез, Флера Әкрамовна!» дип килеп эндәшә», – дип сөенә ул.

Гөрләп эшләп килүче һәм якында Милли университетка әйләнергә

тиешле Татар дәүләт гуманитар институтының 2005 елда Казан дәүләт педагогика университеты һәм Татар-Америка төбәк институты белән кушылуы татар жәмәгәт-челегендә зур канәгатьсезлек тудырды. ТДГПУ эшләү чорында әдәбият дәрәсләре бирү белән бергә, Флера Әкрамовна факультетның укыту-методика комиссиясе житәкчесе иде. Шулай ук Әстерхан университетында яңа гына ачылган татар теле һәм әдәбияты бүлгә белән элемтәләренә жайга салды. Хазар диңгезе янындагы университетка барып, татар һәм ногай студентларына татар әдәбияты дәрәсләрен укытып кына калмады, андагы укучыларны Казанга кунакка чакырып, үзе аларны шәһәр буйлап гиздерде. Болардан тыш, Казанда Мәгариф министрлыгы, Бөтендөнья татар конгрессы кебек оешмалар тарафыннан уздырылган төрле чараларда – мәктәп укучыларының татар теле һәм әдәбияты буенча белемнәрен тикшерү, ижади һөнәрләргә кызыксынуны үстерү бәйгеләрендә, олимпиадаларда жюри житәкчесе яки әгъзасы булып актив катнашты.

Әгәр дөньяга кабат килү мөмкинлегә булса, кайсы һөнәргә сайлар идегез дигән сорауга Флера Әкрамовна, һичшиксез, укытучы һөнәрен дип җавап бирер иде. Укытучы һөнәренә булган мәхәббәт хисе аңа әнисеннән дә күчкәндер. Әнисе Мәймүнә апа Свердловск шәһәрәндә туып-үсә. Әкрам абый белән гаилә коргач, яшьләр татар мохитендә яшәү хыялы белән 1938 елда Казанга күчеп киләләр. Ләкин Казанга төпләнгәнче, язмыш аларны Арча районы авылларында хезмәт иттертә әле. Мәймүнә апа башта Шура авылында укытучы булып эшли. Бу авылда 1940 елның 25 мартында гаиләнең икенче баласы – кызлары Флера дөньяга аваз сала. Ләкин бу бәхетле гаилә өстендә да кара болыт килә: 1941 елда Әкрам абый сугышка алына, бик күп тол хатыннар кебек, Мәймүнә апа, сыгылып төшмичә, ике сабыен ике канаты астына алып, үз идеалына хезмәт итүен

дәвам итә. Русча һәм татарча камил белүе сәбәпле, тиздән аны Кенәрдәге райисполкомга эшкә алалар. Анда да тырышып эшли, ләкин укытучылык һөнәрен яратуы аны кабат мәктәпкә, бу юлы Ашыт-баш авылы мәктәбенә китерә. Мәймүнә апаның балалары башлангыч һәм урта мәктәпне Ашытбашта, 9 нчы һәм 10 нчы классны күрше Кырлай авылына йөрәп тәмамлый. Икесе дә югары белем алып, әниләре кебек бөтен гомерләрен ватанга һәм милләткә хезмәт итүгә багышлый. Казанга күчеп килгәч тә, Мәймүнә ханым уку-укыту эшен дәвам итә, озак еллар Казан педагогика институтында ректор М. З. Зәкиевнең сәркатибе булып эшли. Ярдәмчелгә һәм кешелеклеге өчен һәр кеше тарафыннан хөрмәт казана. Флера Әкрамовнаның хатирәләреннән Мәймүнә апа бик грамоталы, акылы, төгәл һәм бик пөхтә ханым булып күз алдына килеп баса. Кешеләргә биргән сүзен һәрчак үтәве, эшлесе эшләрен көндәлеккә теркәп бару гадәте булуы кебек күркәм үзенчәлекләре белән күбегебез өчен үрнәк булып тора. Мәймүнә апага хас булган җаваплылык, житдилек һәм пөхтәлек кебек сыйфатлар аның балаларына да күчкән. Без яңа гына эшли башлаган елларда Флера Әкрамовна башта әнисен, озак та узмый, көтмәгәндә вафат булган бертуган абыйсы Альфредны мәңгелеккә озатты. Мондый авыр югалтулар каршында бөгелеп төшмәде, эчтән йөрәге кан еласа да, безгә сиздермәде. Кайгысын институттагы эшләр белән, яраткан коллективының һәм студентларының жылысы белән басарга тырышты.

Флера Әкрамовна белән жылы мөнәсәбәтләребез институт диварлары тышында да һәм мин чит илгә киткәч тә дәвам итте. Кунакта, театрда яки башка жирдә очрашканда ул, шәхес буларак, яңа сыйфатлары белән ачыла барды. Затлылык, эчкерсезлек, үзенә һәм кешеләргә кадер-хөрмәт – аның яшәешенең нигезен тәшкил итүче төп кыйммәтләр. Тирә-юньдәгеләр-

дә бары тик матур сыйфатларны гына күрә белә, вакланмый, кешенә дә, үзен дә түбәнгә төшерми торган холькка ия ул. Аеруча юмарт күңелле дә: якыннарын жылы сүзләре, затлы бүләкләре белән һәрчак шатландырып, канатландырып торырга ярата.

Дистә елдан артык лаеклы ялда булуга карамастан, укучылары, укытучылар һәм мәктәпләр белән тыгыз элемтәдә яши. Эшкә җаваплы каравы һәм төгәлгә, университетта эшләү чорында дәрәсләкләр төзүдәге бай тәҗрибәсе аңа һаман да тынгылык бирми. Татарстан Мәгариф министрлыгының үтенече буенча, менә ничә еллар инде урта һәм югары сыйныфлар өчен әдәбият дәрәсләкләре әзерләү өстендә актив эшчәнлек алып бара.

Укытучы һөнәре әдәбиятта шәмгә охшатыла. Чын укытучы да шәм кебек: тирә-якка яктылык чәчә, башкаларга нур һәм ирфан тарату өчен, үзен «эретә», бөтен көчен һәм энергиясен сарыф итә. Флера Әкрамовнаны якиннан белүче буларак, мин аны кеше күңеленә жылылык бирүче кояш, дымга сусаган чүлләргә яуган йомшак яңгыр белән чагыштырып идем. Олуг остазыбыздан алган яктылык һәм матурлык, инде үзләре дә күптән укытучы булган укучылары һәм кешелек дөньясына тирән ярату белән әзерләнгән дәрәс китаплары аша үсеп килүче яңа буынга күчә бара, аларның күңел дөньясын жылыта. Элемтәләреннән дәвамлылыгы, үзе кабызган утларның сүнмичә киләчәккә күчеп баруы – былел чираттагы юбилеен билгеләүче әдәбият профессоры Ганиева Флера Әкрам кызының тормыш фәлсәфәсендәге бәхет төшенчәсенә иң аһәмиятле сызыгыдыр. Укучыларыгызның һәм якыннарыгызның күңел дөньясына салган күпер һәрчак хәрәкәт белән яктылык эчендә балкып торсын, чәчкән орлыкларыгыз мул уңышлары белән Сөзне һәрдаим сөендереп, гомер юлыгызны озынайтып торсын, хөрмәтле Остазыбыз.

Төркия.

ЙӨРӘГЕМНЕН ПАРОЛЕ ТАТАРЧА

Лилия
ГӘРӘЕВА

Рәшидә белән Казанда еш очрашабыз без. Бөтендөнья татар конгрессы уздырган чараларда, татар форумнары, милли фестивальләрдә юлларыбыз кисешми калмый. Академия театрындагы премьераларда, йә берәр юбилей уңаеннан узган тантанада да күрешкәлибез. Башына кадаган энҗеле калфактан, изүләре чигүле балитәкле күлмәгеннән, иңнәрендә тибрәлгән бөдрә чәчләре, мәгърур атлап барышларыннан әллә кайдан таныым аны. Ул үзе дә ерактан ук күрәп алып, сәлам бирә. «О-о, Рәшидә! Сөз дә монда икәнсез!» – дим, гажәпләнәм. «Килдем әле менә!» – ди ул, елмаеп. Аның Казаннан яки Казанга якын берәр районнан, хәтта Татарстаннан гына да түгел, ә ике мең чакрымдагы Новосибирскидан ук килүен белсәгез, сөз дә гажәпләнәрсез.

Сагынуга дәва бар икән

Новосибирскидагы «Ак калфак» Татар милли мәдәнияте үзәге» төбәк иҗтимагый оешмасы җитәкчесе Рәшидә ХӘМЗИНА үзе Бердск шәһәрәннән. Белеме буенча педагог. Новосибирск педагогика университетының математика факультетын тәмамлаган. Соңыннан шул уку йортының химия кафедрасында лаборант булып эшкә калган.

– Киләчәккә планнарым фәнни эш белән шөгыльләнү, фәннәр кандидаты булу һәм үземне педа-

гогикага багышлау иде, – ди Рәшидә ханым. – Кафедрага урнашуым да шушы хыялыма якынаю өчен иде. Бик яхшы командага эләктем. Җитәкчебез – Александр Просенко – онкологияне дөвәләгәндә кулланыла торган тиофан препаратын уйлап табучыларның берсе. Бик күп гомерләргә коткарып калырга булышкан әлеге даруны беренче тапкыр безнең лабораториядә җитештерәләр.

Тыныч кына эшләп йөргән көннәренң берсендә коймага ябышты-

рылган белдерүгә күзем төште. Александр Блок шигырендәгечә: «Төн, урам, фонарь, аптека», ләкин берәз гына үзгәрәк: кич, урам, койма, белдерү. Ак ватманга кулдан гына: «Октябрь революциясе исемендәге мәдәният йортында татарча дискотека була» дип язганнар.

Бардым. Һәм анда шундый картина: зал уртасына магнитофон куйганнар. Татарча көй яңгырый. Уртада бер апа биеп йөри. Соңыннан белдем, Новосибирск шәһәрәндә яшәүче татарларның активисты

«Моңы эшли аласыңмы?» дип сорасалар, һәрвакыт «әлбәттә» дип җавап бирегез.

Ә ничек эшләргә икәннен соңыннан өйрәнерсез».

(Теодор РУЗВЕЛЬТ)

Миңлегөл апа икән ул. Новосибирск өлкәсе татарларының «Азат Себер» дип аталган җәмгыятен оештырган кеше. Стена буена яшыләр тезелешкән. Ул елларда яшыләр дискотекаларга йөри иде әле. Ошады миңа монда. «Минем дә сезнең командада буласым килә», – дидем. Алырга риза булдылар, ләкин кулыма бер исемлек тоттырдылар. «Монда Новосибирскида яшәүче 50 татар кешесенең исеме һәм телефон номерлары. Шушы 50 кешедән торган исемлекне 500 кешегә җиткез!» диделәр. Бер-ике атнадан 500 кешелек исемлек тотып, кабат мәдәният йортына юнәлдем. Новосибирск шәһәрәндә татарлар күп булуына ул чакта үзем дә шаккаткан идем.

1996 ел иде ул. Минем киләчәктә Себердә яшәүче татарлар җәмгыятенең активисты булачак, соңыннан үзбездә Бердск шәһәрәндәге татарларны берләштергән «Ак калфак» милли-мәдәни үзгән ачарга этәргеч бирәчәк юлым әнә шул татарча дискотекадан башланды. Дөрөсрәге – сагындан. Татар жырын, көен, мохитен, татарлыкны сагындан. Һәм шул сагынуларыма дөвәни шушында таба алудан.

Мин бит тумышым белән Каргат районы Муса авылыннан. Заманында бик зур авыл булган ул. Әниләр үскәндә Сабантуйлар өчәр көн барган. Авылга 1910 елда нигез салынган, диләр. Татарлар, руслар, калмыклар, немецлар – кемнәр генә яшәми анда. Ләкин без, бала-чага, урамда үзәра татарча сөйләшәп үстек. Русы да, немец да татарча белә, кирәксә, татарча да рәхәтләнеп сөйләшә иде. Безнең әти-әниләр укуында авылдагы мәктәп тә татар мәктәбе булган. Тик без инде русча белем алдык. Шулай да китапханәдә татар китаплары күп, татар телендәге газета-журналлар да килеп торды. Әнә шулай мин татар авылында, татар мохитендә үстем.

Безнең нәсел – Муса авылында атаклы нәсел. Баһам Гыймай Усманов сугышка кадәр мондагы колхозның председателе булган. Аннары сугышка китеп, Берлинга ук барып җиткән. Ул югында колхозны

аның хатыны – Мәгъфирә әбием җитәкләгән. Сугыштан кайткач, бабай авылга электр уты керткән. Әтием Камил Усманов исә телевизоры булган һәр йортка антенна куйган. Әнием Раилә Мөдәррисовнаның эшләре белән дә горурлангыч. Заманында совхоз директоры урынбасары булган кеше. Зоотехник та булып эшләде. Жәйләрен сыер савучыларны ялга чыгарырга кирәк, дип, әнинең сүзен тыңлап, икешәр ай фермада сыер сава идем. Шунның өчен мине ун көнгә Павлодардагы түтәйләремә кунакка җибәрәләр.

Без гаиләдә өчәү: Наил һәм Равил исемле ике әнем бар. Әби-бабаларның канаты астында үстек. Әнинең әнисен инәй дип атый идек. Галия инәебез өч баласын ялгызы үстәрәп, өчесенә дә югары белем биргән. Минә эшкә өйрәтүче дә инәем булды. Әни ягынан безнең нәсел бик эшчән, ә әти ягынан – ижади. Әтинең әнисе Мәгъфирә нәнәм кулыма ыргак белән йомгаклы жеп тоттыра да бәйләргә өйрәтә. Тегәргә дә аннан өйрәндем. Хәтерлим әле: 6 нчы класста укуында дискотекага киеп барырга дип, әнинең шкафтагы тукумасын алып блузка тектем. Бик чиста иде нәнәм. Авылга кунак-мазар килсә, фатирга аңа кертәләр. Аш-суга да оста. Жәй җитсә, без аның белән урманнан кайтып кермибез.

Татарча дискотека әнә шул хатирәләргә яңартты. «Жаныма якын урын шушында икән», дидем. Берәздән ул дискотекаларны үзем оештыра башладым. Башта белдерүен язсам, аннары аларны урамнарда ябыштырып чыгам. Йөзгә якын кеше килгән чаклар да була. Айга икешәр тапкыр да уздырабыз. Рамилә Бикмөхәммәтова исемле кызыбыз бик кызыклы итеп алып

бара иде аларны. Соңыннан без Рамилә белән Казанда узган Татар яшыләре көненә килдек. Ул «Татар кызы» конкурсында да катнашты.

И Казан! Дәртле Казан!

Казаннан мин төмам илһамланып, канатланып, үземә яңа идеяләр алып, яңа максатлар куеп кайттым, һәм үзбездә дә «Татар кызы» конкурсы оештырып карарга булдым. Безнең милли тормышыбызныгына түгел, язмышымны да үзгәрткән чара булды ул. Булачак ирем белән шул конкурста таныштык. Спонсорлар кирәк булгач, үзә татар, үзә эшмәкәр, дип, Марат исемле егетнең телефон номерын биргәннәр иде. Ул биохимик, даруханәләр чөлтәре хужасы. «Мин сезнең дә, сезнең конкурсыгызыны да беләим. Килим, карыйм башта», – диде. Конкурс 2000 елда, Новосибирскида узды. Кызлар җырлады да, биеде дә, өйләреннән пешереп алып килгән милли ризыклар белән дә сыйлады, интеллектуаль биремнәргә дә чиште. Бик күңелле булды.

Күрәм: Новосибирскида тәртипле, эшчән татар яшыләре күп. Ләкин алар бер-берсен белми, бер-берсә белән аралашмый. Уйладым да, татар эшмәкәрләре өчен ял кичәләре уздырырга кирәк дигән фикергә килдем. Татарларның чып-чын танышу мәйданына әйләнде ул. Гаилә кору өчен генә түгел, үзәра хезмәттәшлек итү, дуслар табу өчен дә мондый кичәләр кирәк икән.

Без Марат белән 2002 елда өйләнештек. Дания исемле бер кыз үстәрдек. Кызыбыз да татарча белә. Әле танышкан вакытта Марат үзә татарча аңласа да, сөйләшә алмый иде. Ул Үзбәкстанда туган. Соңрак Киевга күчкәннәр. Әнисе Раилә Галимовна гомере буге табиб булып

эшләгән. Кайнанама 84 яшь, ул бүген дә бик актив әле.

Яшьләр белән дискотекалар оештыра торгач, үземнең команدام тупланды, һәм без «Алтын йолдыз» дигән клуб ачтык. Менә инде 35 елдан артык Новосибирскида Татар милли-мәдәни үзәге эшләп килә. Мөдәррис Әбүбәкеров белән Равил Бәдретдиновлар оештырган үзәк ул. 2000 елдан аны Рауза Тихомирова җитәкләде. «Азат Себер» җәмгыяте белән безнең клуб та шушы үзәккә күчкәндә. Күп еллар аның составында эшләдек. Кызым шушында татар балалар ансамбленә йөрдә. Ул безнең 4 яшеннән җырлый, хореография, нәфис гимнастика белән шөгыльләнә.

«Кайтам да эшлим!»

Моннан алты ел элек үзбөз яшәгән Бердск шәһәрәндә Мәдәни үзәкнең филиалын ачтык. Минә аның җитәкчесе итеп билгеләделәр. Кабаттан өр-яңа команда тупладым, чөнки элеккеге команدام Новосибирск шәһәрәндә калды. Вокаль ансамбль оештырдым. Бию коллективы тупладым. Коллективны «Кадрия» дип атадык. Хореограф чакырдым. Үзбөзнең эшбөзүне күрсәтеп, социаль челтәрләргә яңалыклар куя башладым. Баксаң, Бердск шәһәрәндә дә татарлар күп икән. Кемнәр генә шалтыратмый. Нинди генә кызыклы гаиләләр юк. Ташкентның иң яхшы архитекторлары безгә күченеп кайткан. Икесе дә рәссам. Алар да командаларга килеп кушылды. Шуннан китте инде. Язгы ташкын буаны ерып җибәргәч, сулар җәелеп, киңәеп ага башлый бит. Без дә шул ташкын шикелле. Башта «Сөмбелә» бәйрәме уздырдык. Ул көннәрдә Бердск шәһәрәндә Татар яшьләре көннәре уза, Татарстаннан да артистлар килгән иде. Аларны чакырдык. Безнекеләрнең әле андый чараны күргәнә булмагандыр.

6-7 ел элек микән, Казанга «Ак калфак» Бөтендөнья татар хатын-кызлары иҗтимагый оешмасының беренче съездына килдем. Миңа ул съездда барысы да ошады. «Ак калфак»ның концепциясе дә ошады. Оешманың җитәкчесе Кадрия Идри-

сова Новосибирск өлкәсендә дә «Ак калфак» ачып, миңа аны җитәкләргә тәкъдим итте. «Кайтам да эшлим!» дидем. Башта без «Ак калфак» клубы булып кына оештык. Мәдәни үзәк белән бергә эшләдек. Эшчәнлегөбезне калфаклар төгәргә өйрәнүдән башладык. Аңа Казанда өйрәнәп кайткан идем бит. Хәтта канитель белән дә чигәргә өйрәндем.

Торган саен Бердск исеме ешрак яңгырый башлады. Башка филиалларга да үрнәк булайк дип эшләдек. Ләкин кемнәргәдер ошамады, күрәсең. Миңа җитәкчеләктән китәргә туры килде. Җитәкче дигәч, акча түләнгән торган эш дип уйламагыз, ул бары иҗтимагый эшчәнлек кенә. Филиалны мин үз хисабыма яшәтеп килдем.

Әле өйләнешкәч тә ирем «Шәхесне үстерү» дигән тренингка билет бүләк иткән иде. Шунда беренче тапкыр шәхси ирек дигән сүзгә ишеттем. Ул вакытта кафедрада эшлим һәм ул эш миңа ошый да иде. Тик үзем теләгәнчә яши алмыйм: акчасы да җитми, вакыты да... Шушы бер сүз – «ирек» сүзе тормышымны үзгәртәргә этәргеч булды: фәннән бизнеска киттем. Таныш ханым үзенең текстиль цехына корпоратив клиентлар белән эшләргә чакырды. Бер елдан шундый ук үз бизнесымны ачтым.

Мәдәни үзәкнең филиалыннан китсәм дә, иҗтимагый эштән читләшмәдем. 2022 елда офис сатып алдым. Шунан бер бүлмәсән музей итеп ачтым. Андагы һәр экспонат үзем җыйган: борынгы тәңкәләр, беләзекләр, чигешләр (илләдән артык чигеш!), яулыклар... Кайсын авылларда йөргәндә сорап алдым, кайсын кешеләр үзләре китерде, «Авито»дан сатып алганнары да бар. Бер шкафны тулысынча бабам истәлегенә багышладым: медальләре, китаплар, фотографиялар, Грамоталар... Аның Берлиннан алып кайткан борынгы сәгәте бар иде. Ул инде күптән йөрми, ә тышкы ягына үзем реставрация ясаптым. Бу сәгәтне дә шкапка куярга уйладым. Шул вакытта гажәеп бер хәл булды: шкаф башына күтәрүгә,

эчке механизмы ниндидер бер аваз чыгарып, сәгәт йөрәп китмәсәнме! Әйтерсәң моңа кадәр йөрмәгән вакытны куып тотар өчен телләре чаба гына, укларына күз иярми. 15 минут шулай эшләде дә кабат тынып калды.

Хәзер үземне канатлы кош кебек хис итәм. Себер авылларында да «Ак калфак» оешмалары ачтык. Балалар өчен яхшәмбе мәктәп булдырырга теләм. Бию, җыр коллективлары эшли, татар теленә өйрәтәбез. Арттырып айтмим, бездә хәтта рус балалары да татар теле белән кызыксына. Ел саен «Жәлил укулары» дигән конкурс оештырабыз. «Жәлил татарча», «Жәлил башка халыклар телендә» дигән номинацияләр булдырдык. Җиңүчеләргә татарча китаплар һәм чигүле калфаклар бүләк иттек. Узган ел 385 мең сумлык грант откан идек, конкурсны шул акчага уздырдык. Быелгысын исә милләтара конкурс дип игълан иттек, ике этапка бүлү, соңыннан Гала-концерт белән йомгалладык. Аның өчен махсус режиссер-куучы чакырдым. Михаил исемле егет. «Миндә дә татар каны бар бит, мин 25 процентка татар», – диде ул. «Син миңа Гала-концертны уздырырга ярдәм ит, ә мин сиңа үзгә эшләгән авылда Сабан туге уздырырга булышырмын», – дидем. Мошковский районының Балта авылында эшли Михаил. Анда инде бик күптәннән Сабан туйлары булмаган. Сүземдә тордым – Балта мәдәнияте йорты ишегалдында Сабан туге уздырдык. Батырга бүләккә дип тәкәгә кадәр таптык. Халык бик сагынган булган, без ул көнне рәхмәткә коендык.

Килчәккә планнармы? Себердәгә һәр татар авылында Сабан туйлары уздырасы иде. Ичиюгында яхшәмбе мәктәпләре ачып булса да, татар балаларын туган телебезгә өйрәтәсе, әдәбиятыбыз, мәдәниятебез белән таныштырасы... «Без татарлар менә шундый бит!» дип әйтерлек горурлык уятасы. Чаралардан соң яныма килеп: «Сез татарлар гажәеп халык икән, ә без белмәгән дә идек», – дисәләр, минем өчен иң яхшы бүләк шул инде.

Бу юл – һәркемнең үзенеке. Монда берәү дә икенчесен кабатламый. Кемдер аңа тормышының түгәрәклегенә, бөтенлегенә рәхмәт йөзеннән баса, икенчеләр – язмыш күтәрә алмастай булып тоелган сынауларын җибәргәч, өченчеләр... «Мин намазга ничек бастым» дигән яңа сәхифәгә хатларыгызны сез дә юллый аласыз. Бәлки, нәкъ менә сез язган юллар кемнеңдер күңеленә кагылып, һәм ул беренче тапкыр кыйблага карап: «Илаһи ният кылдым...» – дип кабатлар...

ДОГАЛАР ДӘВАЛЫЙ

Беркайчан беркемгә «юк» дип әйтә белми торган Әлфис һәм Ләйсирә гаиләсендә бик озак көткән сабый булып дөньяга килгәнмен. Әтибездә – зур гәүдәле (миңа шулай тоела иде!), «яшим» дип яшәүче: ул балалары, гаиләсә өчен җанын бирергә дә әзер иде. Китаплар укырга, балыкка йөрергә яратты – зур ихтыяр көченә ия кеше иде минем әтием. Ә әни – олы йөрәкле, артыгы белән йомшак, һәр сүзгә, бөтен борчуны үз күңелгә аша уздыра. Алтын куллы! Әниңең камыр ризыклары нинди тәмле икәннән барлык Сарман халкы белә, чөнки ул пешерә дә аны гел күчтәнәккә тарата.

Мин әтиемнең әнисе сызган юлдан киттем – педагогика өлкәсен сайладым. Балалар бакчасында эшләү мине көн саен бала чагыма алып кайта. Сабыйларның «сагындык сезне», дип, йөгереп яныма керүләре, киңәш һәм ярдәм күтүләре, мең сорау яудыручы күзләре – юлымның дәресе икәннән күрсәтә, яшәргә көч бирә.

Туган төбәгемдә халык элек-электән ислам кануннарына буйсынып яши. Аллаһ кушканнарны үтәп, тыелганнардан тыелу, намаз уку, дога кылу, изге Рамазан аенда ураза тоту – боларның барысы да безнең якта балачактан ук сеңдерелә. Җәйгә каникулларда дини лагерьлар, мәчеттә бушлай укулар оештырыла.

Әмма ни өчендер минем дини белемнәрем догалар ятлау белән генә чикләнеп калды. Әллә үз гаиләбездә намаз укучы булмаганга, бу саваплы һәм тиешле гамәлне күрүгә үсмәгән, намаз укуны тиештер дип уйлау да юк иде. Тик күңелем белән дин юлына тартылу гына бар. Яулык бәйләп, озын күлмәк кигән кызларга һәрвакыт сокланып карадым... Еллар үтү белән догалар күбрәк ятланды, әкреләп уразаны да ун гына көн түгел, ай буе тота башладым, намаз уку теләгә дә көннән көн артты. Ләкин, нишләптер, шул адым ясалмады. «Туган авылым» комплексында үткәрелгән «Хәләл маркетинг»ка бардым, Сәлах мәчетендә үткәрелүче «Минем беренче намазым» проектына да калдырмыйча йөрдем. Кечкенәдән спорт сөюче буларак, ислам динендә булган спортчыларның тормыш юллары турында укыдым, фильмнар карадым.

2021 елның 29 ноябрендә, аяз көнне яшен суккандай, тормышыбызны 360 градуска борган хәсрәт килде: көтмәгәндә әтибездә китеп барды... Мәрхүмнәргә бездән догадан кала берни кирәкмәгәннән белә идек. Шулай төбәккәллә алмый йөргән чагым иде. 2022 елның декабрь ае, «Ел тәрбиячесе» конкурсына эзерләндем. Чыгыш ясарга матур күлмәк алышым дип, Альбина Фазлыева киңәшенә бардым. Сатучы кыз миңа шунда намазлык бүләк итте. Юл буе уйлап кайттым: бу бит Аллаһтан бер зур бүләк һәм бер билге. Кемдер миңа: «Бүтән үзегә акланулар эзләмә», дип әйтә төсле...

2023 елның Яңа ел ялларында – 27 яшемдә иртәнге намазны укый башладым. Рамазан аенда аңа тәрәвих намазы өстәлдә, тагын ярты елдан ястү кушылды. Шулай бер ел эчендә күпме үзгәрешләр сиздем! Әтием төшемә керә башлады. Тәрбияче вазыйфасыннан өлкән тәрбиячегә күтәрелдем. Диндәгә күпме кеше белән таныштым! Инде быел Рамазан аенда ахшам намазын да укый башладым. Биш вакыт намазымны укырга да күп калмагандыр.

Мине – бик көттереп кенә дөньяга аваз салган кызларын әти белән әни җил-давыл тидермичә иркәләп, ләкин шулай ук вакытта акны карадан аерырга өйрәтә, нәрсәнең яры-ярамавын аңлатып үстәрде. Сеңлем белән миңа: «Кешегә ярдәм итәргә тырышыгыз», – диеләр. Үзләре дә шулай яшәде. Бик күп вакытлары, хәтта бердәнбер ял көннәре дә башкаларга ярдәм итеп үтә иде аларның: әни кемгәдер моржа агартырга бара, ә әти шулай ук вакытта ул кешенең җирен казып, нәрсәдер төзәтә... Еллар үткәч кенә аңладык: алар моны бары тик Аллаһ ризалыгы өчен эшләгән.

Тора-бара мин дә хәйрия юлына тартылдым. Моңа күңелем таләп итә! Ә мохтаҗлар тирә-юньдә шундый күп икән... 178 нче балалар бакчасы белән төрле ярминкәләргә ясап, җыелган акчаны балалар һәм картлар йортларына, приютларга тапшырабыз. Бакчабызда Рамазан аенда ифтарлар оештыру да даими чарага әйләнеп бара. Шөкер, бездә азан тавышы яңгырый, тәрәвих намазлары укыла – бу да киләсе буынны тәрбияләүнең бер зур өлеше.

Намаз күңел халәтен дә үзгәртә ала икән: күңелсез вакыйгаларны тизрәк җиңеп чыгасың. Догалар кешенең күңелен дөвалаудан тыш, аңа яшәргә көч һәм дәрт бирә – моңа үз мисалымда инандым.

Айгөл
БӘХТЕГӘРӘЕВА.
Казан.

Студент чагында ул үзе белән: «Мин шаян, уйчан, үжәт, тыңлаучан һәм максатчан кыз», – дип таныштырган иде. Шагыйрә, журналист Дания Нәгыймгә яңа сыйфатлар өстәлә бара: ул тырыш, җаваплы, эзләнүчән, оештыру сәләтенә ия, иҗатта яңа үрләр яулый. Татарстан Язучылар берлеге әгъзасы, Ш. Маннур, М. Җәлил исемендәге премияләр лауреаты, «Галәм агачының яфрагы мин», «Бөртекләп җыелган гомер» kitapларының авторы. Бүгенге көндә Татарстан Язучылар берлеге идарәсе рәисенең иҗат буенча урынбасары.

Дания НӘГЫЙМ

ЭЗЛА МИНЕ СИРЕНЬ ИСЕННӘН

* * *

Кеше гүя – чүп үләнә бары.
Кеше гүя – жиргә ашлама...
Бу тормышта намус кайда бетеп,
Шайтанилык кайда башлана?

Тормыш – уен. Нибарысы уен!
Кулдан-кулга оча тубыбыз.
Көннәр шундый чуар-чуар безнең,
Төnnәр куге, төnnәр тып-тыгыз.

Тузан, тузан... Үпкәләргә тулды,
Буып алды сулыш юлларын...
Без, ахрысы, берни сизми калдык,
Белми калдык башка юл барын.

Йөрәгемне сыгып карадым мин,
Өзек-өзек шигыр коела...
Кара төндә туй итәләр анда...
Тормыш – уен. Шулай тоела...

Башың куяр тезләр

Синең сүзләр әнкәң йөрәгенә
Ничә тапкыр утлы ук атты?
Күпме әнкәң догалары таудан
Тәгәрәгән ташны туктатты?

Синең куллар әниңнең кулын
Ничә тапкыр назлап сыпырды?

Ничә еллар әнкәң озата килде
Күзләр аша күргән сукурны.

Тезләнердәй чаклар күп булса да,
Тезлән бары әнкәң каршында.
Язмыш тозы йөрәгәңә тулса,
Әнкәң аңлар сүзсез барсын да.

Бер көн килер –
башың куяр тезләр
Югалырлар дөнья йөзеннән.
Без барыбыз таш-чәчәклә җиргә
Ана кендегеннән өзәлгән.
Ана йөрәгеннән өзәлгән...

Бер кочакла әле

Бар дөньямыны онытырлык итеп,
Күченерлек итеп җиһаннан,
Бер кочакла әле...
Юкса, болытларны
Аралап мин һичбер чыгалмам.

Назлы итеп мине куйныңа ал,
Кочкан кебек песи баласын.
Ничек шулай берни дәшми генә
Юатырлык сүзләр табасың?

Жылың тоеп учак дөрләп янсын,
Көнләшсәннәр заман яшьләре.

Йөрәгәңнең юатуын иштеп,
Тып-тып тамар кайнар яшьләрем.

Меңче кат димә. Тәүге тапкыр
Кочкан кебек коч син кабаттан.
Синең сулыш битәм сыйпаганда,
Уңа төшкән хисләр яңартам.

Йөрәгәңнең тибешләре күчсен
Күкрәгемнең иң-иң түренә.
Синең күзләр җиһан көзгесә күк –
Җанда үскән гөлләр күренә.

Уймак кызы сыман тоям үзем
Кочагыңа сеңеп беткәндә.
Синең сулыш мине озата барыр
Сират күперләрен үткәндә.

Бер кочакла әле...

Сөю сүрәсе

Синнән башка ничек яшәлгәндер?
Синсез ничек таңнар атканнар?
Очрашканчы, дөнья йөзен ямьләп
Яуды микән чынлап ак карлар?
Егылганда кем күтәреп алган?
Ә еласам, кем соң юаткан?
Танышканбыз мең гасырлар элек?
Бары еллар исәп югалткан?

Синле кышлар жанга жылы минем,
Синле жәйләр – жыләк исеннән.
Керфекләрең нур сирпегән саен
Сөю шәрабеннән исерәм.

Синең тының яшәү көче бирә,
Йөгерәм һәм коштай очынам...
Дөрләп янам инде ничә еллар
Карашыңнан төшкән очкыннан.

Күктән иңә ап-ак карлар бүген,
Һәрберсендә сөю сүрәсе.
«Яратасың?» дигән сорау бирмә!
Күзләремнән үзең күрәсең...

* * *

Туган якта – мин сандугач,
Чит жирдә канат сына.
Туган ягым бәлзәм төсле
Күңелем ярасына.

Кояш булып

*Язлар булып сагышларым кайтты,
Сагыш булып кайтты язларым.*
Л. ГЫЙБАДУЛЛИНА

Кояш булып бер кочасы иде,
Нурга төреп
Туңган жаныңны.
Кайтарасы иде
Кояш булып,
Язлар булып көлгән чагыңны.

Сулык-сулык...
Өзек-өзек кенә
Үпкәләргә керә һавасы.
Сулышыңнан яз терелгән чакны
Кайтарасы килә.
Табасы...

Йөрәгеңнән
Ничек жыеп алыым
Чәрдәкләнгән көннәр тузанын?
Күңелеңә кагылырга кыймый,
Тәрәз яннан
Бик еш узамын.

Нурларыңнан
Идел иркәләнсәң,
Шытып чыксын иде яшеллек...
Кичә генә шат һәм исәр идек...
Кичә генә
Шундый яшь идек!

Синең белән бергә
Тау тетрәде...
Сыгылдылар

Көчле имәннәр...
Күкләр бүген шундый
кысан төсле...
Йолдызлар да жиргә тигәннәр.

Кочаклыйсы килә
Йөрәгеңне...
Кайгыларың бетсен тетелеп!
Калбеңә язлар кайтса иде,
Жаның кайтса иде
Терелеп!

Гаиләмә

Жан капкасын каерып
жилләр иссә,
Мин яңгырлар булып түгеләм.
Шул чагында сөю тулы жирдә –
Гаиләм бишегендә тереләм.

Диңгез дулкыннары күбарылып
Бәрелгәндә күңел түренә,
Гаиләм биргән канатларны киеп,
Күтәреләм зәңгәр күгемә.

Беркем күрмәс,
беркем белмәс сагыш
Кимергәндә мине эчменән,
Мин бөрәдәй шытам янә жиргә
Якыннарым сөю көченнән.

Абынганда тормыш ташларына,
Кан саркыган чакта ярамнан,
Мине сөеп коча газизләрем.
Алар барга Жирне яратам!

* * *

Без кайчандыр әбекәйле идек,
Дәү әниле идек ул чакта...
Андый чаклар – офык артларыңда...
Андый көннәр янды учакта...

Жыерчыклы йомшак,
назлы куллар –
Жуелмаслык хәтер өлгесе.
Бакыйлыкка күчкән кешеләрнең
Мин язларда шыткан бөресе.

Намаз саен безгә дога иңә,
Матур теләк куна иңнәргә...
«Иде» диеп сөйләргә тик калды,
Рәшәләргә калды тиңләргә.

Ак яулыкта чәчәк рәсемнәре...
Ә күңелдә – кояш яктысы...
Мин үзем дә әби булган чакта
Сездәй була алмам ахрысы.

Хөрмә төшләреннән үргән тәсбих...
Пәрдә артындагы намазлык...
Әбекәйле көннәрдә без ахры
Бу тормышка лампа кабыздык...

Эзлә мине

Майның соңгы төне. Лампа яна.
Мин шигырьдән кабат исерәм.
Эзлә мине иңнән берәз аста –
Сул ягыңнан... Сирень исеннән...

Эзлә мине кояш нурларыңнан –
Бармакларым сыман иркәләр.
Сандугачның сайравыңнан торыр
Мине искә алган иртәләр.

Эзлә мине еш-еш сулышыңнан,
Эзлә мине килер таңнардан.
Эзлә мине чигә тирәсеннән –
Чәчләреңнән берәз чаларган.

Мин кабынам йөрәк тибешедәй –
Кирәк чакта мин көч бирермен.
Мине эзләп сирин чәчкәсенә
Ялгыш кына кагылды иренең...

Йөрәк

Учка сыя йөрәк, ә үзенә
Сыйган моңнар, еллар,
күзләр сере.

Канат кага нәни күбәләктәй,
Янартаудай көчле, сизгер, кире.

Йөрәгемә сыйган сагышларым,
Ә жилләргә сипсәм – сынар алар.
Йөрәгемнең сират күперендә
Гамәлләрем хәтсез сыналалар.

Дөм караңгы көннәр була кайчак,
Йөрәгемне тотам лампа итеп.
Тормыш сукмагыңнан атлаганда
Алучылар була китеп-китеп...

Йөрәгемдә – киек каз юллары.
Йолдыз сипкән кемдер учлап аңа.
Йөрәгемнән шигырь уты түгел,
Хәят каным кара булып тама.

Гөлинә ГЫЙМАДОВА

Аның исеме сезгә яхшы таныш инде. Әдәбият, мәдәният, сәнгать дөньясы, язучылар, артистлар тормышы һәм ижаты турында язган тирән эчтөлекле язмалары белән укучылар күңелен яулаган журналист ул. Үзе Буа якларыннан, Яңа Чәчкәп авылы кызы. Урта мәктәп, Казан университетының журналистика, социология һәм психология факультеты, «Ватаным Татарстан» газетасы редакциясе... Журналистлар берлеге әгъзасы, Татарстанның атказанган матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр хезмәткәре Гөлинә Гыймадова тормышының хәлиткеч баскычлары болар. Хәзерге көндә ул Татар дәүләт филармониясенең әдәби-драматик бүлек җитәкчесе. Ижатында да яңа чор: повесть, хикәяләр яза, әдәби бәйгеләрдә катнаша. «Пәрәвез җебе яки кыз әби кыйссасы» хикәясе, «Усал» повесте аша ул яңа яктан ачылды: үзенчәлекле телен, көтелмәгән вакыйгаларын, ихлас геройларын яраттылар. «Сөембикә» укучыларына исә аның «Куласа» хикәясен тәкъдим итәбез.

КУЛАСА

Хикәя

Берзаман дауыл тынар, ә син аны ничек кичергәнеңне дә аңламассың. Син хәтта чынлыкта аның беткәнме, юкмы икәннен дә тәгаен генә әйтә алмассың. Шунысы бәхәссез: элеккеге «син» бүтән юк инде. Дауылның бөтен мәгънәсе дә шунда.

Харуки МУРАКАМИ

– Су кирәк, су...

Яланс, яланаяк урамга йөгереп чыккан бабай берөзлексез әнә шулай такмакый-такмакый колонкага таба ашыкты. Үзе кулындагы чиләкләрне сабий бала кебек төрле якка чайкый, берәз йөгәрә дә, туктап, артына борылып карый.

– Су кирәк, су... Бик күп кирәк... Су...

Берзаман почмактан «луноход» килеп чыкты һәм бабай турынарак җиткәндә пошкырып җибәрде. Болай да чыгырыннан чыккан кешегә шул гына җитми, куркудан чиләкләре – бер якка, үзе икенче якка очты. Сары автобус берни булмагандай артыннан тузан уйнатып китеп тә барды. Халык телендә «луноход» дип йөртелгән автобусның да, аның йөртүчесенең дә, андагы халыкның да Равилдә гаме юк. Хәер, Равилнең дә кешеләрдә, тормышта гаме юк әле. Аның үз дөньясында яши торган көннәре. Яз, көз ике дөнья арасында саташа шул. Менә бүген аңа «тегеләр» күп итеп су ташырга кушкан.

Юл кырыенда төгәрәп калган бабайны күз чите белән генә күреп калды Тәлимә. Басып барган кешегә бу автобуста бигрәк авыр, шоферга гына – әллә кеше төгәгән ул, әллә утын – барыбер. Тәлимәгә барыбер түгел менә, ул шөһәрнең ыгы-зыгысына ияләшә алмый интегә. Менә тагын бер мәлгә тынып калган автобус эче гөҗләргә тотынды. Тукталышка якынлашалар икән. Кемдер кемгәдер узып китәргә ирек бирми, кайсыдыр кемнәндер аягына баскан. Этеш-төртеш, кычкырыш... Ниһаять, автобус туктады. Тәлимә дә халыкка ияреп урамга чыкты. Автобустан соң тукталыш җәннәт кебек тоелды аңа. Абау, бигрәк яратмый инде ябык, кысан урыннарны! Йөрөгә урыныннан куба. Андый чакта аяклары бүрәнәгә әйләнә дә куя. Чак атлый башлый...

Кызың йөзгә чыгылды. Аягына күзгә төшкәндә, колагында сеңлесе Рәзиләнең «мыштыр» дигән сүзгә яңгыраган кебек булды. Шуңа сүз аңа узган кыштагы хәлләренә исенә төшерде.

– Мыштыр! Тизрәк атла инде, кире кайтасы да бар бит.

– Синнән башка да беләм!

– Ярар алайса, мин бара торам! Син кал!

Рәзилә Тәлимәдән күпкә чая, күпкә җитез шул. Эшнә дә күз ачып йомганчы башкарып чыга. Бер карыйсың – сыер абзарын кыра, икенче карыйсың – коймада, канатта йөргән төсле итеп җөпсәдән атлый. Бөтен һинд фильмнарын карап бара, аннары шулар белән «саташа».

– Мин – Зита, син – Гита, белдеңме, апа! Ә юк, кайсы чаярак әле аның? Мин шунысы. Син «правильная» бит безнең!

– Төш, төнә дә әни теккән күлмәк итәген жыртып кердең!

– Жыртса соң! Мужыт синең белән пардан киенәсем килмидер.

– Мужыт түгел, бәлки!

– Төнә түгел, кичә!

– Жыртса түгел... – бусын икесе бертавыштан әйттеләр дә, икесе берьюлы көлеп жибәрделәр. Күңеле булган Рәзилә койма жепсәсеннән шап итеп жиргә сикереп төште. Тәслимә сеңлесенә кулын сузды. Апа-сеңел житәкләшеп, ничек итеп бүген өйдәгеләргә белгертмичә генә клубка чыгып таярга дип сөйләшә-сөйләшә ишегалдына үттеләр. Мондый кичләрне сагынып еш искә ала иде ул. Кышкы юлдан әниләренең хәлен белергә барганда да шуны уйлап күңелен жылыткан иде ул.

Шулай инде алар: әле талаша, әле дуслаша. Тәслимә – басынкы, Рәзилә күкерт кебек гөлт итеп кабынучан. Ничек кабынса, шулай тиз сүнә дә үзе. Бу юлы да әйткәләшсәләр дә, инде икесе дә әчтән генә дуслашу жаен эзли иде. Ни дисәң дә, кышкы көн шырпы сабы кадәр генә, житмәсә, жәяүле буран чыгарга тора.

Әниләренең хәлен белергә бүлискә барышлары аларның. Тәслимә күп итеп юка пешерде. Рәзилә кечкенә шешәгә сөт тутырды. Бала тапкан хатынга сөт кирәк, дип сөйләнә-сөйләнә башкарды бу эшне. Үсеп буйга житкән кызлар житди, чөнки әниләренең жиденче бала табуына, шатланудан бигрәк, кыенсыналар иде. Картайган әнкәгез тагын бәбиләгән, дип авыз еручылар житәрлек мәктәптә. Әле бит укытучылары да төрттерергә генә тора. Бигрәк тә Нәгыйм дигәнә. И яратмады аны Рәзилә. Математикадан зиһенле булса да, ишле гаиләдә зур балалар рәтендә йөргәч, дәрәс әзерләргә еш кына вакыты булмый. Укытучы шундый көннәргә әйтерсең лә сагалап кына тора: хәзер эләктереп ала иде. Андый дәрестә матур гына тезелеп киткән «биш»ләләр артына «ике»ле менеп кунакый, укытучының сирәк мыгына канәгать елмая эленә.

Беркөн дәрестә Рәзилә күзенә карап мәзәк сөйләде ул. Кыз беренче сүзләреннән үк үзеннән көлгәннәрен шәйләде. Имеш, бер абзый бер-бер артлы туган балаларына исем уйлап арыган да, Гыйлажетдин, Камалетдин, Сәлахетдин, Шәйхетдиннән соң туган баласына, этдин-метдин дип тормам, тотармын да Кыяметдин дип кушармын, дип әйткән ди. Рәзиләнең ерак бабасының исеме дә Кыяметдин. Укытучы нәселләрендәге исемне кушып сөйләгәч, гарыләнеп сикереп торды да дәрестән чыгып китте. Нәгыйм ачуыннан бурлаттай кызарды.

Башка дәрәскә кереп тормады ул, өенә кайтып китте. Сыер да бозаулаган, әти дә өйдә юк, энесе Рушад та чыгып сызгандыр дип борын астыннан гына мыгырдана-мыгырдана атлады. Дуамаллыгыңны ничек тә акларга кирәк бит инде...

Менә хәзер дә кышкы юлдан әнисенәң хәлен белергә барганда кинәт кызып киткәнне акларга кирәк иде.

– Этдин-метдин дип тормам... Дуңгыз да инде бу Нәгыйм. Менә син, апа, аны якыйсың, ә ул бит эчкерле. Беләсең килсә, Кәшифә апа да яратмый аны. Аларның этен атып үтерүче дә шушы Нәгыйм. Имеш, бүре дип уйлаган! Рексны бүре белән бутап буламы инде, жә?!

Апасы дәшмәде. Рәзилә дәвам итте.

– Бер караганда, әни карт түгел инде безнең. Кырыкта бәби табалар инде ул. Әтигә дә 48 генә... Сина рәхәт, авылдан чыгып киттең дә... Рәхәтләнеп эшләп йөрисең. Минем дә соңгы елым, котылам бу Нәгыймненнән дә, сыерлардан да, чөгендер кырыннан да... Ел саен өчәр пай алалар бит! Өч пай өч гектар бит инде ул, апа. Шуның аркасында ни жәй күргән юк, ни рәтләп уку. Көзе буга чөгендер дә алып, мәктәпкә дә барып булмый. Әнә, был да октябрь бәйрәменә хәтле чиләндек. Туң жиргә тезләнеп эшләп, аяклар да туңга әйләнде... Карале, апа, исем уйлап табарга кирәк бәбигә. Әйдә, Рәзифә дип кушабыз. Минем исем хәрәфләрен берәз гына бутапшырабыз да, вәссәлам!

Бу юлы да бернинди тавыш ишетелмәгәч, Рәзилә артына борылып карады. Тәслимә күренми!

– Ап-па-а-ау!

Бернинди җавап юк. Бер-бер хәл булмагандыр бит инде? Рәзилә апасына каршы китте. Тирә-яктагы кар дәрәясында бернинди жан әсәре күренми. Авылларыннан чыккач та озата барган агач «посадка» да күптән юкка чыккан. Рәзилә шунда гына уңга каерасы урынга турыга киткәнәң аңлады. Дәрәс юлдан китмәгән ләбаса. Бүлискә «Шистуй» стансасы ягына таба барасы. Апасы шуны күрә торып дәшмәгән: үч алуы булгандыр инде.

Тәслимәне куып житкәнчә, Рәзилә мышнап чыкты. Чәч төпләренә кадәр тирләп чыккан иде инде. Аның каравы, апасын куып житте! Куып житкән хутка үпкә-сапкаларын түгәсе иткән иде дә, тыелып калды. Апасының уйчан күзләрендә мөлдәрәмә тулы моң иде. Рәзилә уйларын сизгәндәй, Тәслимә телгә килде:

– Икенче елга да документларны медицинскийга биреп карыйм әле. Был рус теле аркасында төшеп калдым инде. Киләсе елга булырга тиеш, заводта гел урысча сөйләшәбез, русча китаплар да укыйм, булып чыгарга тиеш. Укырга, үземне дәваларга кирәк миңа.

Тәслимә тиз арый, каушаса, аяклары бөтенләй атла-мас була. Үзәндә ниндидер чир барын аңлый, дөвасын гына белми. Шуңа күрә бая сеңлесенәң «мыштыр» диюе йөрәгенә кадалды һәм бик озак еллар онытылмады. Рәзилә дә апасына авыр сүз әйткәнәң аңлады, ул да апасына нинди авыр яра ясагын мәңгә онытмаячак әле.

Тагын үткәннәр камалышында калды Тәслимә. Кинәт искән салкын жил айнытып жибәрмәсә, тукталышта тагын күпме басып торган булыр иде әле, билгесез. Кыз хатирәләрдән авырайган башын күтәреп, күк йөзәң бакты. Кай арада һава торышы үзгәргән диген. Әле генә кояш балкый иде, инде менә күк гөмбәзәнә каралжым сүрү тартылган. Ала-кола мөңдәрчәкләр

ашыга-ашыга бирегә таба йөзә, урам башыннан ниндидер пәрдә Тәслимәгә таба йөзеп килә иде.

– Яңгыр пәрдәсе... Кара инде, ява да башлаган икән.

Тәслимә тирә-ягына каранып ышыкланыр урын эзләде. Тагын бер биш йөз метр атласа, универсамга житә инде, анда кереп торырга була. Шул якка таба китте, ләкин барып житә алмады. Яңгыр куып та тотты, орып та салды. Тәслимәнең чәч көдрәләре дә, сөрмәсе дә юылды. Бу кыяфәттә кибеткә кереп кеше куркытып тормыйм инде, дип, баракларына кайтырга булды.

Универсамга кермәүнең тагын бер сәбәбе бар. Заводның партия жылышлары Үзәк Комитетның алкоголизм белән көрәшү чаралары турындагы карарын искә төшерү белән башлана. Проходнойда торучылар хәмер исе килгән кешеләрне кире борырга, төш вакытын да эшчеләрне завод биләмәсеннән чыгармаса дигән эчке тәртип урнаштыруга кадәр барып життеләр. Иле белән көрәшкәндә, алар гына читтә калмас, билгеле. Алай гына да түгел, арттырып та үтәрләр әле. Эшләр шуңа таба бара да. Инде хәзер универсам ише кибетләр дә яшылар күренсә, әллә каян «погонлы»лар килеп чыга да, нишләп эш урынында түгел, дип төпченә башлый. Тәслимә шуңа да зур кибетне урап узарга булды. Законлы ялда булса да.

Яңгыр салкыны сөяккә үтте. Ул башын түбән иеп, алга сөрлегебрәк атлый бирде. Менә ул борылырга тиешле урам чаты, сулдан өченче йорт – аларныкы. Рәфидә өйдә микән? Өйдә булса ярар иде. Их, чәйнегә дә кайнар булса...

– Беттем...

Башына килгән уен кычкырып ук әйткән икән Тәслимә. Өстең үзеңнән ике тапкырга диярлек озын ирегетнең ажгырып килүен күргәч, әйтерсең дә шул! Егет дигәнең бәреп елмады, кызны кочагына бөтереп алды да, курчакны кире урынына куйгандай, жиргә бастырып куйды. Ни гафу үтенеш юк, ни аклану дигәндәй, калын иреннәреннән нибары бер сорау өзелеп төште:

– Кем син?

Шулай диде дә йөгереп китеп тә барды. Тәслимә ачуына буылып нәрсә дип җавап бирергә дә белмәде. Ул авызын ачканда егет юкка чыккан иде инде. Әйтерсең этләр белән артыннан куып киләләр!

Моңы Рәфидәгә сөйләргә кирәк. Ә бәлки кирәкидер дә... Берни булмады ич инде... Берни булмады дисә дә, Тәслимәнең адымнары әллә ничек җиңеләеп калган иде. Теге егетне яңадан күз алдына китерде. Төз гәүдәле, пинжәге мускулларын яшереп бетерә алмаган, беләк турысы бигрәк бүлтәеп тора иде. Киң елмаюы да, маңгаенда бөдрәләнеп торган чәчләре дә килешеп тора үзенә. Күз карашы да ягымлы. Чү, күзләренең төсе нинди иде соң әле? Тәслимә никадәр генә тырышса да, күзләренең төсен исенә төшерә алмады. Хәер, тутырып карамады да бит ул аңа, күз чите белән генә күзәтте.

Бусаганы авызын ерып атлап кергән икән. Бүлмәдәше Рәфидә бу үзгәрешне шундук эләктереп алды.

– Нәрсә, алтын таптыңмы әллә?

– Тапсам ни була?

– Өстәл тулы сый була.

– Алай икән.

– Юлың уңдымы соң?

– Гөлҗиһанныкы уңды, минеке юк.

– Гөлҗиһан укырга кердемәни?

– Иҗат яшыларе белән эшләү турында махсус карар бар икән. Гөлҗиһан – иҗат кешесе. Укырга керсен дип, «өч»легә язган имтихан билгесенә бер балл өстәделәр һәм «дүрт»легә төзәттеләр. Минекен юк. Медиклар иҗат кешесенә керми. Башка укыйм дип хыялланып йөрмим инде, бу теманы яптык.

– Карар ди, эһе, синен ул дустың блат таба белә.

Ә син йомшак. Кешесен эзләп кара әле.

– Кешесе табылса да, нәрсә белән бәхилләтим мин аны? Әти, керә алсаң, кер дисә дә, булышмас. Ничек булышсын инде ул, миннән соң тагын алты бала тезелеп тора!

– Бар, әйдә, телеңә салынып торма, өстеңне алмаштыр. Су жылытсам, чөчөңне юасыңмы? Көдрәң белән писүң дә агып төшкән.

– Башка синен сүзне тыңлап, писүк белән чәч катырмайым, ишетсез колагың!

Кримплен күлмәген вак чөчәкле кызыл халатка алмаштырган Тәслимә чәйнәктәгә жылы су белән чөчен юып алды. Дустына су салып торганда Рәфидә чираттагы «авантюра»сы белән бүлеште.

– Әйдә ату «химия» ясатабыз, ә? Бөтен кеше «химия»дән йөри, без генә бигуди куеп интегәбез.

– Башкалар ясатсын, без алар төсле түгел!

– Соң, алар да көдрә, без дә, аерма нәрсәдә?

Алар сүз көрәштергән арада, болдырда ыгы-зыгы купты. Әллә чиләкләр уйды шунда, әллә табаклар эскәмиясә-ние белән ауды. Кинәт ишек ачылып китте һәм ...тыкрыкта үзен бәреп ега язган егетнең башы күренде. Тәслимә, төшемме дип торам, дигәч, Рәфидә боларның таныш булуын шәйләп алды. Егетнең буй-сыны кызлар кызыгырлык. Рәфидә үзен-үзе белештермичә егет каршына чыгып басты.

– Кемне эзләп килгән баһадир бу?

Егет киң итеп елмайды да, аны урап узып, юеш чөчле башына сөлгедән чалма урап маташкан Тәслимә каршына тукталды.

– Кем син? Мин җавап алырга килдем.

* * *

Авыр чакта аның күз алдына авыл урамы килеп баса. Менә ул космонавт кебек «очыш»ка әзерләнгән. Әтиләре «Школьник» велосипедын алып кайтканнан бирле, Тәслимә шушы көнне көттә. Башта сәпидне энеләренә бирер дип уйлаган иде кыз. Малайлар кызыкмады, алар әтиләренең «Электрон» дип аталган мотороллеры янында әвәрә килде. Тәслимә әкрән генә рама астыннан аягын тыгып йөрергә өйрәнде. Ә бер көнне әтисе Тәслимәгә утырып йөрергә кушты.

– Аяк җитми, әти.

– Алайса иярәң утырма. Педальне кайсы яктан әйләндерәсең, шул якка авыш.

Рәсем: Наталья Васильева

- Эврика!
- Әйдә, атлан, этеп жибәрәм.
- Ауса, тотып каласыңмы соң?
- Тотармын.

Әтисе этеп тә жибәрде, Тәслимә йөрөп тә китте. Менә Сәрбиләр йорты артта калды, Тәнзиләләр, Нурийлар... Тукта, ә ничек борылырга? Ул каушап калды, ярдәм эзләгәндәй артына борылды, ә анда... Әтисе капка төбөндә үк калган, ул «Школьник»та үзе йөрөп киткән икән! Башта сөенеч биләп алды кызны, аннары сөенечне көенеч алмаштырды. Әти этеп бармаган булып чыга бит инде! Сүзөндә тормаган... Егылса да, йөрөп китсә дә, авырлыгын үзенә күтәрәсе булган!

Башын боргалавы файдага булмады, руль уйнап китте дә, кыз сәпиде ние белән тузанлы юлга барып төште. Тузанда авыз жәеп елап ятарга ярамый, әтисе карап тора бит. Торып басты, итәген каккалады, тырналып канаган тезеннән тузанны арчыгандай итте дә, берни булмагандай үзләренә таба йөрөп китте. Ул инде сәпид йөрткәндә төп кагыйдә тигезлекне саклау икәнлеккә төшенгән иде. Әмма бу ачышка әллә ни сөенмәде.

Аннан соң әтиләре башка кызларын да сәпидкә атландырды. Тотып калам, егылмассың дип ышандырса да, тизлек биреп этеп жибәрү белән генә чикләнде. Тәслимә шушы мәктәпне үткәч, моңа әллә ни гажәпләнмәде. Ә менә Рәзилә гарыләнеп елады. «Башкаларның аталары кайгырта, безнеке юк. Артык күп булгач, бала кадерсез була!» – дип, такмаклап-такмаклап үкседә. Үксесә дә, сәпидне бик тиз иярләде үзе. Башта рам астыннан аягын тыгып, аннары иярәнгә утырып, аннары рульдән кулын ычкындырып та йөрде. Сыдырылып, канга батып кайткан чаклары да күп булды. Үзе мәтәлгәнгә елап тормады. Гаепле булгач, кемгә үпкәләп елыйсың инде?!

Бүген Тәслимә әнә шул көнгә дә «кайтып» килде. Мәхәббәт сәпитендә тизлек алып этелеп китсә, мәтәлеп төшмәсме? Бу егет тотып калырма, әллә юлына түмгәк булып ятып, аяктан егармы? Хәер, беренче күрешүдә үк аяктан ега язды инде.

II бүлек

- Кем булдың син?
- Юлчы.
- Алай икән. Юлдан яздырырлык юлчы булмасын.

Ул шулай диде дә, чыгып китте. Тәслимә авызын ачты да калды. Усаллык белән дә, үпкәләп тә, көлеп тә җавап биреп тә өлгерә алмады.

Ә Усман эшнә кызу тотты. Кызларның бүлмәләрендә бер-ике мәртәбә кунак булды да, Тәслимәне күндереп, авылга кызның кулын сорарга юл тотты. Егеткә ризалыкны бирмәделәр. Кире дә какмадылар шикелле. Кыскасы, Усман берни аңламады. Юкса бик әзерләнеп барды ул бу йортка. Үзенең төшеп калган егет булмавын күрсәтер өчен твид пиджак, анасы юнәткән ак күлмәген киде. Сәер иде бу күлмәк, якасы эт теле шикелле озын, шундый искәрдән чыгарма булганга ярата иде дә инде аны егет. Чәчләрен Томас Андерс кебек иңенә кадәр үстерүе белән дә завод яшыләреннән аерылып тора иде. Дөрес, «Модерн Токинг» белән җенләнүе озакка бармады, чөч тә кыскарды, яраткан җырчылар да алмашынды. Ә менә җенләнсә, чыгып төшеп җенләнә торган гадәте гомерлеккә калды.

Тәслимәне күптән күзәтә иде ул. Тырыш, басынкы, күзләре әллә нинди моңлы. Янына егетләргә жибәрми, яшыләр арасында шул гадәте аркасында «каты чикләвек» дигән кушаматы да бар. Ә Усман катлаулы мәсьәләләргә ярата. Гадиләр аңа кызыксыз. Яңгырлы көнне аның юлына чыгып баскан икән кыз, димәк, кыюрак адымнар ясарга, яуларга кирәк, дип киртләде үзенә. Шулай итте

дә: кыз нушына килгәнче, авылына барып, кулын сорап та кайтты. Жөнлөнгән иде ул аның белән.

Кызның атасы каты куллы Тимершәех каш астыннан сөзеп карады да, Тәслимә үзе хәл итсен, дип, аларның язмышын кыз кулына тапшырды. Усман коелып төште. Ул Тимершәех турында нинди сүз йөри, барысын да өйрәнгән, аның үзсүзле, усал булуына тәмам ышанган иде. Нишләп ата үз сүзен кистереп әйтмәде, шундый зур эшкә жиңел карады? Тәслимә аны сайламас дип ышандымы?

Тимершәехтә андый өмет тә юк түгел иде. Аралары ике, ә кайсыберләре арасында бер ел гына булган балалары үсеп житте, инде урнашулары хәерле. Бер тирәдәрәк өлгергән биш баланың, алардан соң әле шактый соңарып алып кайткан ике кыз бар, холык-фигыльләре тастымалдай таслы түгел иде шул. Ике малай шук, йә салып кайтып өйдә тавыш куптаралар, йә эштә мөгез чыгаралар. Әле шушы арада гына машина капотын бензин белән ялтыратып сөртеп, шуның янында тәмәке кабызырга башлары «эшлэгән». Машина яндырган малайларны утыртудан коткарып калырга дип йөри торгач күпме аяк табаны ашалды, күпме бәгырь ите таланды. Зыянны капларга бер тана «очты». Шушы вакыйгалардан хәле китеп йөргәндә, ишекләрен Нижгар мишәре шакиды: Тәслимә кулын сорап килүе. Үткен икәнлегә әллә каян күренеп тора, Тимерләр ишеген какканчы колхоз рәисе Кәшифәләргә сугылган, болар турында жентекләп белешкән икән. Тәслимә турында яман сүз ишетмәгән, билгеле, мәгәр Тимернең биографиясе «сакаллы». Анда бер жүләрәнең безнең коега агу ташлады дигән әлгә аркасында район прокуратурасына чакырулар да, хаксызга авыз чайкаганы өчен авыл әләкчесе Әхәтнең ипи шүрлегенә менеп төшү дә – бар да бар. Әмма курыкмаган бит әле, ишекләрен каккан. Тимергә бу егет ошаган иде. Аны озаткач, ышанычлы кешегә охшаган, диде. Тәслимә генә: «Анда барсам миңа көн булмый, бик чаялар, әнисен усал, диләр», – дип, бу егетне кире какты. Усман исә атада ни яман, ни яхшы уй тудырмады. Кызның үз дигәнненчә эшлисен белгәнгә күрә, ул мәсьәләне аңа хәл итәргә калдырды. Мәгәр булачак кияүнең авызыннан «утлы су» исе килүе генә сагайтты. Моңы хатынына житкерде.

– Кызыңа әйт, кулын сорап килгән кешенең авызы тик тормый, ахры, яхшылап уйласын.

Бу гаиләдә кызларның ана аркылы сөйләшүе гадәткә әйләнгән. Бик ашыгыч очракларда гына атага турыдан-туры мөрәжәгать итәләр иде.

Тәслимәгә ул көннәрдә кисәтүләр чоңгылында калырга туры килде. Беренчесе – анасы булса, мәктәп тәмамлап, апасы янына шәһәргә күчеп килгән Рәзилә икенчесе булды:

– Апа, бөтен район синең Усман белән йөрүенә сөйли. Нинди гаилә белән бәйләнгән беләмә ул, дип сорыйлар. Сатирә карчык бик усал, диләр. Ә атасы Равил акылга тулы түгел...

– Ичмасам, син кеше сүзен ташыма, Рәзилә! Егетнең бер дигәнә белән йөрүемне күтәрә алмыйлар. Дустым

дип уйлап йөргән Рәфидә бөтенләй кара коелды, сөйләшми дә. Аның да нәфесе Усманга сузылган булган, ахры. Ә ул мине сайлады. Язга язылышабыз.

– Апа, ул бит...

– Житте, дидем!

– Салырга ярата, диләр...

– Ә кем салмый соң?

Тыелган саен күбрәк кешене жәтмәсенә каптыра. Тәслимә «коры закон» тыйган зәмзәм суы турында өнә шулай уйлады. Ул эшли торган чүпрә заводында авызыннан ис килгән кешеләргә эшкә кертмәскә дигән карар да чыгардылар, әмма ул эшләмәде. Хезмәт хакы 200 сум булганда, «ак» 20 сум торды, әмма аны алудан туктамадылар. Берзаман ул прилавка астыннан сатуга калды, аңа алмашка «сәмәй» кайната башладылар. Халыкны тыюлар белән генә жиңеп булмый иде.

Кибетләрдә иң кирәкле тауарлар да берәм-берәм юкка чыга башлагач, халык «Каты кул»ны сагынды. Автобус, машина тәрәзәләренә Сталин сурәтен ябыштырдылар. Милиция шул сурәтне күрсә, туктатмый, туктатса, «права»ны алмый, дип ышана иде салмыш йөрүчеләр. Чыннан да, кайчак уйлары рас чыга иде. Хәер, күбесе агымга ияреп кенә эшләде моңы. Житмәсә, кинотеатрларга «Паспорт» дигән фильм кайтты, ул фильмда машинаның алгы тәрәзәсенә Сталин портреты ябыштырылган иде инде.

Яңалыкны тиз тотып алырга күнгән Усман бусын кабул итмәде. Моңа атасы гаепледер, мөгаен. Тәрәзәсенә Сталин башы ябыштырылган автобус үтеп китсә, дивана кебек честь биреп кала бит. Дивана дип инде...

Гарьләнә иде ул атасының яз-көз алмашынуыннан. Андый көннәрдә капка ишеген бикләп йөрергә күнәктеләр. Анасы Сатирә дә Равилгә бу көннәрдә аеруча каты булды.

– Белгән булсам дивана икәнәңне, чыга идемме? Башымны ашаучы! Дуңгыз!

Бу сүзләр аңына барып житсә, Равил караватына барып ята да, башын кочаклап елый. Ә инде дөнья гамәннән тәмам бизгәндә, ул бернәрсәне дә ишетми, ишетсә дә, аңына барып ирешми. Андый чакларда ул су ташый! Су ташырга кирәк аңа! Күп итеп! Су кирәк, су!

Яшь килең Тәслимә бу өйдә дилбегәнәң кайнана кулында булуын беренче көннән үк аңлады. Әмма аңа ярарга тырышасы урында кайнатасын якларга кереште.

Усманга, авыру кешене жәберләмик инде дигәч, тегесе Тәслимәгә кул күтәрде. Беренче тапкыр.

– Минем әти авыру түгел! Ишеттеңме, авыру түгел! Синең аны дурак дип әйтсәң киләмә әллә? Ә? Дурак дип әйтсәң киләмә? Мин дә дурактыр алайса, синеңчә?

Тәслимә коелып төште.

– Нишлисәң, Усман? Аны бит яткызып дөваларга була, болай бит аның хәле начарайганнан-начарая гына...

– Шулаймыни?

Көрәк хәтле кул Тәслимәнең янагын көйдереп алды. Сугу көче шулкадәр зур иде, ул өй почмагына барып төште. «Бу атнада авылга кайтып булмый икән» – башына килгән беренче уе энә шул булды. Ә берничә секундтан ул үзен күтәреп алуларын тойды. Усман аны үз бүлмәләрендәге караватка алып барып салды. Салды да башын иеп чыгып китте. Ул төнгә бердә генә кайтты.

– Гафу ит мине, Тәслимә. Каныма төшкән әйберне тел белән әйтмә син, беркайчан да. Мин бит үз-үземне белештермим андый вакытта. Шуларны күрмәс өчен урамда үстем мин. Нәрсә теләсәм, шушы эшләдем. Юлдан яздым дигәндә, армия коткарды. Армия мине кеше итте.

Армия кеше итте... Тәслимә бу сүзләргә беренче тапкыр гына ишетми. Этисе дә шулай дип әйтә иде:

– Армия кеше итте мине! Эти эшләмәгән яхшылыкларны эшләде. Жиде класс белем бирде.

Аталары Тимершәех – гаиләдәге үнбер баланың тугызынчысы. Ике малайның берсе ул булганлыктан, бабасы, мәктәптә ни калган сиңа, эшлә, дип жикеренгәндер инде. Өстәвенә, ике малайның берсе үлеп киткән. Шулайдыр, армия кеше иткәндер этисен. Энә бит рәсеме белән гәжиткә дә чыгарганнар, радиодан да сөйләткәннәр. Дөнъя бәһасе кеше ул юкса! Кулыннан килмәгән эше юк: авылдагы иң төп балта остасы, ә техниканы аңлауда аңа тиңнәр юк иде. Кичен аларның капка төбе автопаркны хәтерләтә. Жыен жиимерек матайны, машинаны, тракторына кадәр өстерәп аларга алып киләләр. Тора-бара атасының тагын бер һөнәре барлыкка килде: ул чыккан сөяк-санакны утырта башлады. Бүлнискә барырга курыкканнар теш алдырырга да атасына йөрдә. Гап-гади эш келәшчәсе белән, беринди уколсыз ала да бирә Тимершәех тешне. Кемгә дивана диаргә белмәссең монда: аңа ышанган кешесенме, атасынмы? Ни хикмәт, берсе дә авыруым азды дип зарланмый, киресенчә, Тимершәехнең кулы жиңел, дип әйтәләр иде.

...Инде хәзер Усман шул жөмләне кабатлады... Чү, Усман һаман сөйли икән бит. Армия сүзеннән томаланган зиһене ачылганда, ир аларны бу сазлыктан коткару юлларын эзләп маташа иде:

– Мин хәзер тагын шушы сазлыкта... Без болай итик, китик моннан. Ульян янындагы совхозда минем танышларым эшли, безне урнаштырырлар. Мин монда бәйдән ычкынам, Тәслимә. Китик без моннан...

Тәслимә авызын ачып сүз әйтә алырлык хәлдә түгел иде. Көч-хәл белән баш какты. Кайнанасының каныгуыннан тәмам арыган иде. Пешергән ризыгы да, юган кере дә аның контролен үтә алмый. Тәмсез, агармаган дигән мөһер сугыла килә иде. Хәзер инде ул, нинди гаиләгә бара, дип баш чайкауларның мәгънәсен аңлаган, әмма кирегә юл юк! Шулай да бәхетле көннәр киләсенә чын күңелдән ышана иде әле.

Алар совхозда матур гына яшәп киттеләр. Беренче балалары Азат тугач, Усман бөтенләй үзгәрдә. Эшеннән

ашкынып кайта, өйгә булмаганны да таба, Тәслимәгә булдыра алганча булыша иде.

Бер көнне Тәслимә бүлмәләрен юып чыгарга уйлады. Жиренә житкереп, ашыкмыйча гына башкарганга, Усман кайтканчы эшен тәмамлый алмады. Ир ишекне ачып кергәндә, ул үзе дә сизмәстән янагын тотты. Усман моны күрдә, гаепле кеше сыман башын иде. Беркавым басып торгач, авыр адымнар белән сулы чиләк янына килде.

– Әйдә, мин сиңа булышам. Икәү тизрәк бетерербез, аннары кинога барырбыз. Анда индийский кино кайткан. Кара аны, минем булышканны кешегә сөйләп йөрисе булма!

– Кемгә сөйлим мин монда, Усман? Дусларым да, сөйләшер кешем дә юк бит әле. Нинди фильм кайткан икән? Кино димә, фильм диген инде, яме?

– Теленә салынып торма, әйдә, башта эшнә бетерик.

Тәслимә үзалдына елмаеп куйды. Коры булырга тырышса да, бала жанлы аның Усманы. Азат берәз үсә төшкәч, маэмай алабыз, бергә чабарлар ди энә. Инде өйдә аквариум пәйда булды. Кылыч сыман балыкларны Тәслимә дә яратты.

– Кара аны, бу жан ияләре сиңең өстендә, – диде ул Усманына.

– Миндә булмыйча. Карый беләсеңмени син аларны, авыл хатыны?

Авыл дигәч, йөрәгә өзәлеп куйды Тәслимәнең. Анасы ни хәлдә икән? Ике сыер, бозау, сарыklar, кечкенә сеңлесе Рәзифә берүзенә калды бит. Булышыр кешесе дә юк. Рәзилә бик кайтып йөрмидер әле. Ул катырак күңелле булды шул. Хәер, үз хәле хәлдәр аның да. Тәслимәдән соң озак та тормый башлы-күзле булды. Аның Жәлиле дә кул уйнатучан. Усманнар ныклы нигез саналса, Жәлилләр баракта көн күрә. Бер анага биш малай, берсе-бер рәхәт күрсәтә торган түгел. Күченеп киткәнче Тәслимә ярдәм итәргә тырышты сеңлесенә. Сарык суйсалар, кайнанадан яшереп – ит, завод шикәр комы бирсә, анысын да сеңлесенә илтә торган булды. Ничектер укмашып яши иде алар. Биредә тормышлары көйләнсә дә, авылын, сеңлесен уйлап көйдә, сагындан моңайды. Кем уйлаган бит сагынгута кайнанасы нокта куяр дип. Рәхмәт әйтәсеме, каһәрлисеме аны, йә? Ә бәхет дигәнәң кыска вакытлы яңгыр төсле генә булды...

Жәйләр үтеп кара көзгә кергәндә Усманни Сатирә карчык эзләп тапты.

– Авыру атагыз белән берүземне калдырдыгыз! Ничек яшисең дип сорау юк, хәл белү юк – суга төшкәндәй юк булдылар. Шушы бот буге хатынга ябыштың чистый.

Тәслимә өстәл әзерләп йөри иде. Гаепсездән гаепле иткәч, кулыннан чак кына шикәр савыты төшеп китмәде. Ярый әле тотып өлгерде.

Кайнана аларда өч көн яшәде. Киткәндә, расчәт алып, тизрәк туган нигезгә кайтырга дип, нәрәд биреп калдырды. Усман анасына каршы төшмәде. Ярар, без анда да матур яшәрбез, диде ул Тәслимәгә туры карап. Хатыны карашын жиргә төбәде.

(Дәвам киләсе санда.)

Татар киносы » гамьле әңгәмә

Май ае буге кино карадык. «Яңа гасыр» каналында татар авылы халкы тормышының энциклопедиясен язган Мөхәммәт Мәһдиевнең «Кеше китә – жыры кала» әсәре буенча режиссер Александр Далматов төшергән шул исемдәге 22 серияле кино барды.

«Яланаяклы кыз»дан соң болай хырысланып кино караган юк иде бугай. Узган гасырның 30–60 нчы елларында татар авылы халкының тормышын, Бөек Ватан сугышы фажигасен Кәлимуллинар нәселе аша күрсәткән әсәр ул. Төп герой – Шәяхмәт. Әдәбиятта, нигездә, хатын-кызлар язмышы турында язалар. Көчле хатын-кызлар янәшәсендә татар ирләре йә бик вакчыл, йә хатынының үкчә астында итеп сурәтләнә. Ил кайгысын жылкәсендә күтәргән, шул ук вакытта гаиләсе, халкы турында кайгырткан, авыр чакта чын-чынлап терәк булган, тормыш сынауларына нык торган ирләр образы бик аз. Шуларның берсе – Мәһдиевнең Шәяхмәте. Шул чорларның ил агасы ул. Режиссер бу киносы белән энә шул агайга һәйкәл куйды. Фильмда бу образны Г. Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры актеры, Татарстанның атказанган артисты Илтөзәр МӨХӘММӘТГАЛИЕВ тудырды. Аның белән очрашып роле, кино төшерү мәшәкатьләре, фильмның нигә шуның кадәр халыкчан булуы турында сөйләштек. Баксаң, аның сере бар икән.

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Илтөзәр абый, «Кеше китә – жыры кала» – гади татар ир-атын күтәргән беренче татар киносы. Ул ир-атны сез уйныйсыз. Сезгә башта ук әлеге рольне тәкъдим иттеләрме?

– Шәяхмәт яки Шәйхи дип тәкъдим иткәннәр иде. Әсәрне укып чыктым. Миңа Шәйхи роле кызыклы тоелды. Комик рольдә тәҗрибәм дә бар, үземне ничек тотарга да беләм. Бу рольдә иҗат итәргә мөмкинлек бар дип уйладым. Аннан соң кеше күңелендә дә кала, вакытында югала да. Ә Шәяхмәт – ахырга кадәр. Башкалар уйнаганда кереп чыгып кына йөри, авыр образ кебек тоелды. Йөкне өстенә алып башкарып чыга алмыйсың икән, фильмның уңышсызлыгы синең намусыңда кала бит... Кастинглар үтте. Мин инде Шәйхи роленә башканы тапканнардыр дип тынычлап яши башладым. Киноны төшерергә бер атна кала, сезне тәгаенләдек дип шалтыраттылар. Әһә, мин әйтәм, Шәйхи! «Сез Шәяхмәтне уйнайчаксыз», – диделәр. Яшем аның белән туры килә булып чыкты. Ләйсәнгә (хатыны – Г. Камал театры актрисасы, Татарстанның атказанган артисты Ләйсән Рәхимова – Ч. Г.) дә берничә роль тәкъдим иттеләр. Зәйнәпне уйнавы икеле иде. «Партнерым башка кеше булса, ияләшәргә кирәк, ә аның өчен вакыт та юк, син Зәйнәпне уйнасаң, ризалашам», – дидем Ләйсәнгә. Мин бит әле кешене бер сөймәсәм, уйный да алмыйм. Шулай итеп кенә килештек. Шәяхмәт образын тудырыр өчен Саша белән Ләйсән бергә эшләде. «Илтөзәр, тавышыңны түбәнрәк», «Илтөзәр, кабаланма, салмаграк», «Сүзеңне болай әйт», «Тырышып уйнама»... Гел шулай төзәткәләделәр. Кадр төшерелгәч, актерлар ничегрәк чыкканнарын кечкенә генә монитордан карыйлар. Мин бер дә карамадым. Ләйсәнгә, Сашага, бигрәк тә үземнең тоемлавыма ышандым.

Шәяхмәт образын кайлардан жыйдыгыз?

– Минем героем гомере буге авырлыклар белән көрәшеп яшәгән. Без аның баштагы тормышын күрсәтә алмадык. Ул бит гаилә кора алмый да интегә. Бу интегү аның улына, хәтта берәз гына булса да оныгына да күчә. Аннан Шәяхмәт ялгыз кала. Нәрсә генә күрми, әмма яшәүдән барыбер бизми. Сынауны кабул итә алырлык ныклык бар инде анда. Ныгып калган иманы бар. Иман бит әле ул биш вакыт намаз уку гына түгел... Фильм өчен, кагыйдә буларак, күбрәк персонажга охшаган кешеләрне эзлиләр һәм син үзәңдә булган сыйфатлардан образ тудырасың. Соңгы серияләрдә Шәяхмәт белән яшә аермабыз хәтсез зур. Нишләргә икән дип уйланмадым түгел, уйландым инде. Үземнән иң карт фиғыль-сыйфатларымны эзләп таба башладым. Безнең башыбыз тән белән бәйләнгән. Үзеңне карт итеп хис итә башлыйсың икән, ул тәнең чыга. Киноны төшәргән чакларда театрда элеккеге шоферыбыз килеп керде. Минә күрдә дә: «Почему так сильно сдал?» – дип соралды. Бер ел күрешмәгәнбездер, мөгаен. Чөңне дә кыска итеп алдырткан, сакал-мыек үстергән, үземдә өлкәннәр хәрәкәтен табып, шуларга акцент ясаган чакларым иде. Утырганда да гәүдәңне башкачарак тотып, картларчарак утырасың бит инде.

Димәк, бу роль өчен картаеп алдыгыз?

– Әйе, үз-үземне тотышым белән мин картаеп алдым. Ул чакта үземдәге бар картлык билгеләрен чыгара алдым. Киноны күптән төшәреп бетерсәк тә, ул билгеләремнән һаман арына алмыйм. Әле һаман да чистарынам. Образга керер өчен озак көйләнеп торырга вакыт та булмады. Узган ел 13 майда төшәргә башлаганда, беләсеңме, беренче күренеш нәрсә иде – Хәкимулланың жөназасы. Авыр кадрларның берсе... Кино төшәргәндә бик тиз үзгәреп, көйләнеп куярга кирәк. Кояшлы эпизод уйнарга дип чакырлар, ә килә дә яңгыр ява. Яңгырда уйнала торган күренешне төшәргә. Тиз генә үзеңне шул сәхнә өчен әзерли башлыйсың. Гомүмән, кино төшәргәндә вакыт булмый. Шахмат партиясе кебек – һәрнәрсәне истә тотарга кирәк. Пазллар шикелле сюжетны жыйгач, бик матур кино килеп чыкты бит. Һәрхәлдә, миңа оят түгел.

Мөхәммәт абыйның теленә гашыйк бит инде без.

Чын татарча, гади, халыкчан ул. Аның сөйләме кинодагы диалогларда да сакланган.

– Татар теленең үзенә бер аһәңе бар, аны шәһәр жирендә яшәгән кешеләр аңламый. Татар теленең үзенә хас басымнары да була. Бәлки ул грамматик яктан дәрәс тә түгелдер, әмма менә татарча шулай әйтәләр ул. Сөйләмнең шигъриятен югалтмас өчен, әнә шулай сөйләшәргә кирәк. Бер куплет шигърь дүрт юлык, ә аның аһәңен тойган кеше менә шул дүрт юлда бер роман бирә ала. Татар телендә берничә сүзгә бер сүз белән йә бер караш ташлап әйтәләр була. Александр Далматов – текстны гына түгел, ә телнең аһәңен тойган һәм шуны бирә алган бердәнбер режиссер. Интуитив рәвештәме, ул гел аһәң эзләде. Аны сүз, гамәл белән биреп бетереп булмый бит. Сүзнең ничек яңгыравы да мөһим. Мөхәммәт абый язганга хилафлык салмыйча, аңлатырлык итеп бирергә кирәк бит. Син әйтерсең дә аны, ә шуны аңлай торган режиссер булмаса? Менә шул ягы белән кыйммәт булды ул эш. Татар теленең яңгырашын шулкадәр тойган режиссер белән эшләгәнем юк иде. Мин үземне дөңьяга чыга алмаган музыкант дип саныйм. Бәләкәй чакта музыкаль инструментларда уйнарга мөмкинлек булмады... Тавыш яңгырашы белән бик дусмын. Ләйсән дә моңа шакката инде. Ул кешене бер күрсә, оңытмый. Мин кешеләрнең йөзләрен бутыйм, әмма тавыш тембрлары белән истә калалар. Кешенең тавыш тембрын ишетәм икән, мәңгә оңытмыйм. Татарның моңы да шул аһәң инде ул. Аны бит күңел яңгырата. Киноны яратуларның сәбәбе дә яңгырашы, уйнуларыбыз, кечкенә деталләр дә татарча аһәңле булудадыр, мөгаен.

Илтөзәр абый, кинода төшкәндә иң авыры нәрсә булды?

– Кайчагында әйбәт кадр уйныйсың, партнер сүзен бутый йә партнерның әйбәт кенә әйтә, синең нидер дәрәс чыкмый. Инде үзең дә канәгать калырлык эпизодлар нәрсәдер белән бозыла. Менә шунысы авыр булды. Аннан соң техник мөмкинлекләрнең жөтмәве. Бик тырышсаң да, күп нәрсәләргә жөткерә алмыйсың,

чөнки хезмәтең техник әйберләргә бәйле кинода. Техник мөмкинлекләренң камил булмавы аркасында теләгән күрсәтеп бетерергә Сашага да авыр булды. Без практик яктан бер камера белән төшердек. Бер кул – ни әйтсәң дә, бер кул инде ул...

Татар киносының киләчәгә дип сөйли башласак...

– Кино ул бик кыйммәтле сәнгать. Бүленгән акчалар кирәк дигәннең биш процентына да җитми. Ярый актерлар, режиссерлар кесә канәгатьлеген генә уйламый, күңел канәгатьлегеннән дә рәхәт таба... Татар киносы булмаганын бөтенесе белә кебек, эшләмиләр генә, чөнки ул бик зур мәшәкать. Үз өстең бурыч алырга кирәк. Комфорт зонасына кереп тынычланмаса, моны бәлки, Саша булдырып дип өметләнәм. Ул нәрсәнең кая барганын, ничек кирәген белә, дипломатиясе дә, тоемлавы да бар. Кешене үсдән үзенә эгосы тукта. Саша әлегә үзенә эгосына хужа була белә дип аңлыйм. Артык макталып, югалып кына калмасын. Болай үзе югалып егет түгел ул.

Сез сәхнәгә химия-технология институтын тәмамлап килгән кеше. Актерлык хыялына шулай урау юллар белән килдегезме?

– Үскән чакта авыл клубында концертларда катнашып, спектакльдән өзеңнең уйың идек. Кеше белән артык аралашып үскән бала түгел мин. Гаиләдә берүзем, тирә-ягыбызда күршеләребез дә юк иде. Өебез Минзәлә елгасы буенда. Шуңа әле дә кеше җыелган урыннарны, мәҗлесләрне яратмыйм. Һәр якшәмбедә бөтен эшне читкә куеп, әни белән радиоспектакльлар тыңлый идек. Авылга Минзәлә, Әлмәт театрлары килә иде. Бик көчле чаклары... Шулар гашыйк иткәндер. Авыл халкы өчен мөгҗизага тиң дөнья бит инде ул. Минем өчен театр – ирешеп була алмаслык үр иде. Шуңа күрә читтән генә сокланып, яратып яшисе кебек кенә иде. Химия фәнен яраткач, шуның буенча укырга киттем. Ә Казанда Горький урамындагы театрға кердем дә бөтен тынычлыгымны югалттым. Атнага өч тапкыр спектакль барып карамасам, тын җитми башлый иде. Югары стипендия алып укырга мотивация булды. Спектакльгә билетка да, Сарманга самолет белән кайтып килергә дә акча җитте. Сагына идек... Марсель абый Сәлимҗановка күренергә Нәҗибә апа Ихсанова алып барды мине. Икебез ике районнан булсак та, безнең авыллар урман аша гына иде. Институтны тәмамлауга театрға килдем. Анда теләсә нинди эшкә риза идек, тавыш режиссеры булып урнаштым. Тормышымны театр белән бәйләргә теләү шуның кадәр көчле булган иде. «Тулай торак юк», – диләр. «Ә миңа торырга урын кирәк түгел», – дим. Көндөз эшли идек, төнлә, вахтерлар белмәсен өчен, утны сүндереп, шунда кунарга калам. Аннан соң гына тулай торакка күчтем. Ләйсән шунда килеп булып төште.

Илтөзәр абый, Ләйсән Казанда туып-үскән.

Данлыклы мех фабрикасы директорының кызы.

Әгисе ничек сезгә кызын бирде?

– Әйе, аны әтисеннән сорау иң авыры булды. Кырыс атадан сөяр, яратыр өчен генә яратылган баласын алыр-

га кирәк бит. Мин аның нечкә җирен таптым. Булачак бабай театрны бик ярата иде. Аны кодаларга Марсель абыйны җибәрдем. Алар Шамил Зиннурович һәм Фәрит Рәфкатевич белән өчәүләп барды. Ул аларга юк дип әйтә алмады. Дөрөсрәге, бабай театрға юк дип әйтә алмады. Кыз сорарга өенә театр үзе килде бит...

Сез – бик тыныч, фәлсәфи фикерле акыл иясе. Энергиясе ташып торган Ләйсәнне үзегезгә ничек карата алдыгыз икән?

– Яшьлеге белән карагандыр. Миңа – 30, аңа бары 19 яшь... Соңга калган булсак, башына башка уйлар керер иде. Парлар кушылудан мантийк эзләргә кирәкмидер. Баш ул бар нәрсәне дә күрәп бетерә дә алмый, ә интуиция белә, ул тарта. Кайчакта тормышта баш комачаулый да инде... Без инде гел театрда, репетицияләрдә булдык. Кешене күрүгә үк беләп, аңлап аласың бит инде. Аннан соң хәерле әйбер көчләрәк тә булып чыга ул... Ярату ул – гомерең буге бер кешене өйрәнү. Кемнәндер сиңа кызыклы булуы үзеннән дә тора. Хатынымның әле дә мин белмәгән яклары бар, һәм ул булырга тиеш тә.

Ләйсән белән бер сәхнәдә күп тапкырлар уйнаганыгыз бар, ә бергә кинога төшү ничегрәк булды?

– Ул – чын мәгънәсендә профессионал! Әйтәм бит, ул булмаса уйың да алмас идек. Хатыным булганга гына әйтмим бу сүзне. Камера алдында хатынмы ул, түгелме – барысы да онытыла. Аның өчен беренче урында профессиональлек. Ул да үзенә тәнкыйт белән карый торган актриса. «Мин авылда үсмәгән, бу рольгә бик килешеп бетмим, сиңең хакка гына ризалаштым. Үземнән канәгать түгел», – дип битәрләп тә торды әле. Ә мин аның уйнавыннан бик канәгать.

Сез күп еллар Радик Бариев белән бергәләп «Хөршидә һәм Мөршидә» проекты алып бардыгыз. Соңгы араларда югалдыгыз...

– Профессиональ дәрәҗәдә эшләдем мин аны. Анда да энә шул татар аһәңе, татар халкына хас зирәклек бар. Туктап торыбыз да юкка булмады. Бар нәрсә дә закончалыкка буйсына бит ул. Шәяхмәт алдыннан пауза булмаса, Шәяхмәткә аның зыяны тияр иде. Әле дә, олы яшьтәге кешене уйныйм дип, Хөршидә интонациясе чыккалалды. Әйтәм бит, эшләгән образларның эзе кала...

Ике ел элек «Киек каз юлы» дип аталган бик затлы шигъри кичә уздырдыгыз. Ул кабат сәхнәдә булачак дип әйткән идегез...

– Булачак ул... Әле бит яңа бинага күчү мәшәкәтләре белән яшәдек. Без аны киләсе сезонда универсал залда эшләргә ниятләп торабыз. Программаны камилләштерәбез, үзгәрешләр кертәбез, тагын да халыкчанрак итеп эшләчәкбез. Яңа шагыйрьләр, яңа шигырьләр...

Киләчәккә ижади планнарда килсәк...

Иртәгәсә көн турында да, хыяллар турында да сөйләргә яратмыйм. Сөйләнгәч, кадерә дә, егәрә дә бетә аның. Кызыклы, мәгънәле проектлар булган җиргә барырга риза мин. Иң мөһиме – профессиональлек югары дәрәҗәдә булсын.

Бүләкләр уйнатабыз!

2025 елның икенче яртыеллыгына «Сөембикә» журналына язылып, квитанция күчermәсен редакциягә юллаган абунәчеләребез арасында бәйге оештырабыз.

ЖИҢҮЧЕЛӘРНЕ БҮЛӘКЛӘР КӨТӘ:

«Золотое яблоко»
компаниясеннән

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данә)

«Cozy home»*
кибетләр челтәреннән

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данә)

*«Коузи Хоум»

Акциянең сроклары:

1 апрельдән
20 сентябрьгә кадәр
Квитанцияләр
2025 елның
15 августына
кадәр кабул ителә.

Бүләк оту өчен, журналга язылу турындагы квитанция күчermәсен редакциягә юлларга кирәк. Квитанция күчermәләрен жиберүнең берничә юлы бар:
почта аша: 420066,
Казан, Декабристлар ур., 2 нче йорт
редакциянең электрон почтасына:
ssuum@yandex.ru
ватсап номерына: 8 (937) 288-18-01
«Сөембикә» журналы

«Максидом»
гипермаркетыннан

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данә)

Өлеге чараны оештыручы, кагыйдәләре, бүләкләр саны, уйнату вакыты һәм урыны буенча мәгълүматны www.suuyumbike.ru сайтында укыгыз. Акция 2025 елның 1 апреленнән 20 сентябренә кадәр уздырыла. АО «ТАТМЕДИА» реклама 16+. Бүләкләр рәсемдәге белән тәңгәл килмәскә мөмкин.
Фото: ru.freepik.com

Эти 1938 елда Фин сугышына киткәндә эни белән әбигә өч бала кала.

Колхозчы хатын бу өч баланы ничек туендырып бетергәндер, анысы әле дә башыма сыймый.

Эти сугыштан кайтып тынычлап яшәргә дә өлгерми, янә сугыш. Яманаты чыккан Суслонгер лагерена жиберәләр аны. «Анда солдатлар ачтан үлә икән», дигәнне ишетеп, эни берничә хатын белән, арба тартып, бәрәңге, сөт, ипи илтә бара. Фин сугышында булганга, этине анда озак тотмыйлар, фронтка озаталар.

Эти 1945 елның көзендә авырып кайта. Өч ел больницаларда ятып дәваланып та карый. Эмма... Жиде ятимне – биш баласын, эни белән әбине калдырып, 38 яшендә вафат була. Кече энемнең дә гомере кыска була: агулы гөмбә ашап үлә. Ачлык, ялангачлык... Өскә кияргә киём булмагач, апаларым мәктәпкә йөрми. Өйдә мунчаладан чыпта үреп, шуны артельгә тапшырып кына ачтан үлми калдык. Жәй буге жылкәгә салып чүп үләнә ташып, сыер асрадык. Дәүләткә сөт, ит, май, йомырка, бәрәңге налоги түләдек. Эти сугыштан авырып кайтып үлсә дә, безнең гаиләне бер генә салымнан да азат итмәделәр. Бик авыр вакытларда, үзеге өзелеп: «Ичмасам, кайтмаган булса, ике тамак ким булып иде, заем түләтмәсләр иде», – дип елый иде эни.

Сугыштан кайткач, эти өй салырга жыенган булган. Эзерләгән бүрәнәләрне жиде ел саклаганнан соң өй салырга тотындык. Абый инде жиденче классны тәмамлап, ат жигә иде. Әле дә күз алдымда: 16 яшылек абый белән 18 яшылек апа өй янында стан ясап, кул белән такта яралар. Юан, авыр бүрәнәләрне станга ничек төгәрәтеп менгергән алар? Үзләре дә ачлы-туклы балалар гына бит.

Үл елларда әнинең күргәннәре. Йөрәге авыртып, зәңгәрләнеп бетә торган иде. Аягын жылы суга тыгып, баллы чәй эчергәч кенә бераз хәл кереп киткән кебек була. Башы сызлавына да, тезләре бөгелмәвенә дә карап тормадылар, 60 километрдагы район үзөгәннән арба тартып ашлык, ашлама ташырга жибереп кенә тордылар үзен.

Ирләре сугыштан исән кайткан хатыннарга тормыш барыбер дә жиңелрәк булды. Ә без, жиде ятим, чыпта сугып, колхоз фермасында эшләп интегеп көн күрдөк.

Үзәбездән 15 километрдагы мәктәпкә укырга барасым килде. «Нәрсә белән укыттым? Фермага бар», – дип, эни бик каршы килсә дә, абый: «Мин менә теләсәм дә укый алмадым, укысын», – диде. Эни пенсия дә алмый иде, абыйны колхоз торф чыгарырга жиберде. Әнинең апасы 12 сум пенсия ала, үзем булышам, дигәч, мәктәпкә укырга киттем. Интернатта ачка үлмәслек итеп кенә ашаталар, шулай жан асрадым.

10 нчы классны тәмамлагач, пионервожатый булып эшли башладым, читтән торып институт тәмамладым. 40 ел укытучы булып эшләдем.

Үз тормышыбызны коргач та безнең чор балаларына гел төпкә жигелергә туры килде. Ирем белән ике тапкыр өй салып кердек, укытучыларга үл елларда фатир бирмәделәр. Улыбызга операция ясатырга кирәк булгач, сбербанкта жыйган акчаларыбызны ала алмадык. Нәтижәдә, 20 яшылек улыбызны гүргә илттеп салдык. Гомер буге эшләгәнбез дә эшләгәнбез генә икән.

Картайган көнебездә инде менә тагын СВО башланды. Без, бер төркем пенсионерлар, аның беренче елыннан ук волонтерлыкка язылдык. Гомер буге ил кайгысын кайгыртып яшәгән укытучы буларак, башкача булдыра да алмыйм. Уллары СВОда булган аналарның, ятим калган балаларының хәлләрен аз булса да жиңеләйтәсем килә. Шуңа күрә кулымнан килгәнчә тырышам.

Зәлфия ЗАКИРОВА.

Казан шәһәре.

Бу язмам сугышта каты яраланып, үле хәбәре килеп тә, исән калган һәм туган якларына – Түбән Табын авылына кайтып гомер иткән сугыш һәм хезмәт ветераны Хәлиулла Хәбибуллин турында. Ул минем хөрмәтле кайнатам иде.

Салауз-Мухан авылында туып-үсә ул. Этисе Хәбибулла авылдагы ярлы кешеләрнең берсе була, гомерен бай-

га бил бөгеп, хезмәт итеп уздыра. Балаларына калдырган бар мирасы – тырышлык, үжәтлек, хезмәт сөючәнлек, кешелеклелек һәм намус була.

Хәлиулла әтисенең мирасына тап төшерми. Кече яшәтән үк эшләп үсә. Колхозлашу чорында авылның иң актив яшыләрдән була. Военкоматка үзе барып, үзе сорап, Кызыл Армия сафларына китә. Солдат хезмәтен ул Ерак Көнчыгышта – Кытай чигендә башлый. Хәрби хезмәтә төгәлләнеп, кайтырына дүрт-биш ай калганда Бөек Ватан сугышы башлана.

Дошман белән күзгә-күз Мәскәү янында барган сугышларда очраша. Пулеметчы Хәлиулланың пулеметы беркайчан да туктап тормый. Канлы бәрелешнең берсендә батыр егет каты яралана: дошман пулясы күкрәген үң яктан аркылы тишеп үтә. Егетне авыр хәлдә госпитальгә озаталар. Тәмам хәлләнгәнчә дип, аны туган авылына ялга жиберәләр.

Ул чакта Салауз-Муханда Түбән Табын авылы кызы Нурлыбәнат Авыл советы башкарма комитеты рәисе хезмәтен башкара. Чибәр кызы тиз күреп ала егет. 1944 елны өйләнешәләр. Ләкин кавышып, озаңк яшәргә насыяп булмый, Хәлиулла кабат сугышка китә – 245 нче зенит-артиллерия полкы белән Балтыйк буе республикаларын фашистлардан азат итүдә катнаша. Чираттагы авылны азат итәргә дигән боерык бирелә аларга. Берничә тапкыр һөжүмгә күтәрелеп карасалар да, дошманның «ут яңгыры» аларны жиргә ятарга мәжбүр итә. Бер йорт чормасына кереп урнашкан фашист пулеметы баш калкытырга ирек бирми. Пулеметчы Хәлиулла шул чормадан төзәп ут ача. Шуны гына күткән кебек: дошман артиллериясә котырынып ут ача. Пулялар сызгыра, снарядлар төшеп ярыла... Жир убыла диярсен. Хәлиулла каты яраланып аңын югалта. Сугыш уты тынгач, санитарлар яралыларны жырга чыга. Хәлиулланы, үлгән дип уйлап, узып китәләр. Кире борылып, соңгы яралыларны алырга килгән санитар кемнәндер ыңгырашканын ишетә. Канга баткан, башы яраланган, аңын югалткан килеш тә әкрән генә ыңгырашып яткан егетне күреп алалар.

Өч көннән генә аңына килә. Мәскәүдә госпитальгә озаталар. Анда бер ай ята. Аннары Фирганәдә бер ай дәвалана. Бераз терелүгә, әнисенә хат яза. Хатны алган әнисә тораташтай катып кала, чөнки улының «үлде» дигән хәбәрә килгән була. Бичара ана, елый-елый, улының өчәсен, жидесен дә уздырырга өлгергән...

Башындагы яралар бик озаңк төзәлә. Егерме жиде снаряд кыйпылчыгы кадалган була бит! Шуларның иң зурысы – биш сум акча зурлыгындагысы – сул чигә янында баш сөягенә ябышкан. Операция ясарга ярамый, чөнки баш миенең агып чыгуы бар.

Кар, яңгыр, жыл-давыл алдыннан да әтинең башы нык авырта иде. Авыртудан үзен кая куярга белмәгән чаклары күп булды аның. Кепкасын кия башласа да, снаряд кыйпылчыклары калган урыннарын авырттырмасын өчен, башта дүрткә бөкләнгән кулъяулыгын куяр иде. Шул ярчыкларны үзе белән 52 ел йөртте ул.

Үлемнән исән калган Хәлиулла күкрәгенә орден-медалылар тагып 1945 елның ахырында гына туган яларына өйләнеп кайта. Кайнанам Нурлыбәнат белән үрнәк гаилә булып алты бала тәрбияләп үстерәләр. Тәртиплә, акыллы булып үсә алар.

Олы уллары Рафис – миномет район халкының хөрмәтен казанган тәҗрибәлә стоматолог булып эшләде. Рафак белән Нурияләре укугучы булдылар. Расыйх – асфальт заводында оператор, Рәис – агроном, Зөлфияләре бухгалтер булып эшләде.

Фәнисә ГЫЙЛЬМЕТДИНОВА,
Татарстанның атказанган укугучысы, III дәрәҗә Хезмәт даны ордены кавалеры.

Быелгы яз үзгәрәк килде.

Жиңү көнен дә башкачарак искә алдылар. Жиңү... Ә бит аны зарыгып көткәннәр! Башта Жиңү көнен, аннан сугыш кырларында ятып калганнарны көткәннәр... Гомерләре буе көтеп яшәгәннәр...

1943 елның дөһшәтлә гыйнварында – канкойгыч бәрелешләр барган көннәрдә 372 нче укчы дивизиянең 1236 нчы укчы полкы рядовое Хәсәнҗан Хәйруллы улы Ибраһимов та – Ленинград камалышын өзүдә катнашкан солдатларның берсе. Туган якларына, якыннары янына өйләнеп кайтырга язмый аңа – я кырында ятып кала бабам. «Ленинград камалышын өзү өчен барган сугышта башын салды» дигән хәбәрә генә кайта. Жәсәде Ленинград өлкәсенең Киров районы Синявино-1 эшчеләр бистәсендә – туганнар каберлегендә жириләнгән.

Аның өч сабые ятим кала, «әти» сүзен әйтергә тилмереп үсә. Бала-чакта, аннан соң да күргән авырлыкларын, михнәтләрен әни еламыйча сөйли алмый иде. 11 яшендә ачлы-туклы килеш, жыл-яңгыр астында кырда урман полосалары утыртып йөргәнән әрни-әрни исенә төшерә иде. Ул чор балалары нинди чыдам булды икән соң, дисәм, олыгайган көннәрендә бу «чыдамлыклар» үзен бик сиздергәндер инде, билгеле...

Әнием утыртышып йөргән ул урман полосасы хәзер без Казаннан кайтып йорт салган жириңгә бәрәңгә бакчасына терәлеп диярлек шаулап үсә. Уйларымда әни белән сөйләшеп, шул полоса буйлап хозурланып кайтырга яратам. Анда нинди генә агач юк: каен, нарат, усаң, имән, өрәңгә, юкә, зирек... Катнаш урманлык булып, Кама Тамагы районының Сатлыган белән Каратай авылларын то-таштырып, ике аралыкны ямьләп утыралар. Жилдә лепер-лепер килгән агач яфраклары әниемнән сәлам житкәргән кебек тоела миңа. «Безне онытмагыз, без утырткан бу урманы саклагыз», дип әйтәләр сыман...

Фирдәвес АБДУЛХАНОВА.

Казан шәһәре.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтеп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур., 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru

ӘКИЯТТӘН – ЧЫНБАРЛЫККА

Динара ӘХМӘТ

«Минем 603 балам бар. Өчесен үзем табып үстердем. Калганнары соңгы сигез ел эчендә тормышыма гына түгел, күңлемә, йөрәк түремә үтеп керде», – ди тележурналист, әкиятләр китабы авторы, «Вице-миссис Татарстана 2022» титулы иясе, Лаеш районы Зур Кабан авылы җирлеге Советы депутаты Алинә МИҢГАЛИЕВА. Төп вазыйфасы – әни. Балаларын ялгызы тәрбияләүдән тыш, ытимнәр йортларында тәрбияләнүче сабыйларга да гаиләле булырга ярдәм итә ул.

Алинә – Казан кызы, кечкенәдән балалар йортларына ярдәм итеп үскән. Ул укыган мәктәп каршында гына «Дом ребенка» урнашкан булган. Әнисе еш кына Алинәгә бер килограмм шикәр белән он биреп чыгарган. Укучы кыз, мәктәптә дәресләр башланганчы, шул йортның ашханәсенә юл тоткан. «Мин анда керүнең яшерен юлын да беләм, пропускым да бар иде хәтта. Пешекче апаларга он белән шикәрне бирәм дә, балаларга коймак пешереп ашатуларын сорыйм. Үзем ашыга-ашыга мәктәпкә йөгерәм», – дип искә ала Алинә.

Сөйләшү барышында тормышындагы бер вакыйганы исенә төшерде. Алинәгә 17 яшь вакытта әнисе балалар йортынан үсмер бер кызны алып кайта. Шушы вакыйга аның киләчәк язмышына да йогынты ясамый калмагандыр...

Тормыш китабының алдагы бүлекләренә нәрсә языласын белеп булмый шул... Энергетика университетын тәмамлаган югары белемле белгеч Алинә дә соңрак бөтенләй башка юнәлешкә кереп китә. Актив, язарга да яраткан кызны дуслык телевидениегә чакыра. Алинәгә хәбәрләр бүлегендә дә күбрәк авыр хәлдә калган ханымнар, төрле хоспислар, мохтажларга ярдәм кебек темаларга сюжетлар әзерләү бурычы йөкләнә. Язмыш аны үзеннән-үзе шушы юнәлешкә өндәп тора диярсен. Һәм һәрвакыт ярдәмчел Алинә озак уйлап тормый: «Забири меня, мама» дип исемләнгән тапшыруын ачып жиберә.

– Республикабызның төрле балалар йортларына йөрәп, сабыйларны гаиләле итү өчен тырышам. Статистиканың яхшы булуын да әйтергә кирәк. Билгеле, ниндидер зур саннар турында сүз бармый. Аннары мин авыр категорияле балалар белән эшлим бит. Бу – инвалидлар, ВИЧ-инфекциялеләр, 10–18 яшьлек балалар һәм бертуганнар. Мондый балаларны алучылар аз... Кызганыч, сау-сәламәт баланы алып та, кире кайтарган гаиләләр бар... Ә аннары тагын сорап киләләр. Бала уенчык түгел бит. Бер баланы өч көннән соң кире кайтардылар. Сәбәбе дә башка сыймаслык – бала караватта йокламый икән. Әйе, ул фәлән яшыкка кадәр идәндә матраста йоклап өйрәнгән. Яңа «әти-әнисе» бу хәл белән килешә алмаган. Уйлап карасаң, балага яңа шартларга, яңа гаилә кагыйдәләренә, ниндидер таләпләргә, иң мөһиме – яңа тормышка әзерләнәргә вакыт кына кирәк булган. Ләкин мондый әти-әниләрдән баланы тиз арада кире алу – иң яхшы карар. Ә бу баланың психологик яктан нинди зур сынау узганын без хәтта күз алдына китерә алмыйбыз. Ул үзен гаепли, башкалардан аерылып торам дип уйлый, кимсәнә башлый. Бәхетсезлекнең иң ачы төме дә аның өчен шушы мизгелләр була... Югыйсә гаеп анда түгел. Карарларын уйламыйча гына кабул итә торган мексен, көчсез кешеләргә эләккән ул. Балалар йортларында тәрбияләнүчеләр болай да безнең тормышны аңламый... Ә мондый хәлләрдән соң алар бөтенләй өметсезлеккә бирелә.

Балалар йортындагы тормышны, андагы хәлләрне ишетеп кенә белми әңгәмәдәшем. Яштың үк волонтерлык эше белән шөгылләнгән Алинә балаларның психо-

Балалар йортындагы һәр кечкенә йөрәкне учларыма алып жылытасым килә.

логиясен дә яхшы тоемлый. Киләчәктә үз юлларын таба алсыннар өчен, ул аларга юнәлеш бирә. Бүген балалар йортынан чыгып киттеләр дә, иртәгә алар турында оныттым түгел инде. Зур тормышка аяк баскан балалар да телсә кайчан Алинәгә шалтырата, ярдәм сорап мөрәжәгать итә ала.

– Балалар йортларындагы һәр балага да ярдәм итә алмыйм, әлбәттә. Ләкин мин аларның 18 яшь тулгач, билгесезлектә югалып калмауларын теләм. Алар киләчәккә өмет белән карарга, аякларында нык басып торырга, үзләренә кирәк икәннәрен аңларга тиеш. Казаныбызның бер балалар йортында махсус проф-ориентация кабинеты булдырып, аларны төрле һөнәр ияләре белән очраштыра башладым. Атнага бер тапкыр иң яхшы пешекчеләр килеп, төрле милләт ризыклары әзерләргә дә өйрәтә. Балалар үзләрен кызыксындырган темаларга аралашалар, балалар йортының теге ягындагы тормыш белән танышалар. Без аларның күңелләренә яхшылык орлыклары салып, инде уңышын да күрәбез. Егетләребезнең пешекче һөнәрен сайлап, эшләп укуы – яхшы күрсәткеч. Республикабыз өчен эшче куллар да тәрбиялибез дигән сүз. Шуңа ук вакытта үзләрен зур җаваплылык алган пешекче дусларыма да рәхмәт. Алар шушы балаларга алга таба үсәргә, үз юлын табарга ярдәм итә. «Бу бала – балалар йортынан. Димәк, ул бернәрсәгә дә ирешмәячәк», дип, аларның канатларын кисмиләр. Әйitik, бер кыз менә шушы көннәрдә визажист дуслыгында укый башлаячак. Теләге бик зур, шуңа күрә без аңа инде эш урынын да әзерләп куйдык. Менә шундый максатчан, тормыш сынауларын жиңеп алга бара торган балаларга ярдәм итәсе килеп кенә тора. «Мин бит мексен, ятимнәр йортында тәрбияләндем, миңа бөтен кеше дә тиеш», дигән уйлар белән ялгыш юлдан китмәсен иде.

Алинә үзе үк нигез салган проектлары белән бергә үзе дә үсә. Икенче югары белеме буенча ул – психолог. Балалар йортлары белән эшләү, тапшыруга әзерлек барышында килеп чыккан катлаулы ситуацияләргә уңай хәл итү өчен, «Тәрбиягә бала алган ата-аналар» мәктәбендә дә укып чыккан.

– Кызганыч, күпләрнең хыял дөньясында йөрткән бала алып үстерү уйлары чынбарлык белән очрашкан чәпәрәмә килә. Ә көтмәгәндә әти-әниле булган балалар үзеннән башкаларга нәрсә кирәк икәннән аңламый. Озак уйлаганнан соң мондый хәлләрне әкиятләр аша чишеп карарга булдым. Безнең тормышны хайваннар дөньясы аша сурәтләп бирү балалар өчен генә түгел, зурлар өчен дә бик актуаль булып чыкты. Әйitik, куяннар гаиләсендә борындык барлыкка килә. Балалар йортында тәрбиялән-гән сабый, мин шуннан булган өчен миңа карата шун-

Бу балаларның балачак мизгелләре, матур хыяллары чиксез күз яшенә әверелгән...

дый мөнәсәбәт, дигән фикерне бөтенләй онытырга тиеш була. Һәр гаиләнең үз кагыйдәләре бар. Балага шуны да аңлау мөһим. Әкият ахырында бирелгән биремнәр әти-әни белән баланы тагын якынайтырга ярдәм итә. Әкиятләрне гаиләдә тәрбияләнгән балаларга да туры килерлек итеп яздык. Иң кызыгы – кайбер балалар ятим балалар турында белми дә икән. Менә шушы әкиятләр нәтижәсендә килеп чыккан сөйләшүләр аларны булганның кадерен белергә, әти-әни канаты астында үсүләренә тагын да сөенергә өйрәтә. Әгәр ул әнисе яки әтисе белән генә тәрбияләнсә дә, рәхмәтле булырга, кемдәдер аларның берсе дә юктыгын аңларга ярдәм итә. Хәтта зур, тату гаиләләрдә дә аңлашылмаучылыктар килеп чыга. Кайсыбер бала, аны күбрәк яраталар, дип, туганнарыннан да көнләшә. Ташбакалар гаиләсе турындагы әкияттә без шундый проблемаларны да күтәрдек. Бу әкиятләрдә һәркем үзен күрә, күңелендәге авырлыклары белән очрашып, нәтижә ясый. Гел начар уйлар белән йөргән баланың баш мие үсми, шуңа күрә безнең максат – яхшылыкка өндәү. Нәни укучылар тормышта һәр ситуацияне дә уңай якка хәл итеп булганны кечкенәдән аңлап үсәргә тиеш. Психолог хезмәттәшем Ләйсән Миназова белән бергә тормышка ашыра торган бу социаль проектыбыз киләчәктә зур үсеш алып дип ышанам, чөнки мондый әкиятләр дөньяда юк.

Йомыркасын башка ояга ташлаган күкене дә гаепләми Алинә. Балалар белән эшлөгәндә, аларны ташлап калдырган әниләрен яхшы яктан күрсәтәргә тырыша. «Синең яхшы кеше булып үсүңне, аның ялгышларын кабатламавыңны теләп калдырган ул.

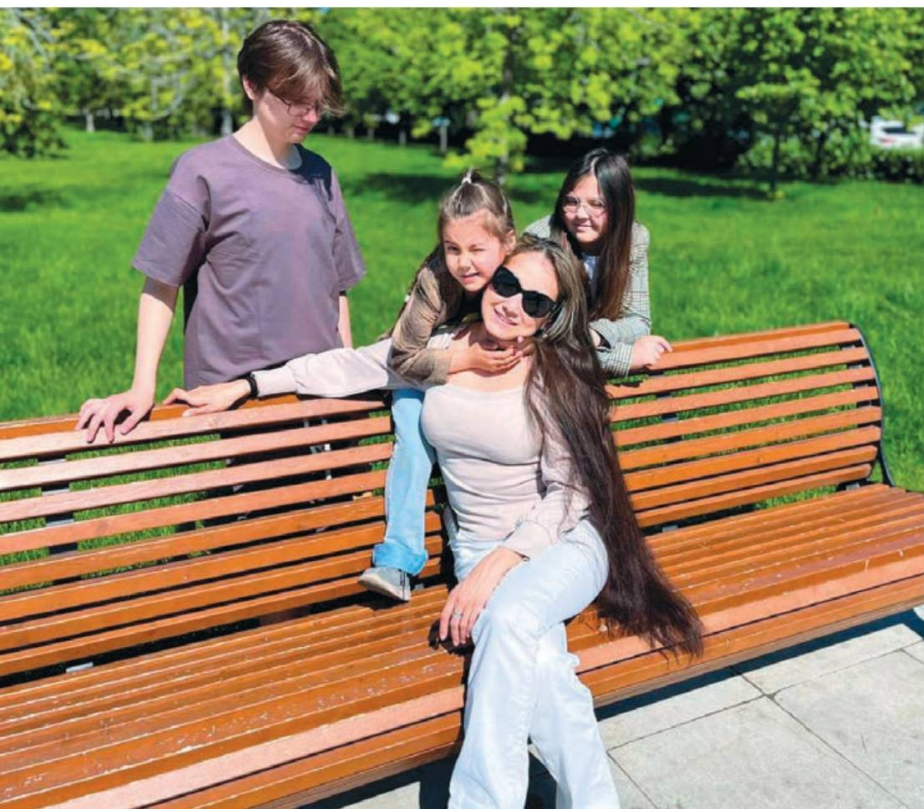
Син бу ятимлек юлын өзәргә тиеш», – дип канатларын ныгыта. Аяныч, балалар йортында үсеп чыгып: «Мин үстем бит әле, ул да үсәр», дип хаталанып, үз нарасыйларын шунда китергәннәр дә күп икән.

– «Кулланучылар» тәрбиялибез шул хәзер. Алар безнең кебек каян эш табып, ничек акча эшләргә икән дип түгел, ә эшләмичә генә акчалы булу турында уйлап баш вата. Ә балалар йортында үскәннәрдә безнең балаларда булмаган кыйммәтле телефоннар, планшетлар бар. Ләкин аларның күбесе әни кулы жылысын тоймаган, бер тапкыр да: «балам, мин сине яратам», дигән сүзләрен ишетмәгән, «алтыным, уян», дип иркәлүүләренә күрмәгән. Алар көндәзләрен ялтырап чыккан кояшка сөөнмәскә, кичләрен күккә сибелгән йолдызларга сокланмаска мөмкин. Ләкин аларда да күңел һәм йөрәк бар... Без аларны балалар йортында чакта гына кайгыртып, берәз ялгышлык эшлибез, шуңа күрә зур тормышта югалып калулары табигый дә. Алар өчен елда өч бәйрәм: Яңа ел, балаларны яклау көне һәм Корбан гаите бар. Бу көннәрдә балаларны бүләккә күмәләр, ләкин аларга бүләктән бигрәк наз, игътибар, ярату һәм гаилә жылысы кирәк...

Республиканың 9 ятимнәр һәм 3 сабыйлар йорты белән хезмәттәшлек иткән Алинә Мингалиева – беренче чиратта, үзенең өч сабые өчен газиз әни. Кызганыч, ул аларны ялгызы тәрбияли. Бер-берләренә ярдәм итеп, өйдәге эшләрен, гаиләдәге рольләрен дөрес итеп бүлеп башкарганнарын да, бер йодрык булып яшәгәннәрен дә, психологик яктан бик көчле шәхесләр тәрбияләгәннән дә аңладым. Әниләренең күп вакытын башка балаларга багышлавына үпкәләми алар. Киресенчә, ярдәм итәргә генә торалар, ди Алинә. Ишетеп кенә түгел, ә үзләре шул дөньяда кайнап үскән балалар башка төрле булмыйдыр да инде.

– Үзем дә хәзер бала алу турында ешрак уйланам. Ләкин вакыт житмәгәннән аңлыйм. Хаталанасым килми. Балаларым да каршы түгел. Гәрчә олы улым: «Әни, мин сиңа финанс яктан ярдәм итә алырлык булгач, бу хакта яхшылап уйларсың», – ди. Аның миңа һәрвакыт ярдәм итәргә әзер булуы сөендерә. Аннары гаиләгә алынасы сабий үз балаларыңнан кечкенә булырга тиеш. Төпчек кызыма 6 гына яшь. Ә мин зуррак яшьтәге балаларга тартылам. Алар миңа якынара. Һәрнәрсәнең үз вакыты. Насыйп булса, бала алып тәрбияләячәкмен. Бу дөньяда иң чиста, жанга ятышлы нәрсә – баланың шатлыклы көлүе. Әгәр үз гомеремдә тагын бер генә баланың булса да дөньясын яктыртып, йөрәген жылытып, язмышын үзгәртә алам икән – бик бәхетле әни булачакмын.

Матур хыялының тормышка ашасына бер дә шикләнмим. Алинәнең бу хакта сөйләгәндә күзләре тагын да балкып китте. Балачакта ятимнәр йортына салынган сукмагы аны зур тормыш юлына алып чыккан. Сикәлтәле дә, бормалы да юлга... Ә Алинә, бернинди каршылыктардан курыкмыйча, гел алга баруын давам итә. Изге хыяллары күп, максатлары зурдан. Барысы да җиңел генә тормышка ашсын!

«ДОКУМЕНТЛАРЫҢНЫ ТАПШЫР!»

Хатын-кыз дөньясы бик серле ул... Әйе, без – гажәеп кызык затлар. Ир-атлар гына түгел, кайчак үзөбезне үзөбез дә аңламыйбыз. Андый мисаллар – адым саен...

Динара ӘХМӘТ

Университетта 5 нче курста укып йөргән чагым. Тиздән кышкы сессия башлана. Аннары инде курс, диплом эшләре язасы... Үзем ике эштә эшләп укыйм. Әле май бәйрәмнәрендә, әтиемнең якты истәлегенә багышлап, сольный концертмын уздырырга да әзерләнеп йөрим. Кыскасы, тын алырга да вакыт юк...

Беркөнне сеңлем: «Автомәктәпкә укырга керергә язылып кайттым», – дип сөендерергә дә өлгермәде. – Иртәгә документларыңның оригиналларын тапшырып кайт. Сине дә яздырдым. Акчасын бүлеп түләрбез, диде әнкәй», – дип, тәмам телсез калдырды. Аклануларга да ирек бирмичә: «Хәзер укымасаң, беркайчан укыйсың юк, чөнки синең гел вакытың юк», – дип, авызымны бөтенләй томалап куйды.

...Алда санап үткән, мәңгә ерып чыга алмастай тоелган эшләремне дә уңышлы гына башкарып чыктым. Кызыл диплом кулда, концертым шәп узды, эшемдә дә уңышлар гына. Гомеремдә рульгә утырмам дигән жиремнән, правага имтиханны да беренче тапкырдан ук тапшырдым.

Кулда права бар, ә машина юк. Шаяртып кына сөйләнә дип торам, «Динара апа, әйдә машина алың», – дип кытырта башлады сеңлем. Имеш, рәхәтләнеп авылга кайтып йөрербез. (Казаннан Әгерҗегә кайтып йөрү бит ул!) Таныклык алу белән утырмасаң, күнекмәләр дә тиз онытыла икән, ачуым бер килмәгәе...

Моннан нәкъ 14 ел элек, күңелнең «Сабантуйга, Сабантуйга» дип ашкынып йөргән көннәре... Бер яхшы танышыбыздан бурычка акча алдык та машиналы булдык. Ока! Үзе ап-ак, үзе кечкенә генә! Бүгенгедәй хәтеремдә: авылга кайтырга ашыгабыз. ГАИда су бие чират, мәңгә бетмәс тә, машинаны рәсмиләштерергә өлгермәбез дә кебек. Көн дә кичкә авыша башлады. Без инде уйлар белән авылда – Сабантуйда «гуләйт» итәбез. Чиратыбыз житеп, ГАИ хезмәткәре белән документлар әзерләгәндә, үзем дә сизмәстән: «А мы до Агрыза доедем?» – дип сорадым. Сеңлемнең мине бер сугуда калдырмастай карашыннан һәм теге абзыйның акайган күзләреннән куркып, бик тә урынсыз сорау биргәнемне аңладым. Ләкин ул абый бик тә итагатьле булып чыкты. Документларны тиз арада эшләп, безгә хәер-фатыйхаларын биреп озатып калды...

Юл озын... Мамадыш трактындагы бөкеләргә түзә алмыйча, «Ока»быз сүнде... Берәз ял иткәннән соң кабыздык та юлыбызны давам иттек. Рульдә – сеңлем. Миңа ышаныч юк... Берара тып-тын гына утырып кайттым да, аннары шатлыгымнан елап жибәрдем. Берәздән ул елауга курку өстәлдә, чөнки Казанны чыгып, Балык Бистәсе районына якынлашканда, күк күкрәп, яшен яшьнәп көчле яңгыр ява башлады. Юл кырыена төшөп каплана язгач, бер 40 минут туктап торганыбыз истә... Яңгыр тынычлангач, тагын кузгалдык.

М-7 трассасы буенча йөрүчеләр чамалар: Менделеевск, Әгерҗе якларына бару өчен, билгеле бер борылышны узып китмәскә кирәк. Дәрәс борылыштан кермичә, Чаллыга киткәнбез. И-и, безне инде бу юллар гына куркытмый. Бер арадан выжт кына борылдык та, юлыбызны давам иттек.

Районыбыз шундый үзенчәлекле урында урнашкан – бар яклап та Удмуртия Республикасы урап алган аны. Әлнәш районы тирәсеннән узганда, аруыбыз жикәнме, икебезне дә йокы баса башлады. Сеңлем йоклап китмәсен өчен, сөйлим дә сөйлим, жырлап та карыйм. Еракта инде таң сызылып килә, яктыра да башлады кебек. Шулай хыялланып барган жирдән, машина каршына ук, зур мөгезләрен болгап, поши килеп чыкмасынмы?! Үзөбез генә түгел, «Ока»быз да куркып калгандай булды. Ярый, зур тизлектә бармый идек, поши чабып чыккан булса, без дә «очкан» булсак... Беткән идек! Поши акрын гына юлын давам итте. Билләһи, аның карашын мәңгә онытмам...

Йөрәк дөп-дөп тибә. Юк, пошидан курыкканга түгел, туган авылыбызга якынлашабыз... Йокламаганын беләбез, әнкәйгә: «Әйберләребез күп. Капка төбенә чыга аласыңмы? Кайтып жиктәбез», – дип хәбәр иттек. Туган йортыбыз зур юл өстендә урнашкан. Капка төбә... Ялгызы гына әнкәй басып тора. Капка төбенә килеп туктадык. Әнкәй ни атларга, ни утырырга белми дигәндәй, бөтенләй өнсез калды... Мәрхүм әнкәй... Нинди уйлар кичерде икән ул? Безне ачуланырга да, мактарга да белми торды. Кочагыбызга алып: «Менә, әнкәй, син безнең белән горурулана аласың!» – дигәч кенә елап жибәрде...

Әнкәй бу хыялыбызга да каршы килмәде. Киресенчә, догаларын укып, яңадан Казанга озатып калды. «Ока»бызда әле озак кайтып-китеп йөрдек. Зур фуларлар уздырмайча кысылып барулар, бензин салырга кергәч, бачокның кайсы якта икән аңламыйча, колонка тирәли йөрүләр... Ватылып калулар... Ләкин алар һәркайсы – зур тәҗрибә, әнкәйнең безгә ышанычы нәтиҗәсе.

Фото: ru.freepik.com

АЛЛЕРГИЯ — «ДОШМАНГА» ҺӨҖҮМ

**Яз җитеп, җир яшел-
леккә күмелгәндә, кем-
нәңдер күзеннән
бертуктаусыз яшь ага.
Яз килү шатлыгыннан
түгел бу. Күзләрдәге
яшь тә, бит очларындагы
алсулык та – аллергия-
дән. Нәрсә ул аллергия,
кайдан килеп чыга?
Шул хакта сөйләшәбез.**

Софья КУДРЯВЦЕВА,
Казан шәһәренең
6 нчы балалар сырхауханәсе
табиб-аллергологы-иммунологы

АЛЛЕРГИЯНЕ САЛКЫН ТИГӘННӘН НИЧЕК АЕРЫРГА?

Кайчагында аллергия белән ОРВИның билгеләре охшаш: томау, күздән яшь агу, төчкерү. Ләкин аллергия вакытында томау башкачарак: борыннан үтә күренмәле бүлендек килә (су шикелле ага), күп тапкырлар төчкерү кабатлана, борын эче бик нык кычыта. Һәм бу билгеләр көн саен, кимендә бер сәгать дәвамында кабатлана. ОРВИдан аермалы буларак, аллергия очрагында температура күтәрелми.

АЛЛЕРГИЯНЕҢ БИЛГЕЛӘРЕ

Һәр очракның үз билгеләре. Алар бер яки берничә булырга мөмкин.

- Күзләрнең кызаруы, әчетүе, шешенүе һәм күздән бертуктаусыз яшь агу.
- Томау. Борын эче кычыта, томалана һәм томаулы.
- Астма. Тын алуы авырлаша, ютәл барлыкка килә, һаваны кире чыгаруы зур кыенлык тудыра.
- Дерматит. Тән чабырып чыга, кызара, кычыта, кызыша.
- Бертуктаусыз төчкертә.

АЛЛЕРГИЯНЕҢ ТӨРЛӘРЕ

- Азык-төлеккә аллергия (ризыктагы аксымга реакция).
- Тын юллары аллергиясе. (Аны аэроаллергеннар китереп чыгара. Боларга үсемлекләрнең, агач-куакларның серкәләре, жәнлек-жанварларның тән тиресеннән чыккан кавык, өй тузанында яшәүче талпаннарның һәм күгәрәк гөмбәләренең аллергены керә.)
- Даруларга аллергия.
- Контактлы аллергия (мәсәлән, кайбер металлларга яки тәнгә аллерген тигәннән барлыкка килгәнә).

АЛЛЕРГИЯ ЧИРМЕ?

Аллергия, дөресрәге – аллергия реакциясе – иммун системасының гади аксым молекулаларына бик көчле реакция белдерүе ул. Иммун система – организмның иң көчле калканы. Аның аша бер генә «дошман» да үтеп керергә тиеш түгел. Нәрсәнең – «дошман», нәрсәнең «дус» булуын ул үзе билгели. Ләкин кайчагында хаталар да җибәргәли. Аллергия менә шушы хата аркасында килеп чыга да – иммунитетыбыз үзе «дошман» дип тапкан элементларга көчле һөҗүм оештыра. Бу ялгышуның сәбәбе — генетик факторлар һәм тышкы мохит тәэсире. Аллерген белән очрашкан саен (төрле кешедә ул төрлечә, нәрсәгә аллергия булуын анализлар биреп ачыкларга мөмкин), билгеле бер клиник картина күзәтелә, һәм ул гел кабатлана икән, бу очракта аллергия чир дип карала.

АЛЛЕРГИЯНЕ НИЧЕК КИСӘТЕРГӘ?

Баланы табигый юл белән тудырырга һәм күкрәк сөте имезергә. Ризыкны төрләнделергә. Анда чи яшелчәләр күбрәк булсын. Өйдә стериль чисталыкка омтылмаска. Антисептикларны сирәк кулланырга. Антибиотикларны бары табиб киңәше белән генә эчәргә. Табигатьтә, кош-корт, жәнлекләр, йорт хайваннары янында ешрак булырга.

АЛЛЕРГИЯ КЕМНӘРГӘ ЯНИЙ?

- Эти-энисендә аллергия булган кешеләргә. Этисендә аллергия булса, бу ихтималлык 20–25 процент кына. Энисендә булса, ул 50 процентны тәшкил итә. Икесе дә авырса, ихтималлык 70–80 процентка кадәр арта.
 - Ярып алу ысулы белән туган балаларда аллергия ешрак очрый.
 - Антибиотикларны еш һәм күп кулланычуларга.
 - Эчәклек микрофлорасы бозылганнарга.
 - Өйдә артык стериль шартлар тудыруга омтылучыларда яки шундый шартларда үскәннәргә (аллергиянең гигиеник гипотезасы).
 - Бик нык эшкәртелгән ризыкларга өстенлек бирүчеләргә.
 - Тәмәке тартучыларга (шул исәптән, пассив тартучыларга да).
 - Һава пычрак булган тирәлектә яшәүчеләргә.
- Чынлыкта, аллергиянең килеп чыгуы бик күп факторларга бәйле. Ул факторларның берсен бетерсәң, аллергия башка кабатланмас дигән ышаныч юк. Ул гомернең теләсә кайсы этабында башланырга мөмкин.

Кадерле укучылар!
«Сорау-жавап»
сәхифәсенә сездән
сораулар кабул итәбез.
Пенсияларне билгеләү
яки хокук өлкәсенә
кагылышлы сорауларыгыз
булса, безгә юллагыз.
Аларга Россия Социаль
фонды белгечләре һәм
юристлар җавап бирәчәк.
Үзегезне борчыган
сорауларыгызны –
8 (843) 2-22-09-77
телефоны аша,
420066, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы,
2 нче йорт адресы буенча
яки
ssuum@yandex.ru электрон
адресына «Сорау-жавап»
дип язып җибәрә аласыз.

Сорауларга Россия Социаль
фондының Татарстан
Республикасы буенча
бүлеген җитәкләүче
Эдуард ВАФИН җавап бирә.

Кеше вафат булса, аның пенсиясенең тупланма өлешен туганнарына биреләр дип ишеткән идем. Шул турыда тулырак аңлатсагыз иде.
Пенсиягә чыгып өлгермәгән һәркем пенсиясенең тупланма өлешен үзенең вафатыннан соң кем аласын алдан ук билгеләп, гариза язып калдыра ала, һәм ул кеше «гариза буенча хокукка ия» (правопреемник по заявлению) дип атала. Гаризаны, пенсиянең тупланма өлеше кайда җыелып баруга карап, йә Россиянең Социаль фондына, йә Дәүләтнеке булмаган пенсия фондына язарга кирәк.
Бу гариза алдан язылмаса, мәрхүмнең пенсиясенең тупланма өлешенә иң беренче чиратта балалары (асрамага алган балалары да), хатыны яки ире, әти-әнисе хокуклы. Пенсиянең тупланма өлеше аларга тигез итеп бүлүп бирелә. Беренче чираттагы туганнар булмаганда гына икенче чират туганнар дөгъва итә ала. Алар: мәрхүмнең бертуганнары, әби-бабалары, оныклары.
Вафат булган кешенең пенсиянең тупланма өлешен туганнарга бүлүп бирүне сорап, 6 айдан да соңармыйча, Россиянең Социаль фондына яки Дәүләтнеке булмаган пенсия фондына (пенсиянең кайда туплануына карап) гариза язарга кирәк. Әгәр 6 ай узса, бу вакытны суд аша кире кайтарырга туры киләчәк.
Һәркемнең дә пенсиясенең тупланма өлеше юк. 1967 елга кадәр туганнарның, 2000 елдан 2013 елга кадәр рәсми керемә булмаган һәм булчак пенсиясенә мөстәкыйль рәвештә кертем кертеп бармаучыларның ул булмаса да мөмкин.
Мәрхүмнең пенсиясенең тупланма өлеше туганнарына ул пенсиясен рәсмиләштерергә өлгермәгән очракта гына бирелә.

Инвалид баласы булган аналар пенсиягә иртәрәк чыга. Опекунарларга да бу закон кагыламы?
Пенсиягә иртәрәк чыгу хокукы инвалид баласын 8 яшькә кадәр тәрбияләгән әниләргә генә түгел, инвалид баланың опекунына да бирелә. Бу вакытта инвалид баланы караган ел ярым өчен пенсиягә чыгу яше бер елга кыскара. Ләкин ул гомуми исәптә биш елдан да күбрәккә кыскара алмый һәм опекунлык билгеләнгән вакытка инвалид балага 8 яшь тулмаган булырга тиеш.

2025 елның 1 апреленнән социаль пенсияләр арткан. Ул пенсияне кемнәргә биреләр?
2025 елның 1 апреленнән дәүләт тәэмин итә торган пенсияләр, шул исәптән, социаль пенсия дә, 14,75 процентка индексацияләнде. Социаль пенсия ниндидер сәбәпләр аркасында тиешле стаж эшли яки иминият пенсиясен билгеләр өчен җитәрлек хосусый пенсия коэффициентлары җыя алмаган кешеләргә билгеләнә. Әйтик, аз эшләгән яки рәсми рәвештә эшләмәгән, шулай ук үз гомерендә бөтенләй дә эшләмәгән – инвалидлар, инвалид балалар һәм тумыштан ук инвалид булганнар, әтисен яки әнисен, кайчагында икесен дә югалткан ятим балаларга социаль пенсия билгеләнә.

Авылда эшләүчеләрнең пенсияләренә өстәмәләр бар дип ишеттем. Гомер буга авылда сыер савучы булып эшләдем. Пенсиямә өстәмә булырга тиешме?
Картлык буенча түләнә торган иминият пенсиясе яки инвалидларга билгеләнә торган иминият пенсиясенең тотрыклы түләү өлешенә 25 проценты күләмендә өстәмә акча түләнәргә тиешле эш, һөнәр, җитештерү, вазыйфа, белгечлекләренә махсус исемлеге расланган. Һәр эш яки һәр чор ташламалы авыл хужалыгы стажына кертелми. Әлеге исемлеккә авыл хужалыгы предприятиеләре, колхоз, фермер хужалыклары, терлекчелек, яшелчә үстерү, балыкчылык тармагына карый торган 500 дән артык һөнәр иясе кергән. Моннан тыш, эшләгән чорлар ташламалы авыл хужалыгы стажына керсен өчен, билгеле бер вакыт кысалары да бар. 1992 елның 1 гыйнварына кадәр РСФСР (элеккеге СССР) территориясендәге колхоз, машина һәм трактор станцияләрендә эшләгән кешеләрнең (нинди вазыйфа башкаруына карамастан) ул стажга кертелә. Ә 1992 елдан соң, эшләгән оешманың ничек аталуы әһәмиятле.
Тагын бер искәrmә: әлеге өстәмә түләү авыл җирлегендә даими яшәүче пенсионерларга бирелә һәм пенсионер шәһәргә күчкән очракта да саклана.

БАЛАЛАР ЭТИКЕТЫ

Балалар әдәбе – баланың жәмгыяттә үзен тыйнак, игътибарлы, ихтирамлы һәм культуралы итеп тоту күнекмәләре җыйнагы. Әдәп кагыйдәләре туганда ук бирелми, бала аларны тирә-юңдәгеләрдән күрә, ишетеп, кабатлап, акрынлап үзләштерә. Шуңа күрә әдәпле бала тәрбияләү ата-ананың, өлкәннәргә үз-үзен тотышыннан башлана. Этикет буенча белгеч Айсылу ГАРИПОВА киңәшләре.

Кечкенәдән сөйләшү

Бала тумыштан ук тавыш интонациясен, хис-кичерешләрен, карашны сизә. Шуңа күрә балага кечкенә чактан ук: «Булдырдың, сәламәт бул!», ашата башлаганда: «Тәмле булсын!» дип әйтәгез. Болар барысы да сабый күңелендә кала, дустанә, җылы мохит тудыра. Әлеге атмосферада үскән бала, сөйләшә башлагач ук, «рәхмәт», «исәнмесез», «сау бул» кебек сүзләрен урынлы һәм аңлап куллана башлый.

Көндәлек тормышта әдәп сүзләре куллану

«Исәнме», «сау бул», «рәхмәт», «зинһар» кебек сүзләрен балага һәр көнне кабатларга кирәк. Башта исәнә төшереп торырга туры килсә дә, соңрак ул аларны үзе үк куллана башлаячак.

Үрнәк күрсәтү

Балалар иң элек бездән – өлкәннәрдән үрнәк ала. Әгәр ата-ана үзе елмаеп исәнләшсә, рәхмәт әйтсә, башкаларга ихтирам белән караса, бала да шулай эшләргә өйрәнә. Әгәр без ачуланып кычкырабыз, дорфа сүзләре кулланабыз икән, бала шуны ук кабатлаячак. Шуңа күрә үз-үзебезне контрольдә тоту мөһим.

Сөйләм әдәбе

Бала үсә төшкәч, аның аралашу кагыйдәләрен аңларга өйрәнүе мөһим. Дуслар белән исәнләшү, сабуулашу, башкалар фикерен бөлмәс өчен сабырлык күрсәтү, ярдәм тәкъдим итү кебек гадәтләрен кечкенәдән үк формалаштыру зарур.

Конфликтларны чишәргә өйрәтү

Бала уенда йә бакчада дуслы белән сүзгә киләргә мөмкин. Моңы игътибарсыз калдыру да, аны турыдан-туры шелтәлү дә дәрәс булмас. Мисаллар китерә-китерә нәрсә дәрәс, нәрсә дәрәс түгел – шуны аңлату кирәк. Мәсәлән: «Син уенчыкны сорап ал, кулыңнан тартып алу дәрәс түгел», «Дустыңны рәнҗетәсез икән, гафу үтенергә кирәк»...

Өстәл артындагы кагыйдәләр

Ашар алдыннан кулларны юарга, өстәл артында тыныч утырырга өйрәтү, салфетка куллану кебек гадәтләрен булдыру – үз-үзенә карата хөрмәт тәрбияли. Ашаганда авызын чәпелдәтмәү, кашык тотып ашау, терсәкләрен өстәлгә куймау кебек әдәп кагыйдәләрен балага кечкенәдән үк өйрәтәгез. Бала өстәл янында һич тә урындыгында атынып утырмасын. Һәм, әлбәттә, ашап туйганнан соң рәхмәт әйтү гадәте булсын.

Сөйләшүне бөлмәскә

Балаларны өлкәннәр белән сөйләшкәндә кысыл-маска, аралашу вакытында башкаларны бөлдермәскә өйрәтәгез. Күп кенә балалар сабыр итә белми, теләкләрен тизрәк әйтәселәре килә. Моңы дәрәс итеп башкару юлларын күрсәтергә кирәк. Мәсәлән, бала әти-әнисен кочаклап алсын. Алар аңа таба борылганнан соң: «Әни (яки әти), сиңа сүзем бар...» дип әйтә ала ул. Бу – тәрбияле мөгамәләнең ачык үрнәге. үзегез дә беләсез: сөйләшкән вакытта бөлдерү – матур гадәт түгел, бу башкалар өчен дә күңелсез.

Транспортта әдәп саклау

Жәмәгать транспортында өлкәннәргә урын бирергә өйрәтәгез. Кычкырып сөйләшмәскә, пычрак урынга утырмаска, транспортта барганда тотынырга, башкаларга комачауламауны өйрәтү дә урынлы булып. Бу кагыйдәләр тормыш өчен генә түгел, иминлек өчен дә әһәмиятле.

Фото: Марина Мартюшева

Балаларны әдәпкә өйрәтү – зур җаваплылык. Бу ата-ананың үзеннән, гаиләдәге атмосферадан башлана. Әгәр бала әдәпле, ихтирамлы кешеләр мохитендә үсә икән, үзе дә шундый булып формалаша. Һәр гадәт, Һәр яхшы сүз кечкенәдән тәрбияләнә. Бала өчен әдәпле мөгамәлә табигый булса, киләчәктә аңа теләсә кайсы жәмгыяттә үз урынын табу күпкә җиңелрәк булачак. Әдәплелек – баланың байлыгы ул.

КӨНЛЭШҮНӨ ЖИҢҮ

Көнлөшү – бик мөкерле хис, ул гармонияле мөнөсөбөтлөрнө дө жимерергө сәләтле. Жиңелчө борчылу буларак, үзөн сиздерергө яки бәйләнчек уйларга әверелеп, ышаныч һәм якынлыкны бетерергә мөмкин.

Көнлөшүнөң табигате

Психологик яктан карасак, көнлөшү ул – эмоцияләр комплексы: югалтудан курку, ачу, нәфрәт, үпкә, үзеңне жәлләү. Аның тамырлары еш кына түбәндәгеләргә барып тоташа:

■ балачак травмалары (әти-әниләрнең салкынлыгы, абый-апа, эне-сәңгелләр белән ярышып үсү).

■ үз-үзеңә ышаныч булмау, түбән үзбәя («парым өчен житәрлек дәрәжәдә яхшы түгелмен...», «мин аңа лаек түгелмен»...).

■ үткән ачы тәжрибә (алда булган мөнәсәбәтләрдә хыянәт кичерү).

■ үз-үзеңне ышандырган эгоистик фикерләр (мәхәббәт ул – яримның миңа буйсынуы, минеке генә булуы...).

■ үзеңнең басылган хисләреңне партнерыңны итеп күрсәтергә теләү (фантазияңдә башка мөнәсәбәтләрне күзаллыйсың икән, партнерың да шул ук хыяллар белән яши дип уйлау).

Көнлөшүдән котылуга 5 адым

● Көнлөшү хисен таныгыз һәм сәбәпләрен ачыклагыз. Көнлөшү белән көрәшкәнче, аның чыганагын билгеләгез. Көнлөшү хисе нинди очракларда барлыкка килә? Нинди уйлар тудыра? Тән әлеге хискә ничек җавап бирә?

● Үзбәягезне күтәрү өстендә эшләгез. Көчле дип санаган якларыгызының, сыйфатларыгызының исемлеген төзегез, яңа күнекмәләр булдырыгыз, үз-үзегезгә иң яхшы дуска караган кебек карау практикасын кертгез, ул сезнең кыйммәтне арттырыр.

● Көнлөшүгезне гамәлгә әверелдерегез. «Әгәр дә ул...» дип башланган бәйләнчек уйлар белән үзегезне җәфалаганчы, түбәндәгеләрне кулланып карагыз:

– үз парыгыз белән, гаепләүләрсез генә хисләрегез турында сөйләшегез («Мин менә шундый очракларда үземдә борчылу тоям», «Без берәр төрле чишелеш таба алабызмы?»);

– көнлөшү энергиясен мөнәсәбәтләрне яхшыртуга юнәлдерегез (сәяхәткә барыгыз, романтик очрашулар оештырыгыз);

– әгәр көнлөшү нигезсез икән, игътибар фокусын спортка, иҗатка боригыз.

● Сәләмәт көнлөшүне формалаштырыгыз. Бөтенләй көнлөшмәү дә яхшы түгел, тик баланс табу мөһим.

Мөмкин: парыгыз кем беләндер артык иркенәеп аралаша һәм сез бу вакытта күңелегезнең «кытыклануын» сизәсез.

Мөмкин түгел: аңлашу таләп итәсез, истерикага биреләсез, телефонын, социаль челтәрләрдәге хатларын тикшерәсез, артыннан карап йөрисез. Парыгыз, партнерыгыз белән ачыктан-ачык сөйләшегез һәм шәхси чикләрегезне дөрес итеп куегыз. Мәсәлән: «Минем каршында чит хатын-кызлар белән артык иркенәеп аралашуың ошамый, үземне хөрмәтсез итеп тоям. Әйдә, бер-беребезгә ошамаган гамәлләрдән тыелыйк».

● Кайвакыт көнлөшү хисе шулкадәр көчле, һәм аны мөстәкыйль контрольдә тоту мөмкин түгел. Бәлки, кемдер үзөн таныр:

– көнлөшү паникалы һөҗүм барлыкка китерә;

– партнерыгызга еш кына сорау алу (допрос) уздырасыз;

– бәйләнчек гамәлләрегез бар: телефонын тикшерәсез, артыннан күзәтәсез.

Көнлөшүләрсез тормыш нинди соң ул?

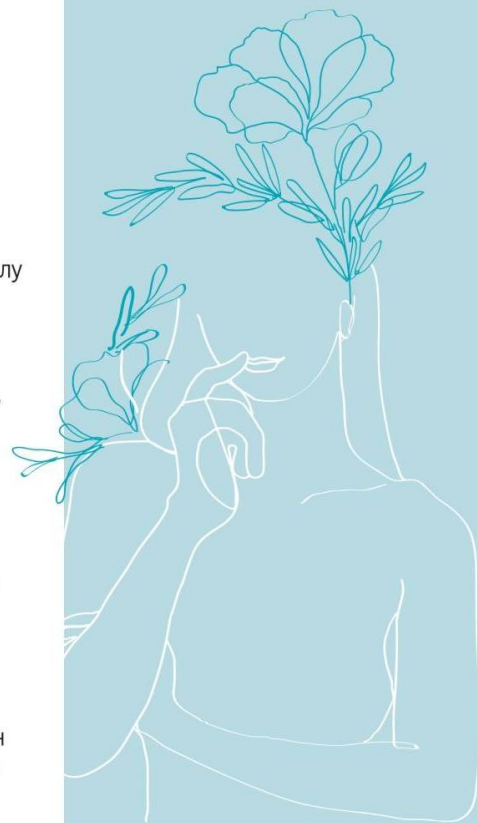
■ Мөнәсәбәтләрдә жиңеллек, шикләнүләргә урын юк.

■ Үз-үзеңдә ышаныч. Сез кемгәдер бәйлә түгел.

■ Ирекле булу. Көнлөшү өчен тотылган энергия үсеш, үзгәреш өчен китә.

Көнлөшү – мәхәббәт күрсәткече түгел, ул – эчке проблемаларның билгесе. Үз өстегездә эшләгез, үзегезне, хисләрегезне өйрәнегез. Шул вакытта гына мөнәсәбәтләрегез ышанычка корылган яңа дәрәжәгә күтәрелер.

Исегездә тотыгыз: идеаль мөнәсәбәтләр юк. Ә менә гармонияле мөнәсәбәтләр була, һәм аларда партнерлар һәр көнне, ниниди генә хәлләр булуга карамастан, бер-берсен сайлап яши.

Яратып, Илүзә ӘМИНОВА,
психолог-коуч

«Аш-су» сәхифәбезнең кунагы Илүзә ГӘРӘЕВАга әле 25 кенә яшь. Ә ул инде ире Илназ белән гаилә корып йорт җиткезсәргә, ике балага гомер бирсәргә һәм җитмеш төрле һөнәр үзләштерсәргә өлгсәргән. Белеме буенча Илүзә шәфкать туташы – Казан медицина көллиятен тәмамлаган. Маникюр остасы да ул; икешәр яруслы, авырлыгы унар килограммга җиткән бәйрәм тортлары да пешерә. Сабын кайнату эшен дә белә. Интерьерны бизи торган зур чәчәкләр дә ясый. Үз өендә фотозоналар булдырып (каминга кадәр үз куллары белән ясаган!), фотосессияләр уздыру белән дә мавыгып алган. 2022 елда уллары Раян тугач, Илназ белән үз гаилә бизнесларын булдырганнар: цех ачып, мөселман хатын-кызлары өчен күлмәкләр һәм баш киёмнәре тегәләр.

Арча районы Түбән Курса авылында туып-үскән Илүзә татар блогеры да. Бүген 27 меңнән артык язылучысы булган «Илүзә Илдарская» блогын ул инде 2015 елдан ук алып бара. «Маникюр белән шөгыльләнсәндә постлар куюдан башлаган идек. 2019 елда кызыбыз Камилә тугач, декретта чакта тортлар пешерү белән мавыгып киттем дә, ул акрынлап кулинар блогка әверелде. Тик хәзер рецептлар төшерсәргә вакытым гына җитми, – ди уңган яшь ханым. – Тәмле һәм файдалы ризыклар пешерсәргә яратам. Аларны төрлөндереп торырга тырышам. Сезон вакытында күбрәк яшелчәләр кулланабыз. «Сөембикә» журналы укучыларына тәкъдим итә торган бу шпинатлы рулетны да җәй көне рәхәтләнеп әзерләсәргә була. Ул тәмле дә, файдалы да, матур да. Үзе шундый тиз һәм җайлы гына әзерләнә. Ә шпинатны бакчада үстерүнең бер кыенлыгы да юк». Сабан туге табынына үзгә сый дип, бергәләшеп әзерлик соң!

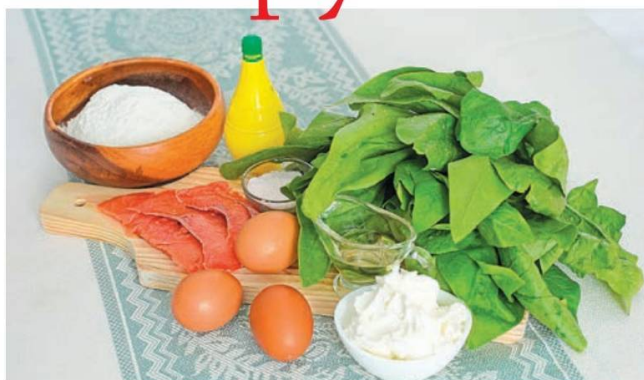
Кызыл балыклы шпинат рулеты

Кирәк

Камыр өчен: 250 г шпинат / 3 йомырка / 1 аш кашыгы үсемлек мае / 70 г он / чөметем генә тоз.

Эчлек өчен: 200 г эремчекле сыр (яки каймак кушылган эремчек) / 1 аш кашыгы лимон суы (мәҗбүри түгел) / 200 г тозлы кызыл балык.

Эш барышы

■ Шпинатны юйп, өстенә кайнап торган су коябыз. Йомырканың агын сарысыннан аерабыз.

■ Йомырканың агына аз гына тоз кушып, блендер белән күпәртәбез. Ак төстәге куге күбек булырга тиеш.

■ 5 минут кайнар суда тотканнан соң шпинатның суын саркытабыз. Аны зуррак савытка салып, 3 йомырка сарысын кушабыз.

■ Шпинатны блендер белән боламьк хәленә килгәнчә ваклайбыз. Бик чәчри, шуңа күрә биегрәк савыт алырга тырышыгыз. Үсемлек мае кушабыз.

■ Вакланган шпинатка башта он кушып туглайбыз. Аннары күпәртелгән йомырка агын салып, сак кына болгатабыз.

■ Камырны пергаментлы табага жәеп, 180–190 градуста 8–10 минут пешерәбез. Суынгач, өстенә эремчекле сыр ягабыз. Сырга лимон суы куша аласыз.

■ Кызыл балыкны юка гына тасмаларга телеп, жәемнең бер читенә тезәбез. Балык күбрәк булса да жарый. Тозы аз булса, тоз сибәргә кирәк.

■ Пергамент кәгазе ярдәмендә рулетны тыгыз итеп тәгәрәтеп төрәбез. Кискәнчә, берәз ныгысын өчен, суыткычка куеп торабыз.

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

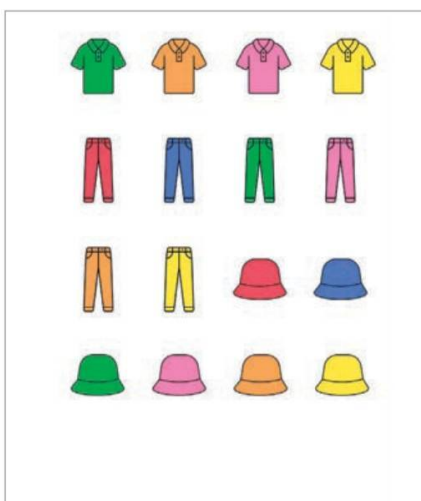
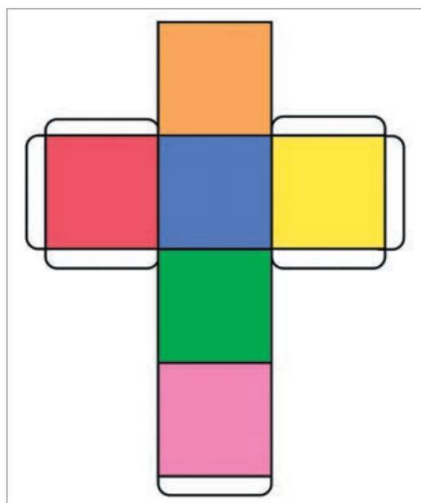
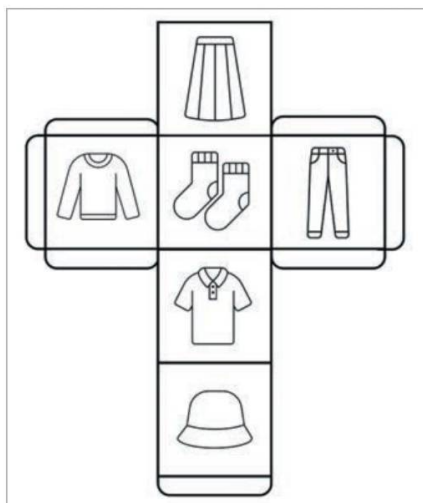
Фото: Анна Арахамия. Видео: Лилия Гәрәева. Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз >>>

Бу юлы тәкъдим иткән уенның әһәмияте: төсләрне һәм образларны танып белергә, әйберләрне төрлөргә аерырга өйрәтә. Игътибарны һәм бармаклар эшчәнлеген (вак моторика) арттыра. Шулай ук балага тәртип дигән төшенчәне күзалларга булыша. Уңышлар теләп, Камилә ДИМӨХӘММӘТОВА.

Киемнәрне юарга жый

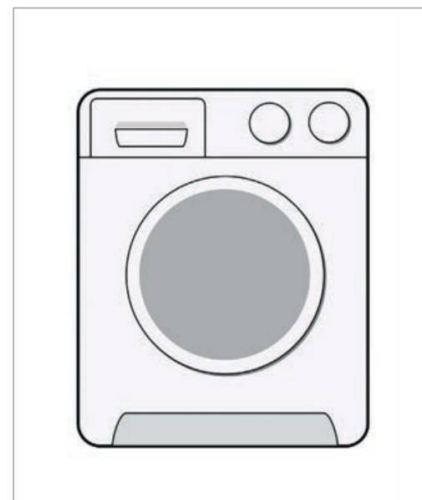
Өйдә никадәр эш барлыгын әниләрдән дә күбрәк белгән кеше юк. Һәм баласының үзенә өй эшләрендә булышырга омтылуын күрү әни өчен ничек күчелле! Әлеге уен бала белән бергәләп «кер уарга», һәм берочтан аңа төсләрне, кием төрлөрөн аерырга өйрәнергә ярдәм итә, игътибарлылыгын арттыра.

Нәрсәләр кирәк булачак?

Уен өчен төрле төстәге киемнәр сурәтләнгән ике картчканы принтердан чыгарып алырга кирәк. Шулай ук ике уен шакмагы да кирәк булачак. Алар тәкъдим ителгән шаблон буенча кәгазьдән ясала. Шаблоннарның берсе төсле, икенчесе ак-кара төстә, аңа кием-салым ясалган. Буш тартма кер юу машинасы булып. Тартмага кер юу машинасы рәсемен ябыштырыгыз да уртасына тишек тиегез.

Ничек уйнарга?

Бала ике уен шакмагын ыргыта. Аның берсендә кайсыдыр төс, икенчесендә ниндидер кием чыга. Баланың бурычы – шундый ук төстәге шушы төр киемнәрне «кер юу машинасына» салырга. Уенны әни яки баланың дуслы белән чираттан уйнарга була, керләрне кем тизрәк жыйп бетерә!

БАЛАЛАР СӨЙЛӘШӘ

Эльвина, 5 яшь.

– Әни, безнең яңа тәрбияченең исеме Смородина Вареньевна икән. Аның әнисе варенье яраткандыр инде, әйеме? Шуңа күрә кызына Смородина дип кушкандыр, – ди ул әнисенә, кичен балалар бакчасынан кайтканда.
– Андый исем кушмаганнардыр инде, син ялгыш ишеткәнсеңдер, – дип шикләнә әнисе.
Икенче көнне иртән ачыклана: Смирлида Валерьевна икән яңа тәрбияченең исеме.

Диана, 4 яшь.

Танышларының машинасына утырып, авыл мәдәният йортында узган чарадан кайтып баралар. Чара соң гына беткән, вакыт инде төнгә авышып килә.
– Әйдә, тизрәк кайтыйк әле, йоклап китәм бит, – дип кисәтә Диана рульдәге абыйны.
Аннан, тагын да ышанычлырак булсын өчен: – Чаптыр, абый, чаптыр! Йоклап китәм! – дип тә өсти.

Динар, 8 яшьләр тирәсе.

Әти-әнисе белән Азнакайдагы әби-бабасына кунакка кайткан чагы.
– Баллыны күп ашамагыз, артыгыз урындыкка ябышып кала хәзер, – дип кисәтә бабалары бик тә баллы яраткан оныкларын.
– Алайса, мин басып ашыйм, – ди Динар, урындыктан сикереп торып. Башлы малай ситуациядән чыгу юлын тиз таба.

Газиз, 4 яшьләр тирәсе.

Әтисе белән балалар бакчасынан кайтып килешләре. Газиз, жәяү барасы килмичә, әтисенә күтәрергә кушып киреләнә.
– Билем авырта, күтәрә алмыйм. Әйдә, үз аякларың белән генә кайт, – ди әтисе.
– Мин бит кулыңа күтәрергә кушам, ә синең кулың түгел, билең авырта, – дип ачыклык кертә Газиз.

Кучкар. Июнь яңа мөмкинлекләр ае. Эшегездә уңыш елмаер, жиңеллек һәм илһам килгәнән сизәрсез. Яңа очрашулар сөөнеч китерер, эмоцияләр бөтереп алыр. Гаиләдә гармония хакимлек итәр. Ай ахырына таба күңелле вакыйгалар көтелә.

Үзгезбау. Финанс ягыннан бик уңышлы ай. Акча белән бәйлә эшләренә хәзер башкарсагыз, отачаксыз. Эшегездә үзгезне күрсәтү өчен яхшы форсат чыгар, күңел биреп эшләгәннең әжерен дә тоярсыз. Якыннарыгыз белән мөнәсәбәтләр жылыначак.

Изгезкләр. Энергиягез ташып тора. Яңа белемнәр алу өчен иң яхшы вакыт – курсларга язылу яки китаплар уку файдалы булыр. Нинди эшкә тотынсагыз да, уңышлы башкарып чыгарсыз. Ләкин эш дип, сәламәтлекне дә кайгыртырга онытмагыз.

Кысла. Рухи тынычлык эзләү вакыты! Үзгезгә күбрәк игътибар бирергә тырышыгыз. Ял итеп алу, сәяхәткә чыгу яки медитация файдалы булыр. Акчалар белән саграк эш итегез, көтелмәгән чыгымнар булырга мөмкин. Үзгезгә яңа хобби табарсыз.

Арыслан. Социаль активлыгыгыз артачак. Жәмәгәт эшләрәндә уңыш казанырсыз. Креатив идеяләрегезне башкаларга белдерүдән тартынмагыз, нәкъ менә шулар аркасында үзгезне күрсәтергә форсат чыгар. Хезмәттәшләрәгез алдында абруй казанырсыз.

Сөмбелә. Карьерагызда яңа баскычлар көтелә! Нәртәләр башлангычлар өчен иң яхшы чор – нәрсәгә тотынсагыз да, уңышлы башкарып чыгарсыз. Аралашулардан, яңа кешеләр белән танышудан качмагыз, бу танышлыklar киләчәктә файдалы булачак.

Бизмән. Сәяхәтләр һәм рухи үсеш вакыты. Чит илгә сәяхәткә бару форсаты чыгар. Яңа белемнәргә жиңел үзләштерә торган чор, андый хыялыгыз булса, аңа нәкъ менә хәзер керешә аласыз. Бәхет хисен гаиләдәге тынычлык бирер, гармонияне сакларга тырышыгыз.

Чаян. Якын кешегез белән мөнәсәбәтләрнең яңа этабы башланачак. Финанс яктан көтелмәгән керем булырга мөмкин. Эш урынында яхшы яңалыklar сөендерер. Ләкин кайсыдыр бер өлкәдә үзгезне якларга туры килер, сезнең моңа көчегез җитәчәк.

Укчы. Мәхәббәтләр һәм гармонияләр ай. Якыннарыгыздан кайгырту һәм хөрмәт тоярсыз. Яңа дуслыгыз барлыкка килер. Сәләтегезне күрсәтергә мөмкинлек булса, аны кулдан ычкындырмагыз. Үз бәягезне күтәрү өчен яхшы чор бу. Сәламәтлеккә күбрәк игътибар бирегез.

Кәжәмөгез. Көчегезне һәм вакытыгызны күбрәк үзгезгә багышлагыз, эш дип, дөньягызны онытмагыз. Ниндидер чәтерекләр мәсьәләдә уйламаган җирдән ярдәм булып, аны жиңеллек белән хәл итәрсез. Финанс ягыннан да берәз жиңеллек булып, көтелмәгән керем алырсыз.

Сукояр. Шатлыкларга бай ай. Үзгезне креатив итеп күрсәтерсез. Яңа ижади проектлар уңыш китерәчәк. Энергиягез күп, хыялларыгыз алга әйди – жиң сызганып тотынсагыз, барысын да булдырып чыгарсыз. Ялгыз Сукоярлар мәхәббәтләрен очратуы ихтимал.

Балыklar. Үзгезне гаиләгә һәм йорт эшләренә багышлагыз. Якыннарыгыз белән күбрәк аралашыгыз. Әлегә сезнең өчен рухи бушану мөһимрәк. Әйдәге жылы мохит яңа хыялларга канат куяр. Ял итеп алганнан соң алда сезне яңа үрләр көтә.

июнь
йолдызнамә

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзәрләде.

КОЯШ РӘССАМЫ

Рәссам Римма Юсупова – заманча декоратив сәнгать өлкәсенең статусын күтәрүче лидерларның берсе. Мәскәүдә туа. 1977 елда Мәскәү дәүләт текстиль институтының (хәзерге көндә – А. Н. Косыгин исемендәге университет) сынлы сәнгать факультетын кызыл дипломга тәмамлаганнан соң иҗат карьерасын башлый. Якты иҗат юлы аңа Халыкара, Бөтенсоюз, Бөтенроссия, төбәк һәм Мәскәү күргәзмәләрендә даими катнашу мөмкинлегенә тудыра, бихисап шәхси күргәзмәләрен илнең иң абруйлы музейларында ача. Алар К. А. Савицкий исемендәге Пенза өлкә музейенда, Мәскәүнең Бөтенроссия декоратив сәнгать музейенда да уза. 1989 елдан башлап – СССР Рәссамнар берлегенә, 2005 елдан – Россия Рәссамнар берлегенә әгъзасы. Әсәрләре музейларда һәм Россия, АКШ, Израиль, Испания һәм Япония шәхси коллекцияләрендә саклана.

1977 елда СССР Сәнгать фондының Гамәли сәнгать комбинатына конкурс нигезендә кабул ителгәч, Советлар Союзы текстиль сәнәгате өчен эксклюзив, авторлык рәсем серияләрен уйлап таба. Чын эффекттан авторлык концерт костюмнары иҗат итә, шәлләр, яулыкларның күргәзмә үрнәкләрен тормышка ашыра. Комбинаттагы эшчәнлеген өчен халыкара премияләргә, «Елның иң яхшы эше» дипломнарына, Мәскәү Рәссамнар берлегенә дипломына лаек була. Гомумән, Римма Юсупова – декоратив-станоклы әсәрләр (декоративно-станковые) иҗат итү буенча виртуоз осталыкка ирешкән шәхес! 1977 елдан ук ул иреккә иҗат кырына чыга. Чын эффекткә бизәк төшерү техникасында башкарылган кабатланмас әсәрләре – талант, осталык үрнәге. Эшләре башкаларныкыннан нәфис колористик чишелеш һәм композицион стиле белән аерылып тора.

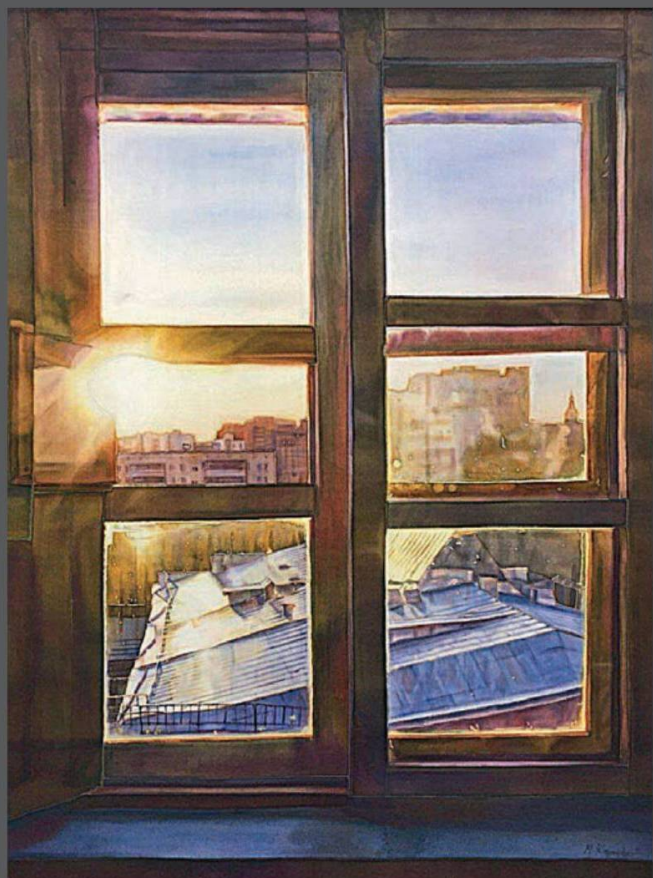
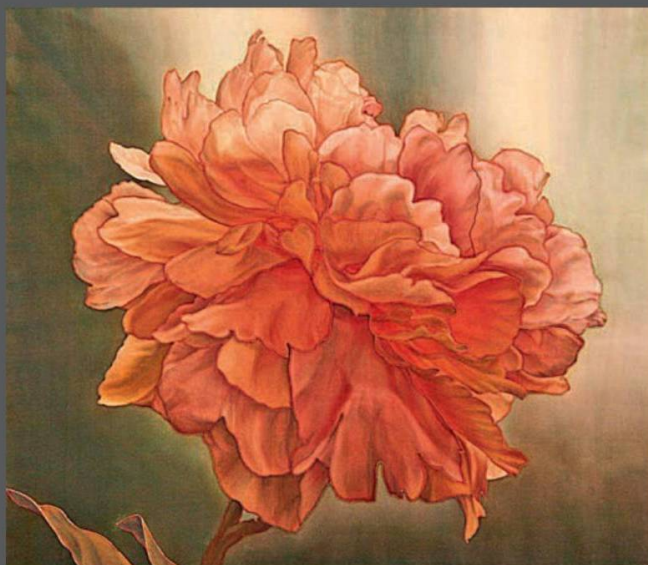
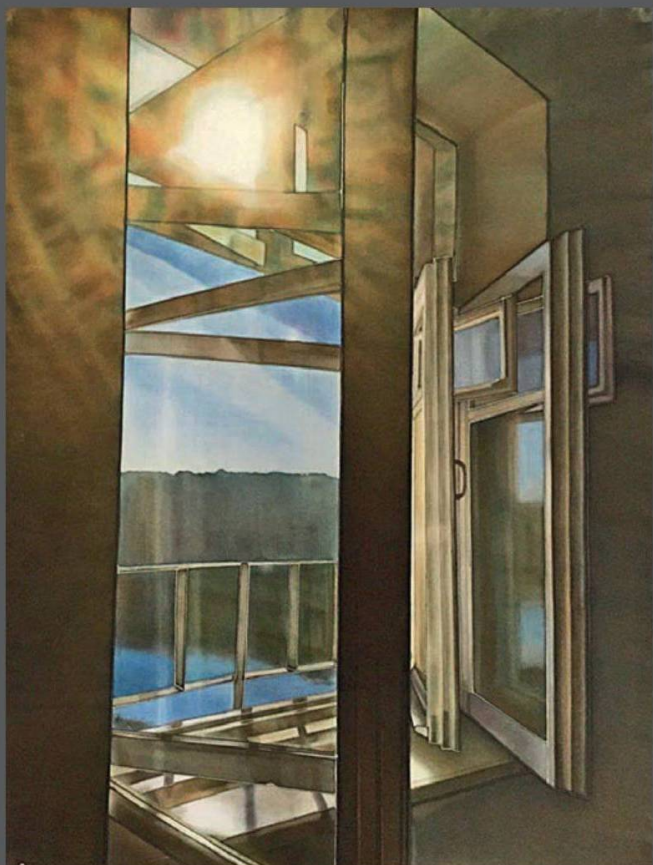
Иҗатына чын сәнгати культура хас. Рәссам серияләр иҗат итеп, һәр картинасында иҗат принципларын үстерә, даими рәвештә яңа композиция алымнарын эзли, үз алдына катлаулы максатлар куя. Кичерешләр, табигатьне күзәтү аша текстиль материалның үзенчәлекләрен һәм башкарылу техникасын иҗатка алып иҗат итә. «Зәңгәр кош канаты», «Таулар сулышы», «Экология», «Кояш карашы», «Пионнар», «Мәскәү тәрәзәләре» серияләре, график эшләре, акварель серияләре күпләргә таныш, соклануга лаек!

Римма Юсупова уңышлы педагогик карьерасы давамында дизайн өлкәсенең югары квалификацияле студентлар өзерли, журнал һәм җыентыкларда РИЦ системасы буенча фәнни мәкаләләр бастыра, укыту-методика программаларын төзи, монографияләр яза. 2005 елдан башлап К. Г. Разумовский исемендәге Мәскәү дәүләт технологияләр һәм идарә университетының «Дизайн» кафедрасы доценты. 2006 елдан Н. Э. Бауман исемендәге Мәскәү дәүләт техник университетының «Сәнгать дизайны» кафедрасында укыта. Сәламәтлеккә чикле, начар ишетүче студентларны университетның уку процессына җыюлаштыручы «Уңайлы мохит» инклюзив мәгариф программасын тормышка ашыручыларның берсе дә әле ул.

2011 елда Римма ханымга Россия Мәдәният министрлыгының Мактау грамотасына, Россия Сынлы сәнгать академиясенең медалына, 2014 елда Россия Мәгариф һәм фән министрлыгы Мактау грамотасына лаек була. Аңа Мәскәү Рәссамнар берлегенә һәм Россия Рәссамнар берлегенә Мәскәү бүлегенә медальләре дә тапшырылган.

Римма Юсупованың эффекткә нурлары – үзе бер якты дөнья!

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

Римма ЮСУПОВА

БЕЗНЕҢ ЖУРНАЛГА НИЧЕК ЯЗЫЛЫРГА

ПОЧТА АША ЯЗЫЛУ

«Почта России»ның «Подписные издания» (ПАП) рәсми каталогы буенча
Татарстанлылар өчен бер елга язылу индексы – **П8299**
ярты елга язылу индексы – **П2204**
Республикадан читтә яшәүчеләр өчен индекс – **П0279**

ОНЛАЙН ЯЗЫЛУ

Компьютер аша

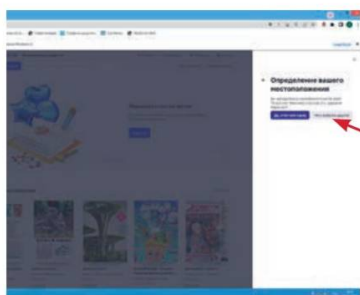
Смартфон аша

- 1 Почта России сайтына кереgez:
<https://podpiska.pochta.ru/>

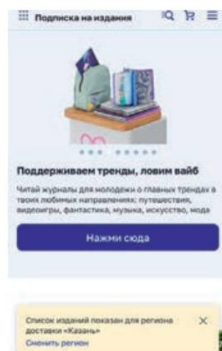
- 1 QR-код буенча кереgez

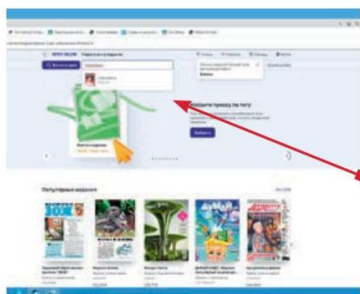
- 2 Төбәкне/шәһәрне үзегезнекенә үзгәртеgez

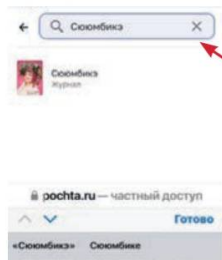
- 2 Төбәкне/шәһәрне үзегезнекенә үзгәртеgez

- «Сюумбикэ» дип язып, журналны эзләп табыгыз

- «Сюумбикэ» дип язып, журналны эзләп табыгыз

- 3 Тәкъдим ителгән алгоритм буенча барыгыз

- 3 Тәкъдим ителгән алгоритм буенча барыгыз

РЕДАКЦИЯДӘ ЯЗЫЛУ

Килеп алу шарты белән
ярты елга язылу бәясе – **420 сум.**
Теләсә кайсы айдан язылырга мөмкин.

Яртыеллыкка язылырга өлгерми калучылар һәр айның
15 енә кадәр язылып, журналны киләсе айдан алдыра ала.

Хәзер «Сюумбикэ» журналын Wildberries, Ozon,
«Татмедиа» онлайн кибетеннән дә сатып алырга була.

БЕЗНЕ УКЫГЫЗ
Сайтта: www.syuyumbike.ru
ВКонтактеда: vk.com/suumbike
Телеграммда: <https://t.me/suumbike>

РЕКЛАМА 16+

